

Ära anna alla:

sõõrikumajanduse käsiraamat
noortega töötavatele kolmanda
sektori organisatsioonidele.

Ära anna alla:

sõõrikumajanduse käsiraamat
noortega töötavatele kolmanda
sektori organisatsioonidele.

(2021-2-EE01-KA220-YOU-000048246)

Rahastab Euroopa Liit. Avaldatud seisuko-
had ja arvamused on siiski ainult autori(te)
omad ega pruugi kajastada Euroopa Liidu
ega Euroopa Hariduse ja Kultuuri Rakendu-
sameti (EACEA) seisukohti. Ei Euroopa Liit
ega EACEA ei saa nende eest vastutada.

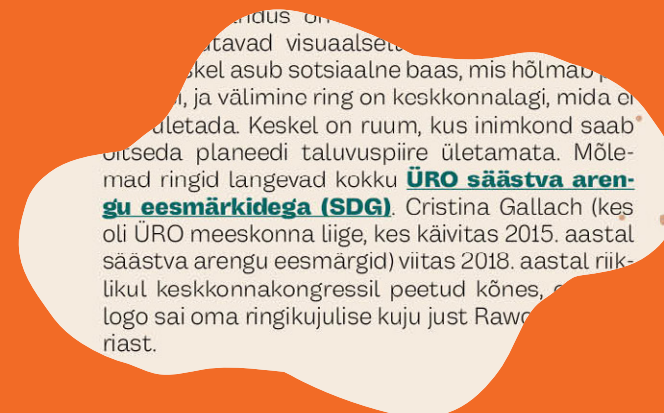
Co-funded by
the European Union

KÄSIRAAMATU KASUTAMINE

See on interaktiivne raamat, klõpsake, nautige ja avastage

Peatüki vaatamiseks
klõpsake indeksile

Veebilingi avamiseks
klõpsake rohelisele
allajoonitud tekstile

Klõpsake INDEKS nupule
lehekülje päises sisukorra
juurde naasmiseks

SISUKORD

“Meil pole õigust endalt küsida, kas saame hakkama või mitte. Selle asemel peame endalt küsima, mis on õige? Mida planeet meilt nõuab, kui tahame sellel edasi elada?”

Wendell Berry

Käsiraamatust

Sõõrikumajandus viitab alternatiivsele, solidaarsusel ja koostööl põhinevale ning lihtsamale ühiskonnamudelile, mis vastandub praegusele ületootmisele ja ületarbimisele üles ehitatud kasvusüsteemile, mille tulevik on maakera ja selle elanikkonna seisukohast vaieldamatult jätkusuutmatu. Nagu Yayo Herrero (2010) märgib, siis “elame biotsiidsüsteemis”.

Sõõrikumajanduse eesmärgiks on loodusvarade ja sotsiaalse terviklikkuse säilitamine. Teisisõnu, see mõtestab ümber meie liigi rolli ökosüsteemis ja aitab määratleda uusi eetilisi printsiipe seniste sotsiaalmajanduslike tavade muutmiseks (viimase muutmise kiireloomulisust ilmestab jätkuv probleemidesse pealiskaudne suhtumine, entusiasmi ja selgete strateegiate puudumine).

Kuidas saaksime rakendada taolist üleminekut praktikas ja tagada, et see oleks demokraatlik ning põhineks ühisel heaolul ja plaanedi eest hoolitsemisel?

Antud käsiraamatu eesmärgiks on uurida sõõrikumajanduse ja sotsiaalmajanduse organisatsioonide vahelist seost, eelkõige noorsootöös.

Tutvustame sõõrikumajanduse põhikontseptsioone ja nende seost sotsiaalmajanduse organisatsioonide, näiteks käesoleva projekti partnerite, väärtuste ja tööga. Usume, et neil võib olla otsustav roll muutuste vektoriteks muutumisel.

1. Sõõrikumajandus: teooria ja praktika

“Kui miski tundub võimatu, hoolimata tehtavatest jõupingutustest, võib see tähendada ületamatu piiri saavutamist sellel tasemel, mis omakorda viitab tasememuutuse, lae murdmise, vajalikku-sele. Edasiste pingutuste tegemine viib kurnatu-seni. Parem on leppida piiriga, mõtiskleda selle üle ja nautida kogu selle kibedust.”

Simone Weil

1.1 Kust me tuleme?

Kuigi planeedi taluvuspiiride idee on suhteliselt vana, leidis see tunnustust alles 1960. aastatel, mil uute autorite laine hoiatas pideva majandus-kasvu säilitamise võimatuse eest.

Need tähelepanekud olid kajastatud ka kuulsas

raportis **“Limits to Growth”** (kasvu piirid), mille tellis Rooma klubi Massachusettsi Tehnoloogia-instituudilt. Raport avaldati 1972. aastal ning see valmis 17 spetsialisti koostöös, kellest tuntuim oli biofüüsik ja keskkonnateadlane Donella Meadows (ja tema abikaasa Dennis Meadows). Selle tõttu tuntakse raportit ka „Meadows raporti“ nime all.

Sõõrikumajanduse kontseptsioon tekitab üha suuremat huvi kolmanda sektori organisatsioonide ja ühiskondlike liikumiste seas. Samal ajal tekitab see ka mitmeid küsimusi, eriti nooremate põlvkondade hulgas. Mis see on ja kuidas on see arenenud? Käesolevas peatükis anname lühiülevaate sõõrikumajanduse ajaloost ja käsitleme selle aluseid..

Antud teemat on käsitlenud oma töödes ka Rumeenia matemaatik ja majandusteadlane Nicholas Georgescu-Roegen (1906–1994). Ta oli üks esimesi, kes kasutas loodusteadusi majanduses ja väitis, et pidev majanduskasv on võimatu, kuna see on vastuolus loodusseadustega. Tuginedes nii evolutsioonibioloogiale kui ka termodünaamikale väitis ta, et tootmisprotsesse tuleks pidada bioloogilise evolutsiooni laiendustena, millest tulenevalt peaksid need alluma termodünaamika seadustele.

Sellest vaatenurgast vaadatuna kiirendab majanduskasv entroopiat ja mingil hetkel hakkab tootmist piirama. Georgescu-Roegen panus on oluline, sest tõenäoliselt oli ta esimene, kes kirjutas avameelselt lõputu majanduskasvu absurdusest piiratud maailmas ja sellest tulenevalt vajadusest asendada traditsiooniline majandus bioökonoomikaga ehk teisisõnu vajadusest luua sidemeid majanduse ja biosfäär vahel (Latouche, 2009).

Sellele järgnenud aastakümnete jooksul kaotas liikumine oma hoo ja sulandus Euroopa roheliiku-

mistega, mida aga on seni peetud ebatõhusateks.

Võib öelda, et sellel ajal hakkas arenema ka nn „nappuse diskursus“, mis on leidnud kajastust erinevates maailma piirkondades ja filosoofia-vooludes nagu näiteks **Buen Vivir** kontseptsioon Ladina-Ameerikas, **Ecoswaraj** ehk **radikaalne ökoloogiline demoraatia** (tundud ka lühendi RED all) Indias, Ubuntu Lõuna-Aafrikas või ka kohalikud uskumused, mis on läbipõimunud „vastupidise kasvu“ (ingl degrowth) diskursusega Austraalias.

Kõik need kontseptsioonid asetavad oma keskmesse inimese heaolu (**selle kõige holistlikumat nägemust, mis läheb kaugemale kapitali akumulierimisest või tehnoloogilistest arengutest, vaid kaasab ka heaolu kondlike ja emotsionaalseid aspekte**), võrdsuse ja õigluse ning valitsemise, mis põhineb otseosalusel, solidaarsusel ning töötajate väärrikusel (Kotari et al., 2015).

Sõõrikumajandust iseloomustavad ka planeedi biofüüsikalised piirid, mida ei tohi ületada vältimaks kogukonna jaoks elutähtsate riskide võtmist.

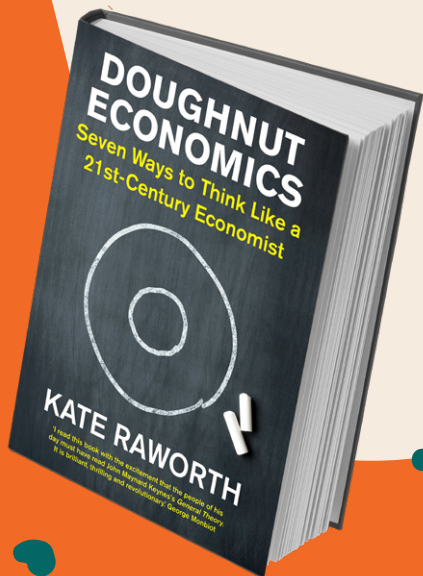

1.2 Sõõrikumajandus, mis see on?

Sõõrikumajanduse kontseptsiooni võttis kasutusse Briti majandusteadlane Kate Raworth oma 2017. a **raamatus „Economics: Seven Ways to Think Like a 21st Century Economist“**. Tema teooria kohaselt ei ole 20. sajandist pärinev majanduslik mõtlemine võimeline toime tulema 21. sajandi reaalsusega, mil planeedi kliima on kokkuvarisemise äärel. Selle asemel, et võrdsustada SKT (sisemajanduse kogutoodang) kasvu eduka ühiskonnaga, peaks meie eesmärgiks olema kogu inimelu sobitamine sellesse, mida Raworth nimetab „ideaalseks kohaks“, mis asub „sotsiaalse baasi“ (kus igaühel on kõik elamiseks vajalik olemas) ja „keskkonnalaie“ vahel. Üldjuhul elavad jõukate riikide inimesed „keskkonnalaest“ kõrgemal. Vaesemates riikides aga elatakse „sotsiaalsest

baasist“ madalamal. Nende kahe vahel asuv koht ongi see „ideaalne koht“ ehk sõõrik.

Sõõrikumajandus on saanud sellise nime, sest seda kujutavad visuaalselt kaks sõõrikukujulist ringi: keskel asub sotsiaalne baas, mis hõlmab põhiõigusi, ja välimine ring on keskkonnalaie, mida ei tohi ületada. Keskel on ruum, kus inimkond saab õitseda planeedi taluvuspiire ületamata. Mõlemad ringid langevad kokku **ÜRO säästva arengu eesmärkidega (SDG)**. Cristina Gallach (kes oli ÜRO meeskonna liige, kes käivitas 2015. aastal säästva arengu eesmärgid) viitas 2018. aastal riiklikul keskkonnakongressil peetud kõnes, et SDG logo sai oma ringikujulise kuju just Raworthi teooriast.

MILLISED ON SÕÕRIKUMUDELI PIIRANGUD?

Majandusteadlane Kate Raworth kasutas üheksat keskkonnakünnist, mida ei tohi ületada vältimaks edasist looduse ja planeedi hävimist. Antud künniseid on täpsemalt käsitletud [Johan Rockström](#). Need on:

- » **kliimamuutus.**
- » **bioloogilise mitmekesisuse vähenemine.**
- » **ookeanide hapestumine.**
- » **maapinna liigkasutamine.**
- » **magevee ammutamine.**
- » **lämmastiku ja fosforiga üleküllastumine.**
- » **keemiline reostatus.**
- » **õhu saastatus.**
- » **osoonikihi kahanemine.**
- » **Inimkonna õitsenguks on omakorda 12 sotsiaalsed eesmärgi, millest paljud on samuti määratletud põhiliste inimõigustena:**
- » **toiduohutus.**
- » **väärikas sissetulek.**
- » **vesi ja kanalisatsioon.**
- » **tervis.**
- » **haridus.**
- » **energeetika.**
- » **sooline võrdõiguslikkus.**
- » **sotsiaalne võrdsus.**
- » **poliitiline osalus.**
- » **töötamine.**
- » **võrgustikud.**
- » **majutuse kättesaadavus.**

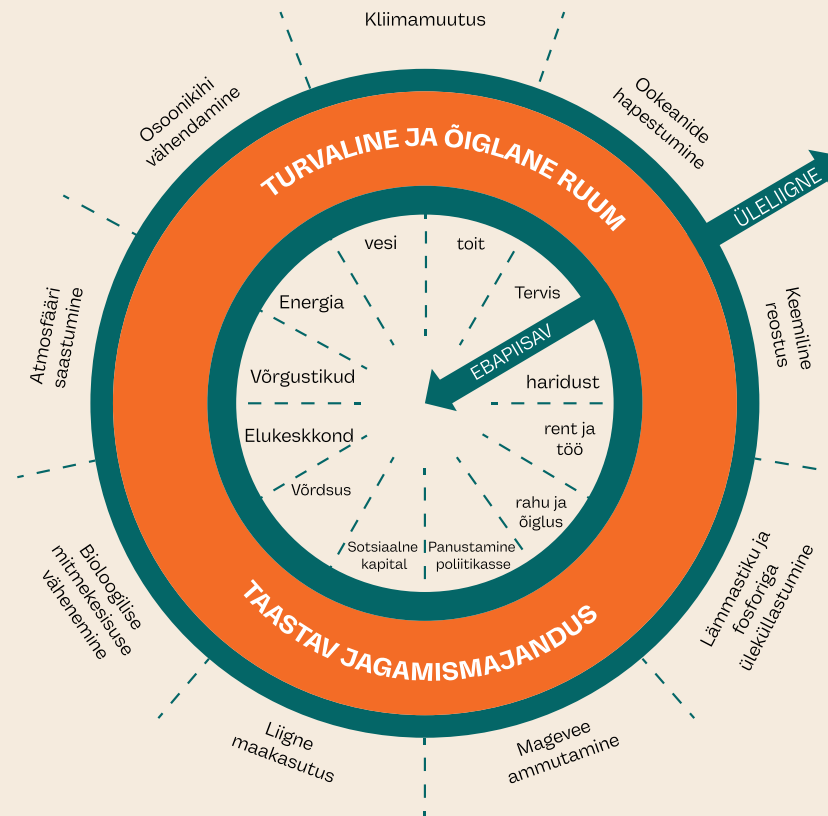
SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

PILT VÕETUD JÄTKUSUUTLIKU ARENGU EESMÄRKIDEST

SÕÕRIKU MAJANDUSALA

Ettepanek prioriteetide seadmiseks eesmärgiga vähendada majanduslikku ebavõrdsust ja tagada keskkonnasäästlikus

Sõõrikumajandus, graafiline esitus.

Sõõrik ja COVID-19. Praktiline näide rakendamisest.

2020. aasta aprillis, COVID-19 esimese laine ajal, teatas **Amsterdami** linnavalitsus, et kriisist taastumiseks ja tulevaste katastroofide vältimiseks võetakse kasutusele Kate Raworthi ideed. Hollandi pealinn Amsterdam oli esimene linn maailmas, **mis võttis ametliku kohustuse sõõrikumajanduse elluviimiseks.**

„Usun, et see aitab meil kriisi tagajärgedega toime tulla“ ütles Amsterdami linnapea Marieke van Doornick intervjuus ajalehele **The Guardian**. Tema keskne idee oli lihtne: majandustegevuse eesmärk peaks olema kõigi inimeste põhivajaduste rahuldamine, kuid seda planeedi olemasolevate ressursside piires.

“Kui me järsku peame muretsema kliima, tervise, töökohtade, eluaseme ja kogukon

dade pärast, kas on olemas raamistik, mis võib meid selle kõigega aidata?” Raworth lisas: **“Jah, see on olemas.”**

Amsterdami eesmärgiks oli tuua tuua 872 000 elanikku sõõriku turvalistesse piiridesse. See tähendab **juurdepääsu tagamist heale elukvaliteedile, tehes seda jätkusuutlikul viisil ja planeedile täiendavat survet avaldamata.** Koostöös Raworth'i organisatsiooniga **Doughnut Economics Action Lab (DEAL)** algatas linn mitmeid suuremahulisi infrastruktuuriprojekte, võttis kasutusele uusi tööhõive meetmeid ja uudseid avaliku haldamise lahendusi, mis kõik lähtusid sõõrikumajanduse filosoofiast.

Van Doorninck selgitab eluasemekriisi näitel, mida ja kuidas praegu tehakse. Amsterdamis ei suuda ligi 20% üürnikest pärast üüri maksmist oma põhivajadusi rahuldada ning ligikaudu 60 000-st sotsiaalkorteri taotlusest rahuldatakse vaid 12%. Lihtne lahendus võiks olla rohkemate eluasemete ehitamine, kuid Amsterdami sõõriku mudel toob

esile, et linnapiirkonna süsinikdioksiidi heitkogused on juba 31% võrra kõrgemad võrreldes 1990. aastaga. 62% nendest heitkogustest moodustab ehitusmaterjalide, toiduainete ja tarbekaupade import linna.

Seetõttu valmistas Van Doornincku sõnul linnavalitsus ette sotsiaalelamute ehitamise eeskirjad, et tagada ringlussevõetud ja looduslike materjalide, näiteks puidu kasutamine.

“Sõõrik ei anna meile vastuseid, vaid uusi vahendeid probleemidele vaatamiseks, et me ei jääks kinni samadesse struktuuridesse nagu varem,” ütles ta.

Ilektra Kouloumpi, **Circle Economy** vanemanalüütik, toob välja, et Amsterdamis näide on „**õppimine tegutsedes**“ (ingl learning by doing) ning linn on väga huvitatud eksperimenteerimisest - „Sõõriku linna toomise protsessi käivitamine tähendab **kontseptuaalse ja teoreetilise mudeli rakendamist praktikas** ning selle muutumist **otsuste tegemise ja disaini tööriistaks**. Ja see toimub **erinevaid osapooli kaasavas vormis.**”

Kodanikuühiskonna olulisust silmas pidades asutasid ligi 400 elanikku ja kohalikku organisatsiooni võrgustiku nimega **Amsterdam Doughnut Coalition**, et korraldada aktivismile ja eneseorganiseerimisele suunatud tegevusi kogukondade, perede ja teiste kollektiivide tasandil.

Drouin viitab, et osa väljakutsest on muuta ettevõtted ühiskondlikult vastutustundlikemaks. “Me ei saa süsteemi muuta, kui ettevõtted toetuvad endiselt aktsionäride investeeringutele, mis põhinevad peamiselt rahal, mitte eesmärgil.”

Tema sõnul on väljakutseks ka üldsuse teadlikkuse tõstmine. “Kuidas me saame muutuda sõõrikumajandusel põhinevaks linnaks, kui mu naaber pole sellest kuulnud või ei saa aru, miks see tema jaoks üldse oluline on? Miks peaksid inimesed hoolima uuest majandusmudelitest, kui neil on raskesti üüri maksmisega või oma laste kooli saatmisega?”

“Lõpuks vajame ühiselt loodud unistust,” ütleb Drouin, “midagi, mida saame oodata, midagi, millest keegi ei jää maha, ei inimesed ega planeet.”

Just see on toonud sõõrikumudeli juurde nii palju inimesi. "Mudel on võimas, sest see on lihtne ja kõnetab kõiki," ütleb Kouloumpi. "Probleem on selles, kuidas neid inimesi kokku tuua. See on väga erinevatest inimestest koosnev rühm."

Raworth selgitab, et suur osa sellest taandub suhtlemisele, vaadete muutmisele ükshaaval. "Osadel inimestel võib paradigmade nihutamine võtta igaviku," ütleb Raworth, "kuid ühel inimesel võib see juhtuda silmapilguga."

"Maailm kogeb erinevaid vapustusi ja sündmusi, mis võimaldavad meil eemalduda õitsengu poole liikumise ideest." ütleb Raworth **"Õitsemine tähendab, et meie heaolu on tasakaalus. See on hetk, mil me seome omaenda tervise plaanide tervisega."**

Amsterdam oli küll „teerajajalinn“, kuid kindlasti mitte ainus. Pärast COVID-19 epideemiat on DEAL saanud suure hulga taotlusi erinevatelt omavalitsustelt ja muudelt üksustelt, kes soovivad luua vastupidavaid kogukondi.

Kopenhaageni linnavalitsus otsustas järgida Amsterdami eeskju juba 2020. a juunis nagu ka **Brüssel**. Samuti Dunedin'i väikelinn (**Uus-Mere-maa**) 2020. a septembris, Nanaimo (**Briti Columbia**) 2020. a detsembris ja mitmed teised üle terve maakera. Sõõrikumajanduse initsiatiividest ja aktivistidest saab rohkem vaadata [siit](#).

? Sõõrikumajanduse integreerimiseks oma linna juhtimismudelitesse peavad linnad vastama järgmistele küsimustele:

Eesmärk: Mida või keda linn teenib?

Võrgustikud: Kuidas linn oma ostujõudu ja võrgustikke kasutab?

Juhtimine: Kuidas linna juhitakse? Kes on kaasatud otsustusprotsessidesse?

Omand: Kellele kuuluvad linna sissetulekuallikad?

Rahandus: Kas rahandus on linna teenistuses või on linn rahanduse teenistuses?

Siin on video võimalustest, kuidas „sõõrikut“ linna kontekstis rakendada. Sisuliselt tähendab see järgmistele küsimustele vastamist:

Kuidas saab meie linn olla selliseks koduks, kus inimesed õitsevad, austades kõigi inimeste heaolu ja kogu planeedi tervist?

Seda saab teha nelja olulise "lääts" kaudu, mis tulenevad kahe valdkonna (sotsiaalne ja ökoloogiline) ning kahe skaala (kohalik ja globaalne) kombinatsioonist.

Video: [Sõõriku toomine linna](#)

Käsiraamat: [Metoodiline juhend linnade portreede loomiseks](#)

Teine praktiline näide, mis pandeemia ajal esile kerkis ja mis põhineb sõõrikumajandusel, on [WEAll](#) initsiatiivi, Wellbeing Alliance'i dokument. Tegemist on organisatsioonide, liitude, liikumiste ja üksikisikute koostööorganisatsiooniga, kes töötavad inimeste ja ökoloogilise heaolu nimel. Antud dokumenti koguti järgmised sõõrikumajandusel tuginevad põhimõtted, mis on nende töö praktiliseks raamistikuks.

EHITA

PAREMINI

UUESTI

10 PÕHIMÕTET

1. Uued eesmärgid – sotsiaalselt õiglane ja ökoloogiliselt ohutu

2. Roheline infrastruktuur ja varustamine

3. Kaitske keskkonnastandardeid

4. Universaalsed põhiteenused

5. Garanteeritud elatusvahendid

6. Õiglane jaotus

7. Parema demokraatia

8. Heaolu majandusorganisatsioonid

9. Koostöö

10. Raha avalik kontroll

Autorid kirjeldavad igat põhimõtet järgnevalt:

1. Uued eesmärgid: ökoloogiliselt ohutu ja keskkonnasõbralik.

Seada kõigi otsuste tegemisel esikohale inimeste pikaajaline heaolu ja ökoloogiline stabiilsus; vähendada nende majandussektorite mahtu, mis ei aita kaasa ökoloogilistele ja heaolu eesmärkidele; investeerida nendesse sektoritesse, mis seda teevad; hõlbustada õiglast ja töökohti loovat üleminekut.

2. Keskkonnastandardite kaitse.

Kaitsta olemasolevat kliimapoliitikat, heitkoguste vähendamise eesmäärke ning keskkonnanäeskirju, sh COVID-19 tagajärgede leevendusmeetmete kontekstis.

3. Roheline ja tõhus infrastruktuur.

Arendada uut rohelist infrastruktuuri ning jätkusuutlikke sotsiaalseid praktikaid COVID-19 epi-

deemiast taastumise protsessi raames. Näiteks muuta linnaruum autovabaks, laiendada ühistranspordi võrgustikku, arendada rohelist energiat ja keskkonnasäästlikku toidutootmist, toetada vähenenud CO₂-heidetega eluasemete ehitamist, seada keskkonnasõbralikud tingimused süsinikdioksiidimahukate tööstusharude subsideerimisele.

4. Universaalsed põhiteenused.

Tagada kõigi vajaduste rahuldamine, sealhulgas tasuta tervishoiuteenused kogu elanikkonnale; tasuta universaalsed vautšerid baastaseme vee, elektri, gaasi, eluaseme, toidu, transpordi ja hariduse jaoks.

5. Garanteeritud sissetulek.

Igaühe inimväärse elamise tagamine, näiteks sissetulekute ja töökohtade ümberjagamise või lühendatud tööaja kaudu.

6. Õiglane jaotus.

Luaa võrdsemad ühiskonnad riiklikul ja rahvusvahelisel tasemel ressursside ja võimaluste õiglase jagamise teel. Selle näideteks on progressiivne ja keskkonnasõbralikkusele orienteeritud tulumaks

ning võtmeressursside ja infrastruktuuri avalikuks omandiks olemine.

7. Parem demokraatia.

Tagada tõhusad, läbipaistvad ja kaasavad demokraatlikud protsessid kõigil tasanditel; vähendada korruptsiooni ja lõpetada suurettevõtete huvide domineerimine regulatiivsetes protsessides.

8. Majandusliku heaolu organisatsioonid.

Eelistada sotsiaalseid ja keskkonnasõbralikke eesmärke kõigis ettevõtetes ja organisatsioonides; rakendada ringmajanduse põhimõtteid eesmärgiga minimeerida ressursside kasutamist ja raiskamist; tagada majanduslik ja organisatsiooniline demokraatia.

9. Koostöö.

Tagada koostöö ja solidaarsus erinevatel tasanditel, sealhulgas rahvusvahelises poliitikas ja maailmamajanduses; tööstussektorite ja avaliku

sektori vahel ning igal muul tasandil (ülemaailmne, riiklik, piirkondlik ja kohalik).

10. Avalik kontroll rahavoogude üle.

Tagada avalik ja demokraatlik kontroll rahavoogude üle. Kulutada vahendeid investeeingutele, mis edendavad sotsiaalseid ja keskkonnaalaseid eesmärke.

„Kui me oleme katastroofilises olukorras,
mida me kahtlemata ka oleme, siis selle
analüüsimine ei ole katastroofide diskursu-
se viljelemine, vaid realistiks olemine.”

Jorge Riechmann

Prantsuse majandusteadlane Serge Latouche (2009) käsitledes „tasaarengut“, teist sõõrikumajandusele lähedast kontseptsiooni, pakkus välja kuulsad „8 R-i“, mis vastavad kaheksale teineteisega seotule tegevusele ja eesmärgile:

1. Ümberhindamine. Pane ühiskonnale diagnoos ja edenda uusi väärtusi, näiteks koostöö versus konkurents, nauding versus kohustus, humanism versus tarbimine jne.

2. Rekontseptualiseerimine. Leia uusi viise reaalsuse ja edu tõlgendamiseks, mis tähendaks selliste mõistete nagu rikkus ja vaesus või nappus ja küllus uuesti määratlemist.

3. Ümberstruktureerimine. Antud punkt puudutab nii ühiskonda kui ka tootmist ning vastab uutele kehtestatud väärtustele.

4. Ümberpaigutamine. Kohaliku väärustamine, eriti mis puudutab põhivajaduste rahuldamist

5. Ümberjagamine. Tähendab kaupade jaotamise uut korraldust.

6. Vähendamine. Puudutab eelkõige majandustegevust, mis on biosfääri suurim tarbija, aga ka tööaega ja massiturismi mõju.

7. Taaskasutamine. Seotud katsega pikendada toodete kasutusiga ja teha lõpp irratsionaalsele programmeeritud vananemisele.

8. Ümbertöötlemine. Tegevus, mis lähtub ringmajanduse põhimõtetest.

Nagu Latouche ise viitab, võib antud nimekirja pikendada, mida on sageli ka tehtud. Sinna on lisatud mitmeid ettepanekuid, nagu näiteks radikaliseerimine, ümberveenmine, taasavastamine (eelkõige demokraatia kontekstis), ümbermõtestamine, tagasiastumine jne, kuid enamus neist ettepanekutest on suuremal või väiksemal määral juba kajastatud põhinimekirjas.

Ettepanekutes kasutatavaid eesliiteid „taas“, „ümber“ jne on sageli kritiseeritud, kui reaktsoonilisi või isegi liigselt romantiseeritud või nostalgilisi tagasiivaateid minevikku. Latouche ise selgitab, et isegi kui neis leidubki reaktsooniline element, siis on see suunatud süsteemi liialduste ja üleolevuse vastu, mida Jean-Paul Besset kritiseerib sõnaga

„üle“. Viimasele on võimalik leida arvukalt näiteid – ületarbimine, ülekalastamine, ületootmine, ülekaevandamine jne (Besset, 2005, viidatud Latouche, 2009).

Veelgi enam, kaheksa “R” kultuurilis-revolutsioonilist väärtust saab kokku võtta õhe sõnaga, mille tähendust käsitletakse üksikasjalikumalt järgmises peatükis: Vastupanu.

Kokkuvõtteks on sõõrikumajandus toonud Raworth’ile mitmeid kõrge profiiliga järgijaid – kui Paavst Franciscus on avaldanud sellele toetust, siis samal ajal Briti loodusteadlane Sir **David Attenborough** pühendas sellele terve peatüki oma raamatus „**A Life on Our Planet**” nimetades seda „**meie liigi kompassiks teekonnal jätkusuutlikuma maailma poole**“.

David Attenborough

1.3 Sõõrikumajandus: milleks?

Sõnad „ökoloogia“ ja „majandus“ (ingl economy) tulenevad kreeka keelsest sõnast „oikos“, mis tähendab „majapidamine“. Kuigi mõlemad sõnad tähendavad teatud määral majapidamise haldamist, siis on nad aja möödudes teineteisest üha rohkem kaugenud. Mitteformaalse ja informaalse õppe ning sõõrikumajanduse vaheliste seoste näitamise abil on käesoleva käsiraamatu eesmärgiks seada kahtluse alla üha iganenumaks muutuvaid majanduslikke ja sotsiaalseid mõtlemisviise, mis jätkuvalt mõjutavad meie ühiskondasid ja maakera tervikuna. Samuti kutsub käsiraamat üles arutlema sõõrikumajanduse liikumise potentsiaali üle ning erinevate sotsiaalsete ja majanduslike ühingurolli üle selles liikumises.

Nagu sotsiaalteadlane ja filosoof Karl Polanyi (2001) ütles: „majandussüsteem on inimkultuuri komponent ja nii nagu inimkultuur, on ka see

pidevas arengujärgus“. Ja võib arvata, et nii see peakski olema ja veel senisest kiiremini, sest seda on vaja nii meie ühiskonnal kui ka planeedil. Piisab vaid hiljutiste sündmuste vaatamisest: üha kiirenev kliimamuutus, IPCC (valitsustevahelise kliimamuutuste ekspertrühm) murettekitavad aruanded, rünnakud demoraatia suunal, bioloogilise mitmekesisuse kadumine ning tõsised puudujäägid meie sotsiaal-, toidu-, energia-, majandus- või haridusvõrgustike toimimises.

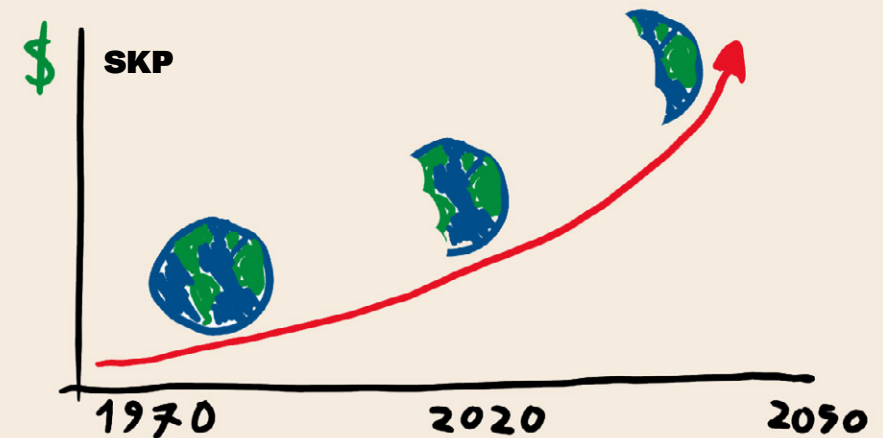
Abstraktse sisemajanduse koguprodukti (SKP) kasv ei ole see, mida inimesed kasvust rääkides soovivad. Tegelikult soovivad nad võimalust rohkem tarbida või soetada, mis aga nõuab rohkem tooraineid ja energiat, kuigi majanduskasvust rääkides seda sageli otse välja ei öelda. Laskumata arutelluse inimeste jõukuse või külluse uute mõõtmisviiside üle, läheb antropoloog Jason Hickel nii kaugele, et nimetab SKTga tegelemist „fetišiks, mis varjab tõsiasja, et kasv on materiaalne“. Antud kontekstis muutub sõõrikumajandus, mis keskendub ülalmainitud toorainete, energiakasu-

tuse ja kaubastumise mustrite vähendamisele, mõisteks, mis „demüstifitseerib“ ja isegi muudab majanduskasvu tähendust tänapäeval.

Muutused meie elamisharjumustes ja niigi vähesete ressursside haldamises tunduvad vältimatud. Ainus küsimus on, kas need muutused jätkuvalt tekivad kaootiliste vastumeetmetena ootamatutele kriisidele? Elame pidevate kriiside ajastul, mis loodetavasti muutub **hoolikalt planeeritud üleminekuks sotsiaalmajanduslikule mudelile, mis järgib meie planeedi materiaalseid piiranguid ja mis põhineb solidaarsusel ja eetikal.**

Seetõttu seab käesolev käsiraamat eesmärgiks teadmiste süvendamist andmete läbviaatamise abil, vastandades varasemaid teadmisi ja uurides uut lähenemisviisi ning pakkudes potentsiaalse-

teks partneriteks välja erinevaid sotsiaalmajanduslikke üksuseid uuele sotsiaal-majanduslikule mudelile ülemineku katse käigus. Selle väärtus seisneb sünteesi pakkumises erinevatest teoreetilistest aspektidest, mis on seotud sõõrikumajanduse ja kolmanda sektori rolliga selles.

1.4 Kellel on seda vaja?

Kriisid toovad muutusi. Kriisid toovad lootust. Kriisid toovad katarsise protsessi kiiremal ja sügavamal moel. Samal ajal pidagem meeles Caraça (2012, viidatud Natale et al, 2016:53) hoiatust Hiina vanasõna näol „kriis tähendab võimalust“, sest tänapäeval on kriis mõeldud enamusele, kuid võimalused vähemusele.

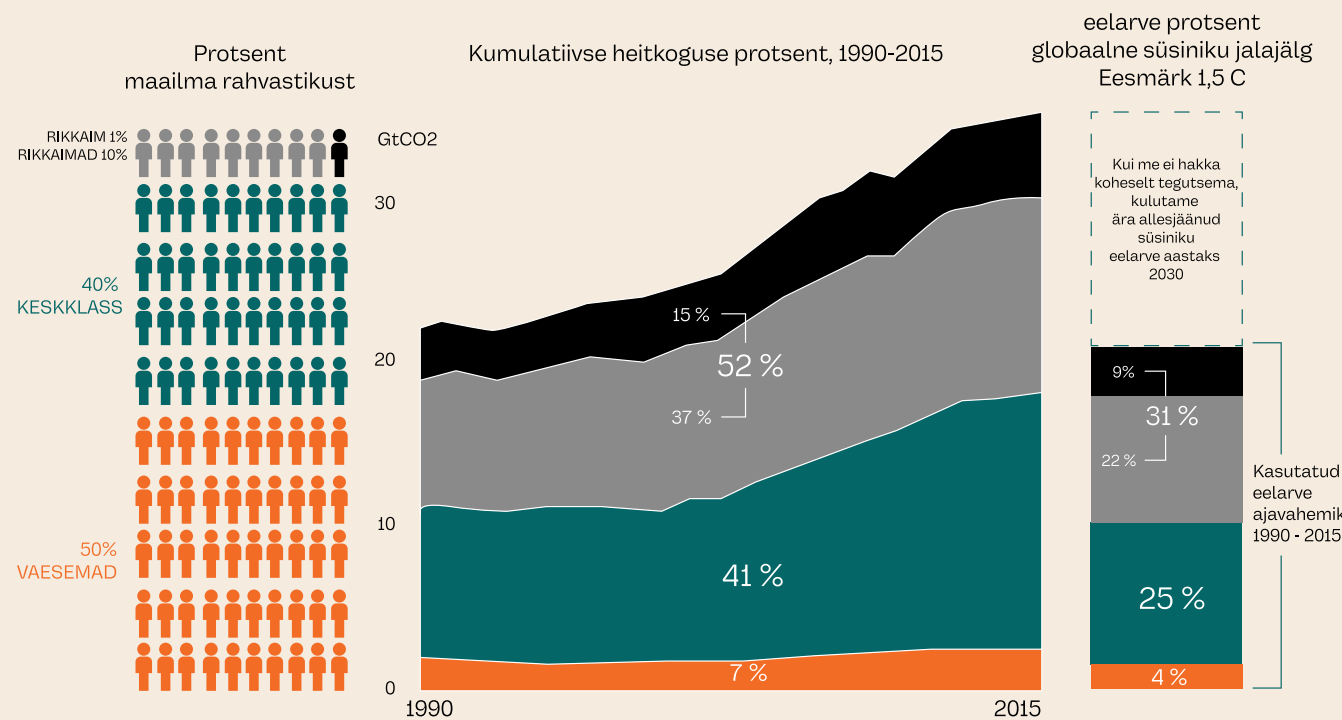
Miks keskendub sõõrikumajandus nii keskkondlikele kui ka sotsiaalsetele aspektidele? 2020. aasta pandeemia oli selle selgeks näiteks. **Ülemaailmne vaesus on tõusuteel esimest korda 20 aasta jooksul COVID-19 pandeemia tõttu.** Sellele tuleb lisada relvastatud konfliktid ja kliimamuutuse (The World Bank Group, 2020). Vaatamata eeltoodule 60% maailma miljardäridest suurendasid oma varandust. Tesla omanik Elon Musk ja Amazoni omanik Jeff Bezos on selle

nimekirja tipus, kelle varade väärtus tõusis sellel inimkonna jaoks traagilisel aastal 63,3% võrra võrreldes 2019. aastaga (BBC, 2020).

Olgem ausad. Mitte kogu inimkond pole võrdselt vastutav praeguse (ja tulevase) kriisi eest. Oxfam'i viimane raport on veelgi murettekitavam. Kõigest 8 inimest (õigemini 8 meest) omavad sama palju vara, kui 3,66 miljardit inimest (inimkonna vaesem pool). Ajavahemikus 1990-2015 maailma rikkaimad 10% tekitasid 52% süsinikuheidetest tarbides kolmandiku (31%) maailma süsinikheidete „eelarvest“. Samal ajal maailma vaeseimad 50% vastutasid 7% süsinikuheidete eest tarbides vaid 4% süsinikheidete eelarvest. Maailma rikkaim 1% vastutas 15% süsinikuheidete eest ning tarbis 9% süsinikheidete eelarvest, ehk 2 korda rohkem, kui maailma kõige vaesemad elanikud (Oxfam, 2020:2). Seda on kujutatud allolevatel graafikutel.

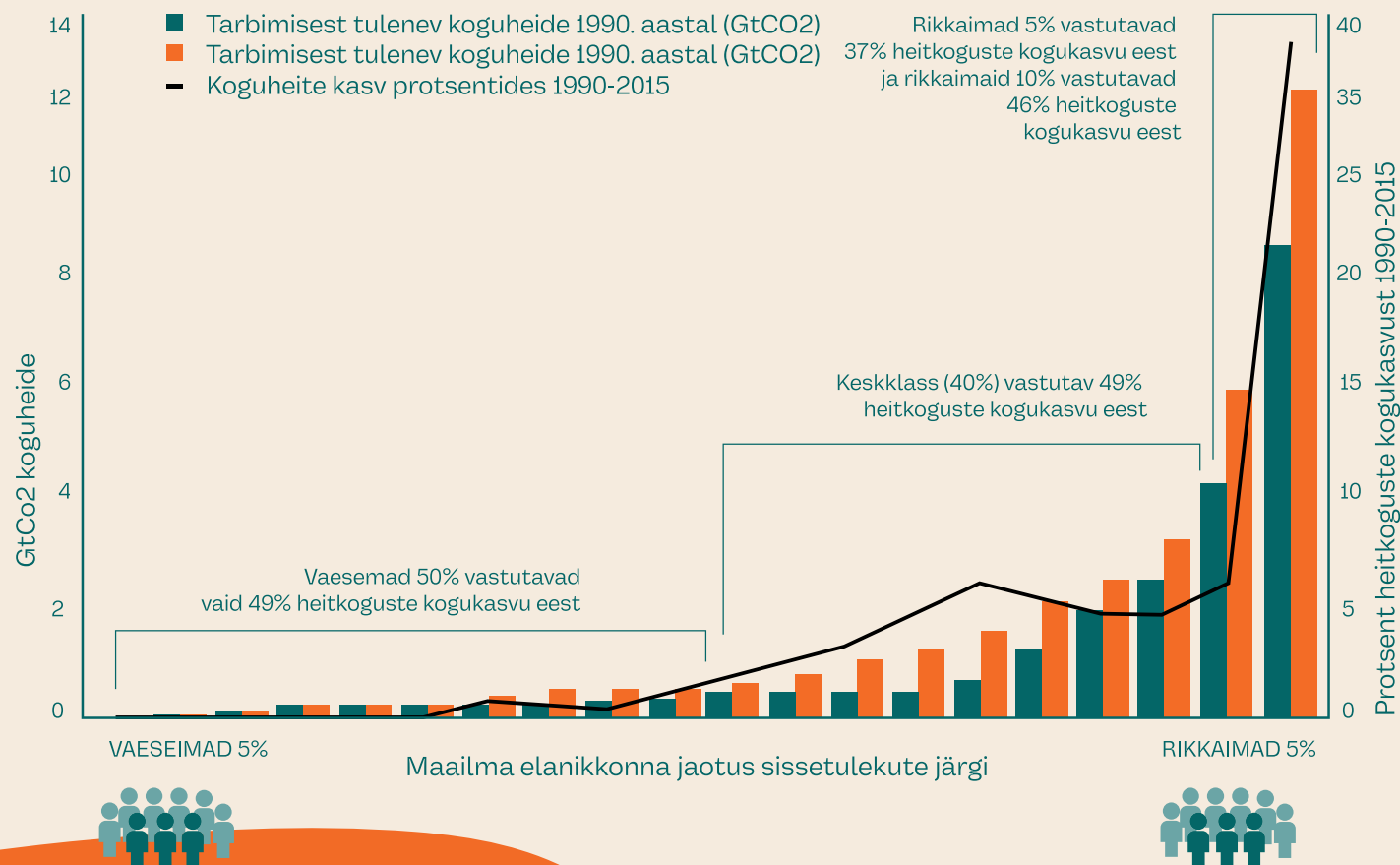
Graafik 1: aastatel 1990–2015 kogunenud heitkoguste protsent ja ülemaailmne süsinikueelarve 1,5 C eesmärgi saavutamiseks, mis on seotud erinevate sissetulekurühmade tarbimise tasemega.

2015. aasta sissetuleku tase elaniku kohta (2011. aasta andmed) rikkaim 1% 109 000 Rikkaimad 10% 38 000 dollarit; keskklass 40%: 6000 dollarit; ja ülejäänud 50%: vähem kui 6000 dollarit. Ülemaailmne süsinikueelarve alates 1990. aastast, mille puhul on 33% risk ületada 1,5 C 1250 Gt künnist.

Süsinikdioksiidi heitkoguste ebaühtlane kasv aastatel 1990–2015. Allikas: Oxfam, 2020.

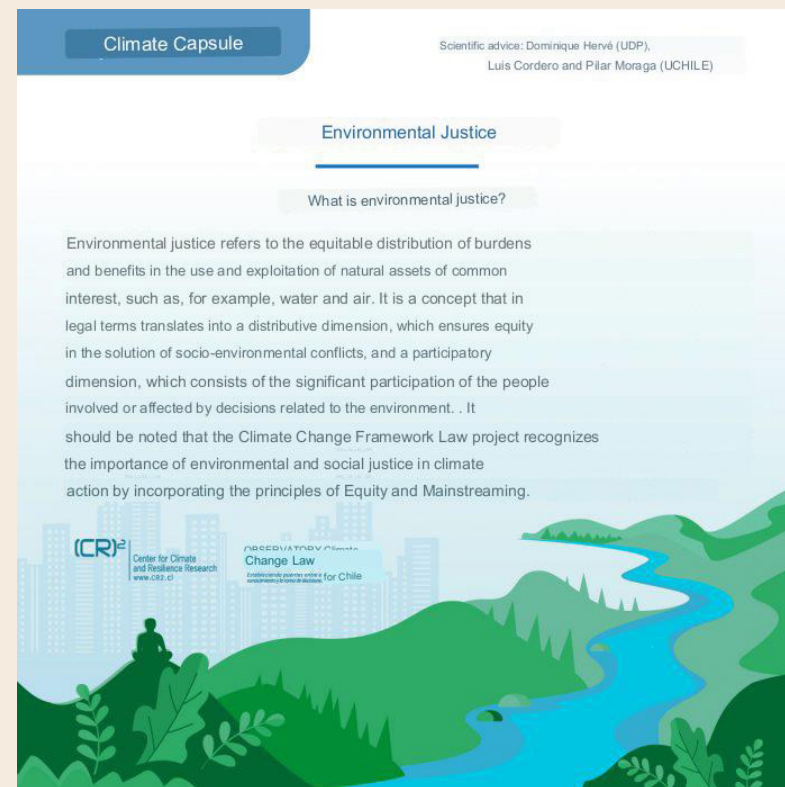
Graafik 2: Dinosauruste graafik, mis peegeldab süsiniku heitkoguste ebaühtlast suurenemist heitkogused aastatel 1990–2015

Süsinikdioksiidi heitkoguste ebaühtlane kasv aastatel 1990–2015. Allikas: Oxfam, 2020.

Nagu juba varasemalt nägime, ei vastuta praegune majanduslik süsteem mitte ainult majandusliku ja sotsiaalse ebavõrdsuse eest, vaid ka keskkonna halvenemise ja seega ka keskkondliku ebaõigluse eest (Anguelovski, 2015). Tehnoloogilise arengule pühendunud „roheline kapitalism“ väärtustab keskkonda vaid sel määral, mis on vajalik tema majanduslike vajaduste rahuldamiseks. Suur osa saastavast tööstusest koos selle negatiivse mõjudega keskkonnale on kolinud ümber globaalsesse lõunasse (Demos, 2016: 35, viidatud Rosauero, 2018). Progress on tegelikkuses osutunud regressiks, sest globaalse põhja kapitalistlik loogika ei ole võimeline tegema keskkonnaga midagi muud peale selle ekspluateerimise.

Seega mõiste **keskkonnaalne õiglus**, hõlmab neid liikumisi, mis võitlevad keskkonnohtude ebavõrdse jaotamise ja kliimarassismi vastu (Natale et al., 2016).

Pildimaterjal võetud CR2

Mis on keskkonnaalane õiglus?

Martínez Alier (2012: 64) viitab, et peaksime kombineerima keskkonnaalase õigluse organisatsioonide poolt korraldatavaid kampaaniad „ökoloogiliselt ebavõrdse vahetuse ja ökoloogilise võla vastu“ ning sõõrikumajandust toetavaid sotsiaalseid liikumisi. „Globaalse põhja“ probleem seisneb selles, et see toodab ja tarbib rohkem, kui vajab, ning seda nii „Globaalse lõuna“ kui ka tulevaste põlvkondade arvelt (Kallis, 2018). **Pealegi nähakse kollektiivses ettekujutuses majanduskasvu vaesuse ja ebavõrdsuse lahendusena. Ometigi kasvab jõukates riikides kuritegevus, haigused (eriti psühholoogilised probleemid), uimastite kuritarvitamine ja muud soovimatud kõrvalnähud sama kiiresti kui nende rikkus, kui seda mõõdetaks SKTga. Niisiis, heaolu parandab õige ümberjagamine, mitte kasv (Kallis, 2018; Parrique, 2019).**

Seetõttu räägib sõõrikumajandus ressursside

ümberjagamise poliitikast ebasoodsas olukorras olevate inimeste hüvanguks ja, nagu allpool rõhutame, selge väljakutsena valitsevale kapitalistlikule korrale. Põhjamaades peaks see poliitika toetama näiteks universaalse, tingimusteta ja individuaalse kodanikupalga kehtestamist, mis suurendaks kõige ebasoodsamas olukorras olevate inimeste võimalusi. Mõned on isegi paralleelselt propageerinud maksimaalse lubatud sissetuleku kehtestamist. Samuti tuleks soodustada meetmeid, mis arvestavad vaeste riikide elanike elatustaseme paranemist, lähtudes loomulikult valemist, mis ei taastooda neid tootmisele keskenduvaid mudeleid, mis on käesoleval ajal kriisis põhjapoolkeras (Taibo, 2009:59).

Peame esitama väljakutse majanduskasvu kinnisideele ja keskendumale keskkonna rikuste ümberjagamisel põhineva majanduse edendamisele (Raworth, 2017).

Sõõrikumajandus toetab nägemust, kus **sotsiaalset õiglust käsitletakse põhiväärtusena, eelkõige selle ümberjagamisele ja keskkonnale suunatud tahke**. Kuidas on seda võimalik saavutada? Nendest ideedest juhinduv ühiskond peaks üles ehitama uusi protsesse ja institutsioone, et ühiselt valida, kuidas jaotada oma ressursse põhivajaduste rahuldamiseks. Iseenest see ei ole uus ja sellest tulenevalt radikaalne kontseptsioon. Mis on selle näited? Prantsusekeelne sõna „dépense“ tähendab muuhulgas rohkemate ressursside kasutamist, kui seda on vaja põhivajaduste rahuldamiseks. Nagu viitab

Kallis (2018), siis Vana-Egiptuses kasutati liigseid ressursse püramiidide ehitamiseks, Tiibeti elanikud andsid selle munkadele ning keskaseses Euroopas anti see kirikule. Samal ajal tänapäe va ühiskond kasutab neid investeerimisvahendina veelgi suurema kasvu tagamiseks. Uus majandusmudel soovib kodanikele leida uusi viise liigsete ressursside kasutamiseks. Viise, mis arendaksid kogukondi ning hoolitseksid keskkonna eest. Viise, mis on küll pealtnäha majanduslikult mitteproduktiivsed, kuid mis viivad kapitali kasvu nõiarin-gist välja ning loovad kvaliteetsed elamistingimu-sed, nagu näeme allpool.

1.5 Sotsiaalmajanduse organisatsioonide roll ning mitteformaalne ja informaalne haridus

„Prantslased räägivad arengust“ ütleb Thierno Ba, ühe Senegali MTÜ direktor **„kuid kas see on see, mida inimesed tahavad? Ei. Seda, mida nad tahavad, iseloomustab pulari keelne sõna „bamtaare“, mis tähendab läbipõimunud kogukonda, harmoonias elavat ühiskonda, kus iga indiviid, on ta rikas või vaene, saab ennast teostada“** (Cimade, 1996 viidatud Latouche, 2020:147).

Kaupade ümberjaotamise kontekstis keskendub sotsiaalmajandus rahvastikule mineva kogurahvatulu jaotamise põhimõtetele ja seaduspärasustele ning käsitleb majandusnähtusi sotsiaalse ja ühiskond heaolu seisukohast (Narski, 2009).

Keskendume nende rollile ühiskonda tagasipöördumise võimaluse pakkumisel erinevate elualade inimestele, keda on varasemalt selle tegemisel

tagasi tõrjutud. Sotsiaalmajanduse organisatsioonide põhiidee on asetada inimeste heaolu kõrgemale kasumi maksimaliseerimisest. Mida see tähendab? Sotsiaalmajanduse organisatsioonid eraldavad ülejäävad ressursid ühiskonnast tõrjutud inimeste aktiveerimiseks. Tingimustes, kus riik on kaotamas oma geopoliitilist tähtsust globaalsetele korporatsioonidele ja ettevõtetele ning kohalikud turud marginaliseeritakse, suureneb paradoksaalsel kombel kolmanda sektori tähtsus.

Sotsiaalmajanduse organisatsioonid pakuvad oma töötajatele (või liikmetele ja vabatahtlikele) rahulolu ning tekitavad eneseteostus- ja rahulolutunnet. Taolist sotsiaalmajanduse harivat ja sotsialiseerivat rolli sotsiaalse tõrjutuse ja diskrimineerimise vähendamise valdkonnas ei saa alahinnata, sest turg ei ole võimeline seda funktsiooni täitma (Žuk, 2001).

Oma artiklis „Uus suhe kolmanda sektori ja sot-

siaalmajanduse vahel" ("Una nueva relación del Tercer sector y la Economía social", 2013) rõhutab Teresa Crespo, et sidusat ühiskonda iseloomustab lisaks kogukonnatundele ka ressursside maksimaalselt võrdne jagamine. Seega ehitades õiglasemat ja vähem tõrjuvat ühiskonda, on võimalik saavutada suuremat sidusust. Kuivõrd see loob ka täiendavaid majanduslikke ressursse, mida omakorda jaotatakse õiglaste ümberjaotamise kriteeriumite kohaselt, on sellest suurem kasu ka tervele ühiskonnale - töötajatele, vabatahtlikele ja kõigile inimestele, kes vajavad abi (2013:70).

Keskkonna- ja sotsiaalse õigluse osas soovitab Natale (2016) mõtiskleda kolme järgmise teema üle:

1) analüüsida võimu rolli psüühika ja sotsiaalse käitumise kujundamisel,

2) keskenduda vaheldumisi nii teooriale kui ka

praktikale,

3) rõhutada, et "tegevus" ei saa olla ainult üksikisiku huvi küsimus.

Need kolm mõtet on sotsiaalmajanduse organisatsioonide alustaladeks, sest neid iseloomustab horisontaalne võimujaotus, nad tegutsevad nii praktilistes kui ka teoreetilistes valdkondades ning nad keskenduvad kollektiivsele.

Nendeks on näiteks hoiu-laenuühistud, mis väldivad traditsioonilist pangamudelit. Need põhinevad kollektiivsel mudelil, mis ühendab oma ressursid ja saab vajadusel sellelt rühmalt vastavalt oma vajadustele laenata. Samuti on kohalikul või piirkondlikul tasandil tegutsevate ühistute eeliseks säästude reinvesteerimine tagasi kogukonda. Tähelepanuväärne on ka nende demokraatlik juhtimine ning asjaolu, et ühistud on vähem survestatud raha kasvatama, mis on üheks majanduskasvu peamiseks mootoriks (Johanisova, 2008).

Teiseks näiteks on kolmas sektor, mis koosneb

mittetulunduslikest ja vabatahtlikest ühendustest, kelle eesmärgiks on sotsiaalse õigluse teostamine ja kaasavam ühiskond, kus oleks vähem vaesust ja tõrjutust. Siia kuuluvad ka rahvusvahelised koostöö- ja keskkonnaorganisatsioonid.

Vastavalt raportile „Kolmanda sektori radiograafia Hispaanias: väljakutsed ja võimalused muutuv keskkonnas“ („Radiografía del Tercer Sector Social en España: retos y oportunidades en un entorno cambiante“, 2018) moodustavad Hispaania kolmanda sektori ligi 30 000 organisatsiooni, kes töötavad kõige haavatavamate sihtrühmadega – aastas saab abi kuni 7 miljonit inimest ning abi osutavad aastas rohkem kui 2 miljonit inimest (sh vabatahtlikud ja töötajad).

Paljude nende inimeste vajadusi ei oleks tõenäoliselt võimalik rahuldada kolmanda sektori sekkumiseta, eriti kriisiperioodidel, mil nende roll on isegi suurem. Eeltoodust tulenevalt on sotsiaalmajandus üha rohkem riigi huviorbiidis

(Czternasty, 2014). Vaatamata sellele aeglustus kolmanda sektori rahastus juba 2017. aastal 2% võrra.

Seda tüüpi algatustel on ka „süsteemne“ puudus, kuna „sotsiaalne kasumlikkus“ on mõiste, mida on raske majanduslikult mõõta, kuid mis on sotsiaalmajanduse üks põhielemente.

Viimaks toome välja, et energeetiliste ressursside ümberjaotamine kriiside ajal on keerukas ülesanne. Ülesanne, mida vähesed soovivad teha ning millest räägitakse harva, kuigi hiljutine kriis pandeemia ajal näitas meile võimalikke tulevikustsenaariume (nt meditsiinilise varustuse puudus ja selle jagamisega seotud küsimused).

Kuidas hakatakse ressursse ümber jaotama ja kuidas tagada tasakaal selle tegemisel? Prats märgib tsiteerides FUHEM fondi (kuulus oma harrastöö ja alternatiivide otsimise poolest): „Mis on demokraatlikum? See, et iga inimene tarbib vastavalt oma ostujõule ja valikuvõimalustele? Või et kogukond piirab inimeste võimalusi ja valikuid eesmärgiga jaotada võrdselt tagajärgedega seotud kahjud? Kes on see, kes määratleb, mis on vajalik ning kuidas ta seda teeb?“ (Prats et al., 2017:93).

Sotsiaalmajanduse organisatsioonide roll seisneb taaskord inimeste harimises ja teadlikkuse tõstmises (vähemalt nende puhul, kes jätkuvalt eiravad teadlaste ja keskkonaspetsialistide hääli) ning kiirete ja põhjalike muutuste nõudmises, nagu seda nõuab praegune olukord.

Nagu Jorge Riechmann ütles tsiteerides Francisco Chico Walter'it: „Ma ei usu, et see on 99% lahing võimsa 1% vastu, nagu Occupy Wall Street propageeris. See on 1% kriitikute võitlus selle nimel, et 98% ärkaks üles ja võitleks ülejäänud 1%-ga, kes süsteemi juhivad.“ (2015:242).

Tahad rohkem teada saada???

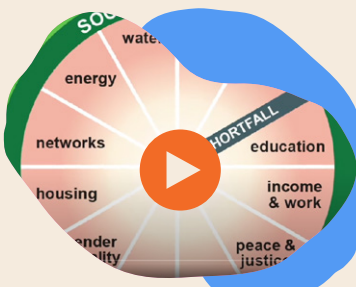
VAATA

Võimatu hamster

VAATA

How the Dutch are reshaping their post-pandemic economy - BBC REEL

VAATA

Muuda eesmärki - 1/7 sõõrikumajandus

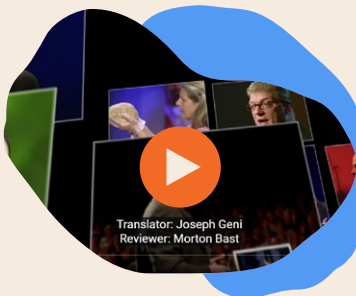
VAATA

Räägi uut lugu - 2/7 sõõrikumajandus

VAATA

Geriljaaednik Lõuna Los-Angelesest | Ron Finley

LOE

Tööriistakast ehitades paremat tulevikku

PRAKTIKA

Rühmaharjutused piiramatu kasvu võimatusest

Praktiline harjutus

Juhised: Palu tegevuses osalevatel noortel kirjutada väikestele paberitükkidele erinevad sotsiaalsed rühmad (näiteks puuetega inimesed, LGBTQ+, pagulased, migrandid, üliõpilased, töötud, üksikvanemad jne). Osalejaid võib sotsiaalsete gruppide määratlemisel ka kergelt suunata, sõltuvalt sihtrühmast kellega tegevust läbi viiakse. Läbiviija võib ka ise eelnevalt nimekirja valmis teha.

Seejärel võtab iga inimene paberitüki ja kõik osalejad seisavad ritta. Esitame neile mitmeid küsimusi võimalike ühiskondlike tegevuste kohta. Iga kord, kui neile määratud rolliga osalejad vastavad "Jah", peaksid nad astuma sammu edasi.

Nii näiteks võime küsida: Kas sa saad hääletada Euroopa Parlamendi valimistel? Kas sa saad osaled kohalikel valimistel? Kas sa saad Euroopas ringi reisida? Kas sa saad abielluda inimesega, keda sa armastad, tundmata hirmu? Kas sul on raskusi majandusliku toimetulekuga? Kas sul on võrreldes teistega kergem leida tööd või üüripin-

da? Kas sul on olemas pere, kes sind toetab? Jne. Peale paari küsimust näeme ruumis erinevaid positsiooni, mis ühel või teisel moel esindavad erinevaid ühiskondlikke arvamusi, vastavalt iga grupi sotsiaalsele staatusele.

See on heaks alguskohaks, et panna noori mõtlema aktiivsest osalusest ühiskondlikus elus ja erinevatest ühiskondlikest rollidest. Küsimused aruteluks võite kohapeal välja mõelda või siis need eelnevalt ette valmistada. Küsimused võivad olla näiteks:

- » Mida tähendab aktiivseks kodanikuks olemine?
- » Miks on oluline olla aktiivne kodanik?
- » Kuidas saavad noored mängida ühiskonnas aktiivsemat rolli?
- » Kas pead ennast aktiivseks inimeseks? Millisel moel?
- » Kuidas tagada, et kõigil inimestel oleks võrdne võimalus osaleda ühiskonnaelus aktiivse kodanikuna?

» Arutelu soodustamiseks võime trükkida vastuolulisi küsimusi, väiteid või tsitaate ning asetada need ruumi keskele. Näiteks võime kirjutada:

- » **“Üks hääl ei muuda midagi”.**
- » **“Kogukondi ei ole enam võimalik muuta”.**
- » **“Hääletamine ongi aktiivne osalus”.**
- » **“Noortel pole võimalik midagi muuta”.**
- » **“Immigrandid ei peaks saama osaleda valimistel”.**

Paluge osalejatel mõnda aega vaikselt lugeda ja seejärel oma arvamus paberilehtedele kirjutada. Seejärel andke neile vaba aega, et kõik saaksid teiste arvamused läbi lugeda. Neid arvamusi saab hiljem ringis arutada.

2. Sõõrikumajandus ja kliimamuutus

“Kriisid, kuigi hirmutavad, lõpetavad ühe ajastu ja avavad teise.”

2.1 Kuidas on omavahel seotud sõõrikumajandus ja kliimamuutus?

Sageli kõhkluseta eeldatakse, et kasv peab senises tempos jätkuma mingisuguste piirangute ta. Majandusantropoloogi Jason Hickel sõnul on üldlevinud uskumus, et SKT peab alati kasvama, hoolimata riigi jõukuse tasemest (2020). Ta võrdleb seda absurdi uue definitsiooniga ja tuletab meelde, et looduses toimub nii kiire, kontrollimatu ja piiramatu kasv ainult vähirakkudega, mis paljunevad lihtsalt paljunemise pärast ja millel on surmavad tagajärjed kõikidele kehasüsteemidele.

On keeruline leida illustratiivsemat ja samal ajal hirmutavamamat võrdlust. Lucy Jones (2021) läheb isegi kaugemale – ta tuleta meile meelde, et põletik, kui inimkeha kiire reaktsioon suhteliselt lühiajalisele kahjustavale tegurile, on loomulik ja tervendav mehhanism. Puhtalt kahjulikust põletikust saame rääkida siis, kui see krooniliseks vastuseks pikaajalisele ja kumulatiivsele kahjustusele.

Miks me pole olnud võimelised selle probleemiga õigeaegselt toime tulema? Paljud viitavad meie „lühiajalisele mõtlemisele“. „Ökoloogilist aega iseloomustav pikk kestus vastandub poliitilise arengu lühiajalisusele, rääkimata kommertsaja hetkelisest iseloomust.“ (Taibo, 2009:102, viide Gilbert Rist).

Ameerika Haudenosaunee hõim on tuntud selle poolest, et enne iga otsuse tegemist esitavad nad endale küsimuse: „Kuidas mõjutab see, mida me praegu teeme, järgnevat seitset põlvkonda?“ (Macy, 2012:141).

Kahjuks me ei ela taolises sotsiaalselt ja keskkondlikult vastutustundlikus ühiskonnas (iironilisel kombel kasutavad paljud ettevõtted tänapäeval antud mõisteid oma brändi maine parandamiseks, nt “rohepesu”), vaid vastupidi – lühinägelikus plutokraatias.

On möödunud palju aastaid hetkest, mil keskkonnakaitse alased probleemid ei olnud enam ainult keskkonnakaitsjate valdkonnaks, vaid hakkasid hõlmama ka majanduslikke tahke. Selle näitlikustamiseks võib võtta jätkusuutliku arengu interdistsiplinaarse kontseptsiooni, mida kajastati esmakordselt 1980ndatel (Brundtland, 1987). See põhineb kolmikvalemil, mida sageli illustreerib kolmnurk, mis koondab samal tasemel majan-

duslikke, ökoloogilisi ja sotsiaalseid küsimusi. Antud kontseptsioon võimaldas algselt laialdaselt uurimusi ning otsida konkreetseid lahendusi Rio de Janeiro 1992. a konverentsil ja seejärel „Maa Tippkohtumistel“ tõstatatud probleemidele (Murphy and Drexhage, 2010). Neist kõige tähelepanuväärsemad on: kaupade jaotumise erinevused sotsiaalsete rühmade ja riikide vahel, bioloogilise mitmekesisuse vähenemine, põllumajanduslike alade kahanemine, mageveevarude vähenemine, meretaseme tõus ja selle suurenev reostus.

Vaatamata nendele esimestele sammudele keskkonnaprobleemide integreerimisel sotsiaalsetesse ja majanduslikesse aruteludesse on hakatud tõdema, et väljend „jätkusuutlik areng“ on korraga pleonasm definitsiooni poolest ja oksüümoron oma sisu poolest. Pleonasm on tegemist selle tõttu, et areng tähendab isekulgevat arengut ja oksüümoron, sest areng ei ole tegelikkuses ei jätkusuutlik ega ka isekulgev (Latouche, 2009).

Me hakkame nägema energia- ja materiaalsete ressursside ammendumist ning kliimamuutuse ja bioloogilise mitmekesisuse vähenemise esimesi tagajärgi. Kapitalismi tootmis- ja tarbimisspiraa-

li säilitamine taolises olukorras ainult kiirendab süsteemset kriisi. Kuid sügavas kriisis pole mitte ainult biosfäär, vaid ka globaalne kapitalism, mis on juba saavutamas oma piire (Ecologistas en Acción, 2017:4).

Käesolevas osas vaatame esmalt üle kahjuks siiani laialdaselt tunnustamata eriolukorra tausta ("Kust me tuleme?").

Seejärel teeme ülevaate hetkeseisust ("Kes me oleme? Või homo oeconomicus"), kuhu on meid tootmis- ja tarbimismudelid viimastel aastakümnetel on toonud.

Lõpetuseks mõtiskleme võimaliku tulevikukursi üle (kuigi seda ei pruugi veel olemas olla, siis nagu poeet Machadi kirjutas „tee valmib kõndides“) sõõrikumajanduse perspektiivist („Kuhu me suundume?“).

2.2 Kus me oleme? Antropotseen.

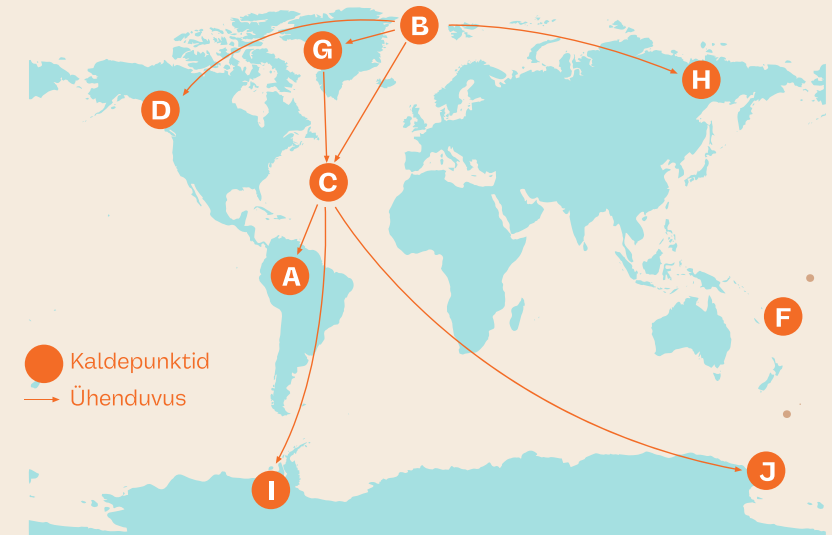
Praeguseks on tsivilisatsioon ületamas mitmeid kriitilisi planeedi piire ja seisab silmitsi bioloogilise lagunemise kriisiga, mis hõlmab ohtlikke kliimamuutusi, ookeanide hapestumist, metsade hävimist ja bioloogilise mitmekesisuse kokkuvarisemist (Lenton et al., 2020; Steffen et al., 2015). Oleme möödumas tagasipöördepunktist (nn „**murdepunktid**“), mis seab ohtu need tingimused, mis tagavad inimeste ja teiste liikide elu Maal (Dearing et al., 2014; Steffen et al., 2015).

Käesolev kriis ei ole otseselt tingitud inimestest, vaid pigem majandussüsteemist, mis on rajatud igavesele laienemisele ning mis teenib väikse ja kõige jõukama grupi huve (Moore, 2015 in Hickel, 2020).

“Murdepunktide” kaart. Allikas: Lenton et al., 2020: 34.

HÄIREKELLA LÖÖMINE

Viimase kümnendi jooksul on kogunenud tõendeid selle kohta, et murdepunktid on läbitud ning viidatud on ka doominoefekti võimalikule mõjule.

A. Amazonase vihmamets
Sage põud

B. Arktika merejää
Pindala vähenemine

C. Atlandi tsirkulatsioon
On aeglustumas 1950
ndatest aastatest

D. Boreaalne mets
Tihedamad tulekahjud
ja muutuvad kahjurid

F. Korallirifid
Ulatuslik väljasuremine

G. Gröönimaa jääkilp
Jää kadumine kiireneb

H. Igikelt
Sulamine

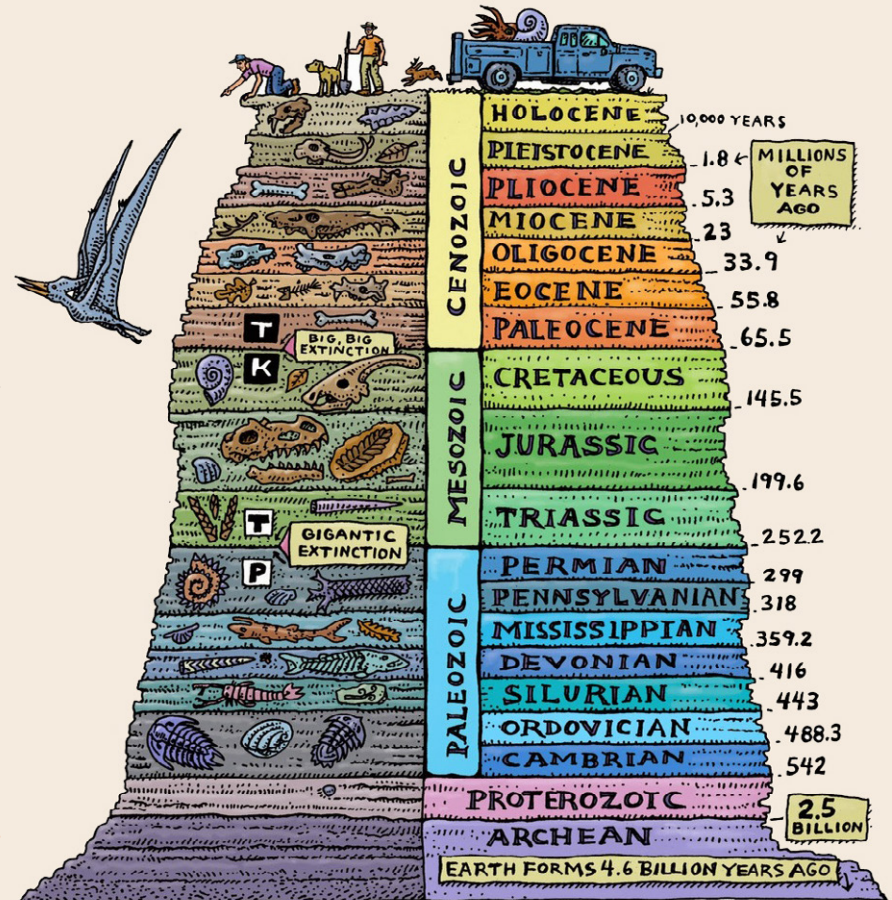
**I. Lääne-Antarktika
jäälend**
Jää kadumine kiireneb

**J. Wilkesi basseini,
Ida-Antarktika**
Jää kadumine kiireneb

Nagu antropoloog, insener, professor ja keskkonnaaktivist Yayo Herrero ütles: „Eksijärelduse paljastamine pideva kasvu võimalikkusest piiratud planeedi tingimustes on olnud keskkonnakaitse keskmes aastakümneid“ (2011:13).

Serge Latouche (2009) viitab, et majandusliku kasvu füüsiliste piirangute mõiste ulatub 18. sajandisse, kui sellele viitas Malthus (1766-1834). Teadusliku baasi aga omandas see Sid Carnot termodünaamika teise seadusega (1824). Miks? Energia muutumist (selle erinevates vormides: soojus, liikumine jne) ei ole võimalik täielikult tagasi pöörata ning tegemist on entroopia fenomeniga.

Tööstuse laienemise ja planeedi biofüüsiliste piirangute omavaheline vastandumine seadis kahtluse alla universaalse lõputu kasvu mudeli. Antud konflikt on tänapäeval teravnenud, eriti 20 sajandi teises pooles. Seda ajastut tuntakse tänapäeval „Antropotseeni“ nime all. **Mida see aga tähendab?**

Antropotseen on 1990ndatel kasutusele võetud kontseptsioon, millega sooviti viia tähelepanu inimtegevuse suurele ja kasvavale mõjule biosfääris. Rahvusvaheline Geoloogiateaduste Liit pakkus välja antropotseeni, kui inimkonna võimekuse näitaja, planeedi ümbekorraldamiseks geomorfoloogilises mõttes (Chomsky, 2020). Seda faasi mõistetakse uue ajastuna, mis asendab holotseeni, praegust Maa geoloogilise ajaloo perioodi, mis algas 11 700 aastat tagasi.

Antud mõiste loomist on omistatud Ameerika bioloogile Eugene F. Stoermer'ile ning selle populariseerimist Hollandi Nobeli preemia laureaadile Paul Crutzen'ile. Mõlemad teadlased tõestasid, et need tasakaalu muutused, mida maakera hetkel kogeb, on tõepoolest põhjustatud inimtegevusest. Nad määratlesid antud ajastu sümboliseks alguseks aasta 1784, kui Britt James Watt leiutas aurumootori ning pani alguse Tööstusrevolutsioonile ja fossiilkütuse (liig)kasutamisele (UNESCO, 2018).

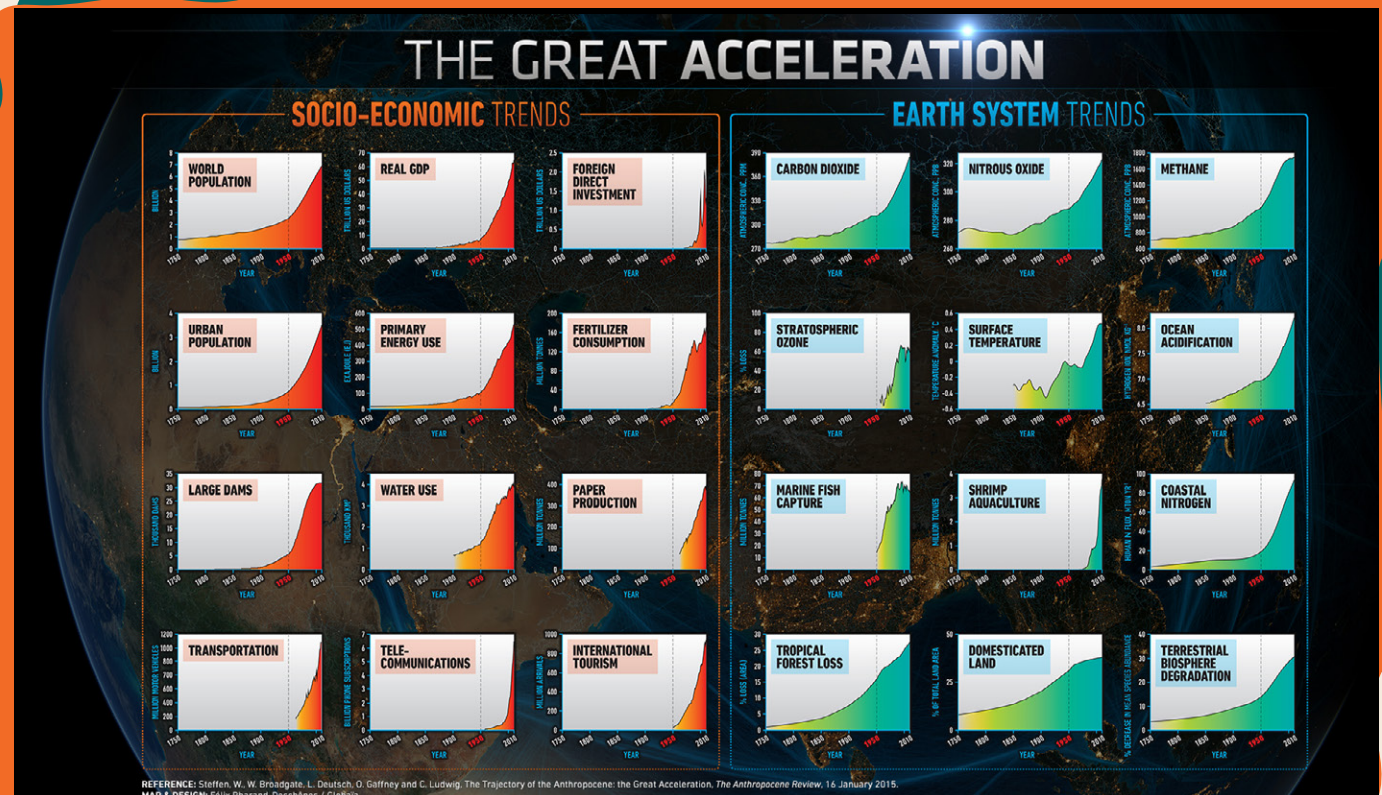
Oma lühikese ajaloo jooksul on seda mõistet juba kasutatud sadades artiklites teadlaste poolt üle kogu maailma. Fernando Valladares (2018), bioloogiadoktor, CSICi ja Universidad Rey Juan Carlose teadusprofessor, kinnitab: „Teadusandmete reaalsus näitab, et juba mitu aastakümnet oleme olnud täiesti uue geoloogilise ajastu, antropotseeni, peategelased. Seda funktsionaalselt ja stratigraafiliselt holotseenist erinevat ajastut iseloomustab inimtegevuse jäljend planeedil, mille tulemus ei ole mitte ainult kiirenev kliimamuutus, vaid terve rida ulatuslikke keskkonnamuutusi. Oleme muutnud kõiki peamisi biogeokeemilisi tsükleid, alustades veest ja lõpetades lämmastiku ja fosforiga. Meie plastikkillud risustavad kõigi maailma randade liiva ja nad kuhjuvad moodustades hiiglaslikke ujuvaid saari ookeanides. Oleme vastutavad enam kui kolmandiku planeedi maa-värinate eest. Oleme mõjutanud Maa pöörlemistelje kaldenurka. Oleme juba planeedi peamine geomorfoloogiline mõjur, liigutades rohkem pinnast ja setteid kui ükski looduslik protsess. Tere tulemast antropotseeni (...)”.

Arvestades põhjapoolkera elanikkonna mõju planeedile (UNESCO, 2018) on välja pakutud, ja mitte

ilma põhjusest, asendada „anthropose“, ehk üldiselt inimolendi, etümoloogia teiste nimetustega, nagu „oksidentalotseen“ (Occidentalocene). Alternatiivselt on välja pakutud või „kapitalotseen“ (Capitalocene), mis otseselt viitab meie majandussüsteemile, kui kriisi peamisele põhjustajale. Selle termini mõtlesid välja Ameerika sotsioloog ja keskkonnaajaloolane Jason Moore ning Rootsi

kirjanik ja inimökoloogia professor Andreas Malm (Moore, 2016). Kuid see ei tähenda ainult uut majanduslikku „tükki“ geoloogilises mosaiigis, vaid osutab turumajandusele, kui eksploateerimise süsteemile, „kapitali, võimu ja taastootmise globaalsele ja mitmetahulisele ökoloogiale“ (Moore, 2016: 94).

18 globaalse sotsiaal-majandusliku arenguga (punane) ning Maa süsteemi struktuuri ja toimimisega (sinisega) seotud näitajate suundumused aastatel 1750–2010. Allikas: Aguado, 2017.

Parrique (2019) nimetab konkreetse süüdlase viidates „Kasvutseenile“ (ingl growthocene). Samal ajal Venezuela uurimis- ja tegevusrühm LaDanta LasCanta (2017) pakkus loodus- ja sotsiaaltea-duste konvergeerumispunktina isegi välja „pat-riarhotseeni“ (ingl patriarchocene) mõiste, et viidata ökofeministlikust perspektiivist, et looduse domineerimine ja ekspluateerimine ning naiste ärakasutamine on tegelikult sama mündi kaks külge.

Bioloog ja filosoof Donna Haraway (2015) pak-kus välja Chtulutseeni (ingl Chthulucene), mis on uueks utoopiaks liikidevahelisest liidust, mille eesmärk on „ühendada jõud ja ehitada üles var-jupaigad kindlustamaks bioloogilist, kultuurilist, poliitilist ja tehnoloogilist taastumist ja ümber-kujundamist, mis peab hõlmama ka leina pöör-dumatute kaotuste pärast.“ Sõna loomisel võttis

Haraway aluseks kreekakeelse sõna „khthon“, mis tähendab „maa (Rosauro, 2018:41).

Pöördudes tagasi Antropotseeni ajastu juurde, siis mitmed teadlased on asetanud „Suure kiiren-duse“ perioodi algust 1950. aastate paiku, mida iseloomustab kõrge süsinikusisalduse tase, mis on tõusnud üle neljasaja miljondikosa. See on tunduvalt kõrgem kui kolmsada viiskümmend osa miljoni kohta, mida peetakse maapealse elu jaoks ohutuks (Steffen et al., 2015; Chomsky, 2020).

Sellest ajast alates on bioloogilise mitmekesisuse vähenemine, keskkonnareostus, kliimamuutused ja loodusvarade kadu samaaegselt kiirenenud. Teadlased ja erinevad institutsioonid seostavad seda asjaolu meie majandustegevuse ja kasvuga (Euroopa Keskkonnaagentuur, 2021).

Arvestades asjaolu, et kasv kahjustab loodust ja süvendab sotsiaalset ebavõrdsust, siis on täiesti loomulik, et appi tuleb teine ja uus lähenemine - näiteks sõõrik.

„Meil on majandus, mis peab kasvama, olenemata sellest, kas see teeb meid õnnelikuks või mitte. Meil on vaja majandust, mis paneb meid õitsema, olenemata sellest, kas see kasvab või mitte.

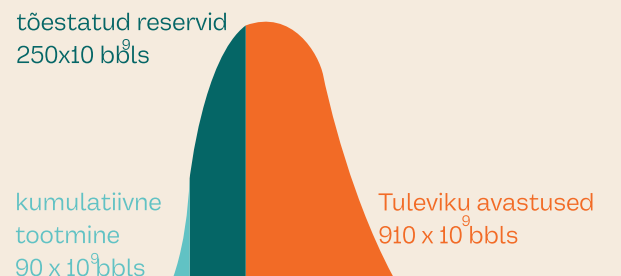
Kate Raworth

2.3 Miks on tegemist “kliimahädaolukorraga”, mitte “kliimamuutustega”?

Nagu Emérito Bono (2012) meenutab, ilmus esimene Rooma klubi aruanne 1972. aastal (eelpool mainitud kuulus dokument “Kasvu piirid”). Sellele järgnenud dokumendid kulmineerusid kolmkümmend aastat hiljem ilmunud Rooma klubi raportiga (Meadows et al., 2006), andes sellega häirekella.

Raporti autorite sõnul on “inimese sotsiaalmajanduslik süsteem selle praegusel kujul juhitamatu, on oma piire ületanud ja on kokkuvarisemise äärel” (Meadows et al., 2006:375).

Tegelikult on alates 2006. aastast globaalse nafta kaevandamise võimsus stagneerunud (Rahvusvaheline Energiaagentuur, 2015) ja võimalik, et 2015. aastal oleme saavutanud kuulsa “nafta tipptaseme” (kõikide kütuste kaevandamise tipp). Kõige “optimistlikumate” uuringute kohaselt juhtub see 2024. aastal. Seda nähtust tuntakse ka kui “Hubberti kõverat”. See on nimetatud teadla-

M. King HubbertM. King Hubbert

Ehk lihtsamalt öeldes...

se järgi, kes aastakümneid tagasi võttis kasutusele termini „nafta tipp“ (Hubbert, 1949)

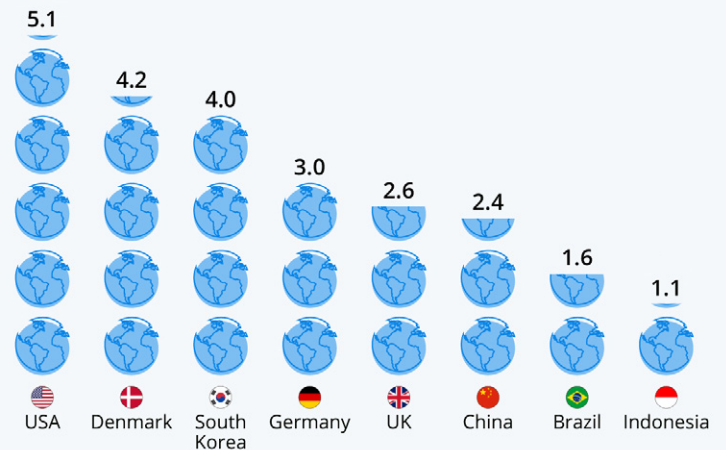
Samal ajal tegemist ei ole ainsa piiriga, mille olemme juba ületanud. Nagu bioloog Pablo Sevirgne (2020) tuletab meelde, on maakeral 51 miljonit hektarit, kuid vaid 12 miljonit neist on inimtegevuseks sobivad. Jagades selle tänapäeva maailma rahvaarvuga, saame tulemuseks umbes 1,8 hektarit inimese kohta (WWF, 2010). Seejuures peame arvestama suurt nõudlust energia ja tooraine järele ning pindala, mis on vajalik erinevate tootmis- ja tarbimisprotsesside käigus tekkivate jäätmete kõrvaldamiseks, pluss elatustaseme säilitamiseks vajaliku taristu mõju, mille poolest on „arenenud riigid“ tänapäeval juhtivad. On arvatud, et iga inimene tarbib sellest bioproduktiivsest ruumist keskmiselt 2,2 hektarit. Siinkohal tuleb arvestada, et antud arvutused eeldavad, et maakera rahvaarva püsib samal tasemel (mis ei vasta tegelikkusele). Seega elame juba laenatud ajast.

Pealegi ei ole keskmine jalajälg kõige täpsem või õiglasem mõõdik, sest see peidab endas väga murettekitavaid erinevusi. Näiteks USA kodanik

tarbib 9,6 hektarit, kanadalane 7,2, eurooplane 4,5, prantslane 5,26 ja itaallane 3,8. Kui kõigil oleks sama elustiil nagu prantslastel, vajaksime sellise inimese ülalpidamiseks kolme planeeti; samas kui ameeriklase puhul oleks vaja kuut (Latouche, 2019).

The World Is Not Enough

Number of earths/its resources needed if the world's population lived like the following countries

Selected countries. Calculated based on 2022 Earth Overshoot Days/2018 data
Source: Global Footprint Network

Lühidalt öeldes on muldade, mineraalide ja fossiilkütuste varud piiratud ning planeedi bioregeneratsiooni võime on tänapäeva inimtegevuse mõjude taustal äärmiselt madal.

Selle tulemusena on meie majanduslik hüperkasv jõudmas planeedi piiratud ressursside piirini. Juba 2006. aastal teatas **Maaailma Looduse Fond**, et maakera biosfääri taastootmisvõime ei suuda enam rahuldada kasvavat nõudlust. Inimesed muudavad ressursse jäätmeteks kiiremini, kui loodus suudab jäätmed uuteks ressurssideks muuta (WWF, Living Planet Report, 2006).

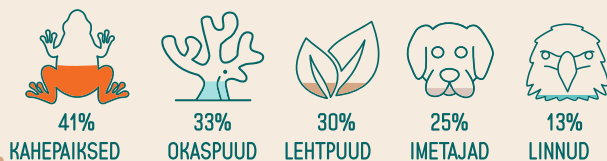
Uuemas MLF-i raportis rõhutatakse ka seda, et teadlased on juba pikka aega hoiatanud, et oleme kogemas enneolematut bioloogilise mitmekesisuse vähenemist. Seda nähtust nimetatakse **kuuendaks massiliseks väljasuremiseks, mis on esimene dinosauruste väljasuremisest alates**. Seda seetõttu, et liikide väljasuremise määr viimase sajandi jooksul on olnud loomulikust määrast 100 korda suurem.

OLEME KUUENDA MASSILISE VÄLJASUREMISE ÄÄREL

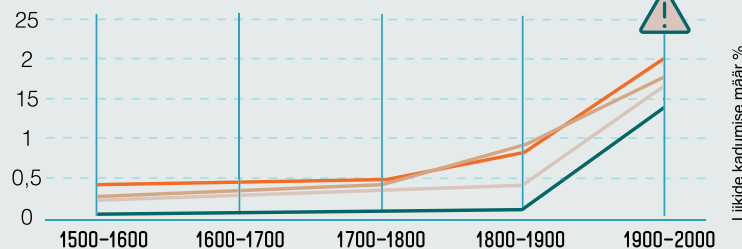
PURSKKAEV: FAO

NEED ON TÕSISES OHUS OHUS

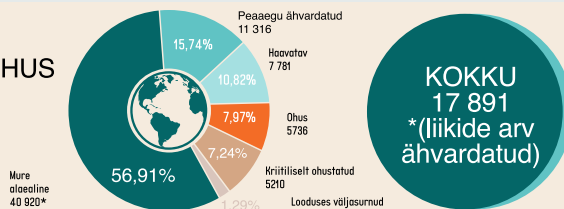

MILLISE KIIRUSEGA LIIGID VÄLJA SUREVAD?

- Other vertebrates
- Birds
- Vertebrates
- Mammals

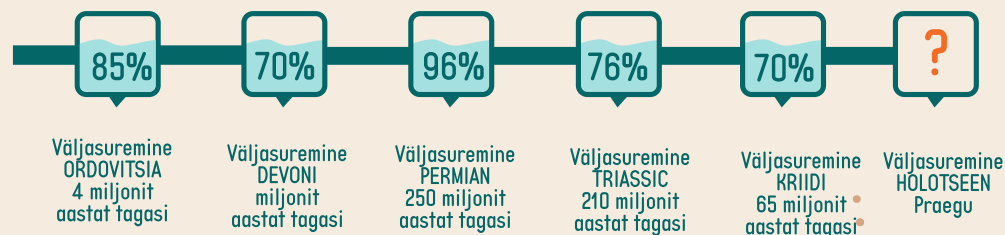

VÄLJASUREMISOHUS OLEVAD LIIGID

Mure alaealine 40 920*

5 SUURET VÄLJASUREMIST JA KUUENDA TEE

% elusorganismidest väljasurnud

Lisaks bioloogilise mitmekesisuse probleemile (nähtus, mis uuringute kohaselt jätkub ka edaspidi) on oodata ka temperatuuri tõusu kuni 5 °C sajandi lõpuks. See muudaks meie teadaoleva ühiskonna toimimise võimatuks ja tähendaks põhiressursside, sealhulgas joogivee – mida 2020. aastal hakati börsile viima (Alvarez, 2020) – ja toidu puudust.

Meie ja viimase jääaja vahel on 5 kraadi. Aja, mil märkimisväärne osa meie kontinendist kattis tohutu jääkilp. Seetõttu pole raske ettekujutada, et meie maailm näeb lähikümnetel välja hoopis teistsugune.

Pablo Servigne hiljuti (2020) Tõi välja neli fakti, mille üle ei tohiks vaielda.

- 1. Meie ühiskondade füüsiline kasv peatub lähitulevikus;**
- 2. Oleme pöördumatult muutnud kogu planeedisüsteemi;**
- 3. Oleme sisenemas väga ebastabiilsesse tulevikku, kus kriisid on muutunud normiks;**

4. Meid võivad tabada võimalikud globaalsed süsteemsed kokkuvarisemised.

Kõigil ülaltoodud põhjustel **elame kliimahädaolukorras, kuid meie ühised tegevused ei peegelda seda veel vähimalgi määral. Me ei käitu veel nii, nagu seisaksime tõesti silmitsi kiireloomulise, potentsiaalselt eluohtliku hädaolukorraga.**

Kui tõsine on olukord? Maailma ühe tuntuima keskkonnasuhtleja Sir David Attenborough sõnul: **“See võib kõlada hirmutavalt, kuid teaduslikud tõendid näitavad, et kui me ei ole järgmise kümnendi jooksul dramaatilisi meetmeid kasutusele võtnud, võime silmitsi seista pöördumatu kahjuga loodusele ja meie ühiskondade kokkuvarisemisega”**(Attenborough in BBC, 2019).in BBC, 2019).

Vastates põhilisele küsimusele: Mida me oleme teinud? Vastab Kanada kirjanik **Naomi Klein** avameelselt, et me pole teinud absoluutselt mitte midagi, et vältida kriisi, milles me hetkel oleme, sest me ei suuda võidelda vistseraalse kapitalismiga ja selle vajadusega kasvada või surra (Klein, 2015).

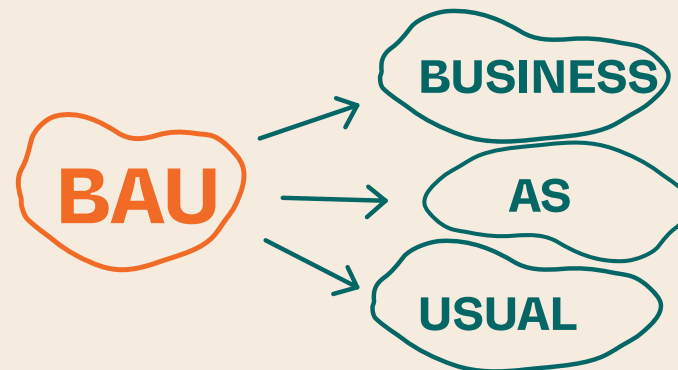

2.4 Sotsiaalmajanduse roll

“Majandus on biosfääri osa, mitte iseseisev süsteem.”

Herman Daly

Fredric Jami viitab, et piiramatu kasvu ja kliimamuutusega kaasnevate ohtude ajastul on lihtsam ette kujutada maailmalõppu, kuid kehtiva maailmakorralduse muutumist (kuulus turumajanduse **“Business As Usual”**).

Kuigi leidub liikumisi, mis taotleavad sotsiaal-ökooloogilist ümberkujundamist, on väljakutsete lahendamisel tehnoloogilisele innovatsioonile ja globaalsetele turgudele toetumine ohtlik illusioon. Paradigma muutuse toetajad väidavad, et tööstusriikidel on vaja leida uusi viise oma pidevast majandusliku laienemisest loobumiseks (Burkhart et al., 2020). Praegusel kriisiajastul (mis muutub ainult hullemaks), seisame silmitsi tungiva vajadusega muuta oma juhtimise viisi ja ilmselgelt on vaja muuta ka senist majanduse käsitlust.

Sotsiaalmajandus, mis on ajalooliselt olnud tagaplaanil, peab näitama, et ta on võimeline olema muutuste vektoriks. Seda enam, et Polanyi (1994) on viidanud, et turumajandus on end ühiskonnast eraldanud, muutudes iseseisvaks ja isegi kahjulikuks. Ka kliimamuutus peab tõstma antud sektori toimijate aktiivsust (Third Sector Radiography, 2018).

Nagu eelnevalt viidatud, on majanduse mõiste tuletatud kreekakeelsest terminist “oikonomos”, mis tähendas “majapidamise haldamist” (“oikos”, majapidamine ja “nemein”, haldamine). Kuid millal

see juhtus ja ennekõike kuidas me „leiutasime“ autonoomse süsteemi, mida nimetatakse „majanduseks“? Antropoloog Timothy Mitchi sõnul üllatavalt mitte kaua aega tagasi.

Enne 1940. aastat viitas majandus peamiselt säästmisele (isegi tänapäeva kreeka keeles on sõnal majandusteadus endiselt kaks tähendust: süsteem ja säästude haldamine) (Kallis, 2017).

Vastupidiselt levinud ettekujutustele ei ole sotsiaalmajandus uus mõiste (selle päritolu ulatub 19. sajandi lõppu). Esmane huvi taolise sotsiaal-majandusliku korra vastu tekkis 19.- 20. sajandi alguses, eelkõige sõdadevahelisel perioodil.

Juba sellel ajal nähti, et turumajandus ei ole iseisvalt võimeline rahuldama kõikide ühiskonnaliikmete vajadusi. Ka tolleaegsed riiklikud institutsioonid ei olnud võimelised (või ei tahtnud) vastama ühiskondlikele ootustele. Sellest tulevalt hakati rõhutama vajadust sellise korralduse järele, mis pöörab rohkem tähelepanu inimese

vajadustele, ilma kasumi- ja lühiajaliste poliitiliste huvide teenimiseta.

Tänapäeval seisame silmitsi nn „sotsiaalmajanduse teise lainega“, sest kriitika nii era- kui ka avaliku sektori vastu ei ole vähenenud nagu ka inimvajadused... Seega on Kolmandal Sektoril võimalus muutuda praegusega võrreldes veelgi olulisemaks, eriti kui arvestada sõõrikumajanduse postulaate, millega on neil palju ühist.

Taolise kriitilise protsessi üks peamisi mõjusid on olnud üldise huvi märkimisväärne kasv alternatiivsete majandusmudelite vastu. Lisaks sõõrikumajandusele on esile kerkinud ka Christian Felber'i (2010) **üleüldise heaolu majandus**, Luigino Bruni ja Stefano Zamagni (2007) **kodanikumajandus** ning muud sotsiaalmajanduse vormid.

Pole mingi kokkusattumus, et **Elinor Ostrom** pälvis Nobeli majanduspreemia 2009. aastal oma töö eest valitsemise valdkonnas, kus ta rõhutab institutsioonide ja ühistegevuse protsesside olulist rolli selle tõhususe ja jätkusuutlikkuse kujundamisel. Samamoodi võitis **Muhammad Yunus** 2006. aastal Nobeli rahupreemia õiglasema majanduse uurimise eest. Tema keskendus mikrokrediidi teoreetilise ja praktilise arendamisele ning

selle rakendamisele maailma eri piirkondades (Calvo, 2013).

Sotsiaalmajanduse mõiste on üsna lai. See ühendab sotsiaalsed ja majanduslikud eesmärgid, "... kuid oma DNA-s kannab see alati ühiskondlikku korraldust, mis teenib inimesi ega ole suunatud nende vastu" (Narski, 2009:9). Sotsiaalmajandus rõhutab eetika ülemuslikkust, millest tulenevalt on selle põhiprintsiibiks inimeste hüvanguks tegutsemine.

„Sotsiaalmajandus tegeleb ühiskonnale kuuluva kogurahvatulu jaotamise põhimõtete ja seaduspärasustega ning käsitleb majandusnähtusi nii sotsiaalsesse ja individuaalsesse heaolusse kaasaaitamise kui ka juhtimise tõhususe seisukohast.”(ibid: 11).

Euroopa tasandil toob **Euroopa sotsiaalmajanduse organisatsiooni** välja järgnevad sotsiaalmajanduse põhimõtted, nagu need on kirjeldatud 2002. a **Sotsiaalmajanduse Põhimõtete**

hartas:

- » **Individuaalse ja sotsiaalse ülemuslikkus kapitali ees.**
- » **Vabatahtlik ja avatud osalemine.**
- » **Demokraatlik kontroll**
- » **Liikmete huvide ja üldiste huvide koosmõju.**
- » **Solidaarsuse ja vastutuse põhimõtete kaitsmine ja rakendamine.**
- » **Juhtimise autonoomia ja sõltumatus riigiasutustest.**
- » **Ülejäägi suurema osa suunamine säästva arengu, teenuste parandamise ja üldiste huvide edendamise eesmärkide saavutamiseks (Chaves et al., 2013:20).**

Miks sotsiaalmajandus on ja peaks olema ökoloogilise ülemineku ja sõõrikumajanduse oluline lüli?

Vastavalt Satustowiczi (2007) analüüsile on sotsiaalmajandusel neli põhifunktsiooni:

1. Uute töökohtade loomine (eelkõige sotsiaalse tõrjutuse ohus olevatele inimestele), kutsenõustamise ja -koolituse, praktika jms teenuste pakkumine ning kõige ebasoodsamas olukorras olevate inimeste tööturule siseneamise hõlbustamine.
2. Leevendada pingeid, mis on tekkinud ühelt poolt turu ja teiselt poolt heaoluriigi vahele, keskendudes sotsiaalteenuste osutamisele üksikisikutele ja kohalikele kogukondadele, eriti seal, kus riik ega turg ei suuda seda teha.
3. Sotsiaalse kapitali mobiliseerimine ja mitmekordistamine.
4. Osalusmehhanismide ja demokraatliku juh-

timise kasutamine, eelkõige ühistutes, mis on omamoodi “demokraatia kooliks”.

Raamat “Degrowth in Movements” (2020) toob välja, et töötamine inimeste vajaduste rahuldamiseks, mitte kasumi maksimeerimiseks, on kooskõlas sotsiaal- ja solidaarmajanduse põhiideega: koostöö konkurentsi asemel ning heaolu kasumi asemel.

Täpsemalt, järgmised sotsiaal- või solidaarmajanduse omadused võimaldavad sellel mängida niivõrd olulist rolli:

- » omavalitsuse süsteemid ja demokraatlikult tehtud otsused.
- » suurenenud sise- ja väliskoostöö.
- » ühiste hüvede saavutamisele keskendumine.
- » vähemuste ja muude ebasoodsas olukorras olevate rühmade kaasamine.
- » mittediskrimineeriv poliitika.
- » hariduse suurem läbipaistvus ja kaasatus ning pikaajalisele perspektiivile orienteeritus.

» huvi ökosüsteemide ja bioloogilise mitmekesisuse, kui inimeste olemasolu ja heaolu aluse kaitse vastu.

» majanduse mõistmine ökoloogia ühe allsüsteemina, mis tähendab, et majandus peab sobituma looduslike keskkonnatsüklitega ega ületama nende piire.

Solidaarrse majanduse omadused

Samamoodi osutavad Setién ja Acosta (2013) järgmistele kolmanda sektori tegutsemisvaldkonna põhimõtetele:

1) inimelu ja planeedi väärtustamine;

2) vabaduse ja demokraatia väärtustamine;

3) võrdsuse ja mitmekesisuse väärtustamine;

4) solidaarsuse ja võrdsuse väärtustamine tootmisel ja jagamisel.

Kapital ja need, kes seda haldavad ja toetavad, räägivad meile, et peame tootma rohkem ja vähema ajaga. Sellel pole midagi pistmist inimeste vajadustega. Inimesed ei vaja rohkem autosid, rohkem relvi, rohkem maju, rohkem kiirronge, rohkem lennujaamu... Peame muutma tingimusi nii, et palgatöö ei oleks enam meie elu keskmes. Inimvajaduste seadmine keskmesse ajendab meid paratamatult tootma ainult seda, mis on vajalik ja pidades silmas meid ümbritseva elu alalhoidmist. (...) Sellises süsteemis pole lahendust. Kuid meil on alternatiive:

1) heaolu ja elu seadmine keskmesse feministlikust vaatenurgast;

2) vähem materjale ja vähem energiat paremaks elamiseks;

3) töökohtade ümbermõtestamine, ümbermõtlemine ja ümberjagamine;

4) rikkuse radikaalne jaotamine;

5) individuaalsed ja kollektiivsed muutused üleminekuks;

6) poliitika lähemale toomine, et see oleks osa lahendusest (Prats et al., 2017:94).

Elamukooperatiivis saavad üürileandja ja üürnik üheks, tööliskooperatiivis tööline ja ülemus üheks ning tarbijate ühistuprojektides on tarbija ja tootja sageli üks ja seesama isik.

Kallis (2017) tuletab meile meelde, et sügavamale vaadates on olemas palju alternatiive: ühendused, sotsiaalkeskused, alternatiivsed turud nagu näiteks õiglane kaubandus ja mittetraditsioonilised turu tomimise viisid (vahetuskaubandus, annetused jne), vabatahtlikud võrgustikud ja vastastikune hoolitsus.

Bordera rõhutab, et „üleminekuvõrgustike, ühistute, tarbijarühmade, ökokülade või taasisasustatud külade liikumised on vaid mõned näited muutustest nende piiratud ressursside vastutustundlikuma tarbimise suunas, mida oleme hetkel raiskamas.“ (2017:2)

Gibson-Graham kujutab antud fakte jäämäena: nähtaval tipus on rahaturg ja traditsiooniline majandus. Veepinna all on kogu see nähtamatu töö, mida teevad naised ja hooldajad, vabatahtlikud, ühistute liikmed jne.

Palgatöö turumajanduslikus ettevõttes

Tasustamata töö peres,
sõpradevahelised kingitused, FIE, lapsed,
mitteametlik laenamine,
vahetskaup, tootjaühistud,
mitteturumajanduslikud ettevõtted,
mitteametlikud ühistud, vahetusmajandus

Mitmekesise majanduse jäämägi. Allikas: Gibson-Graham, 2020

Gibson-Graham viitab, et kui keskendumine jäämäe tipus asuval turumajandusele, jättes samal ajal selle all asuvad ja seda toetavad majanduslikud tegurid tähelepanuta, siis sellega me kinnistame ja taasdoome kehtivat majandussüsteemi (Kallis, 2017). Samas toob ta välja vajaduse näha ette võimalikke algatusi globaalse kliimakriisi kontekstis ning teeb ettepaneku ise organiseeruda ja need kohe ellu viia kriisi ennetamiseks.

Kuidas on seda võimalik teha? Selleks on palju erinevaid võimalusi, näiteks: lihtsamate eluviiside edendamine, suurem kohalik/piirkondlik isemajandamine, kogukondadevahelised koostöö-/solidaarsusvõrgustikud, vähem asustatud regioonide tähtsustamine, hoolekande kogukondlikustamine kohalikul tasandil ning otsesed ja kogukonnapõhised demokraatlikud süsteemid (Prats et al., 2017).

Pealegi, nagu märgib Chomsky (2020), ei võta or-

ganiseeritud võimusüsteemid, olgu nad riiklikud või erasektoris baseeruvad, piisavalt meetmeid meid ähvardava kriisi lahendamiseks. Kui neid ei survesta aktivism ja kolmanda sektori töö, siis nad seda ei tee seda ka tulevikus. Suur osa sellest on seotud hariduse ja teadlikkuse tõstmisega meie keskkonna olukorrast ja meie ees seisvate probleemide ulatusest ning nende päritolust.

Aktivism ning organisatsioonide ja liikumiste töö võivad omada väga suurt mõju. Poole sajandi vältel on aktivistide pühendumus toonud keskkonnaküsimused poliitilisse päevakorda, ehkki võib-olla mitte piisaval määral, kuid ikkagi järjekindlalt ja oluliselt.

Viimased avastused neurobioloogia valdkonnas ning aastaid kestnud uuringud psühholoogia ja pedagoogika alal on näidanud, et inimesed sobivad rohkem koostöö tegemiseks, mitte aga omavaheliseks konkurentsiks. Metauuringused näitavad, et koostöö on konkurentsist tõhusam (ja seega "ökonoomsem") ning parandab heaolu ja vaimset tervist.

Globaalses lõunas tähendab sotsiaal- või solidaarsusmajandus ennekõike selja keeramist iga-sugusele neokolonialismile ja ekspluateerimisele, mida teostavad tööstusriigid. Nende puhul tähendab solidaarsusmajandus ka igasuguse kul-

tuurilise imperialismi vormide kõrvalejätmist ressursside otsimisel ning loodusega häälestumise taasväärtustamist (Burkhart et al., 2020).

Itaalia sotsiaalse kooperatiivi **Solco** esindajad on võrrelnud sotsiaal- ehk solidaarsusmajanduse kasvustrateegiat maasika seemikuna (mis on väga ilmekas viis selle esitlemiseks noortele): kui taim on täiskasvanud, ei lähe ta suuremaks. Selle asemel moodustab see võrseid, uusi taimi, mis omakorda moodustavad võrseid, kuni maasika- taimed katavad kogu mäe. Sotsiaalmajanduse algatused ei taha “kasvada”, vaid mitmekordistada ja levitada oma kogemusi, teadmisi ja meetodeid ning selle tulemusena mitte koondada kogu infrastruktuuri linnadesse, vaid jagada tööd ja teenuseid kõikidesse piirkondadesse, vastates paremini kohaliku elanikkonna vajadustele (Burkhart et al., 2020).

Kuna majanduskasvu mootoriks on kapitali kontsentreerumine ning selle sisemine kasumi suurendamise vajadus, siis on aeg vabastada ettevõtted pideva kasvamise survest. Neid peaksid

asendama alternatiivsed organisatsioonivormid, nagu näiteks kooperatiivid või fondid, mis saaksid tegutseda vajamata selleks piiramatut kasvu ja varade jagamist (Acosta et al., 2015).

Näiteks Hispaanias pakub Ecologistas en Acción lahendusena meid ootavale kriisile sotsiaalse, feministliku ja ökoloogilise majanduse edendamist, mis keskenduks üldistele hüvedele, mitte rahalise lisaväärtuse kogumisele, ning seaks keskmisse elu jätkusuutlikkuse protsessid ja tagaks sot-

siaalse õigluse (2017:30).
Konkreetsetest ja vajalikest meetmetest pakuvad nad välja:

» **Võtta kasutusele jõukuse jagamise meetmed, sh ümberjaotav ja ökoloogiline maksustamine, mis soodustab jätkusuutlikke tootmisviise ja tulujaotust.**

» **Toetada projekte ja algatusi, mille eesmärgiks on resilientsuse ja kohalikku isemajandamise edendamine. Edendada majandusvorme, kus inimesed on autonoomsed ega sõltu palgast.**

» **Mõjutada tasustamata hooldustöö jaotust, mis on heteropatriarhaalses kapitalismis paratamatult seotud naiste ja naiselikkusega.**

» **Edendada sotsiaalmajanduse ja solidaarsuse kriteeriumide alusel ringmajandust, millel on lühikesed turundusahelad ja mis on suunatud põhivajaduste rahuldamisele**

» **Edendada põhikaupade ja -teenuste osu-**

tamise lahtikaubastamist. Teiste võimalike meetmete hulgas: pöörata tagasi erastamisprotsessid ning edendada kogukonna ja avaliku halduse vorme.

» **Rakendada rahasüsteem, milles loodud raha vastab piiratud arvule füüsilistele elementidele, mis ei loo intressi.**

» **Toetada täiendavaid majandustegevuse vorme: ajapangad, sotsiaalvaluutad, vahetuskauandus, tarbijarühmad, tööühistud, eetiline rahandus jne, mis põhinevad demokraatlikel, kohalikel ja mittetulunduslikel assotsiatsioonimudelitel. Samal ajal piirata globaalse kapitalismi peamiste toimijate tegevust selliste meetmetega nagu näiteks rahvusvahelisi ettevõtteid ja inimõigusi puudutavad lepingud.**

» **Rakendada sotsiaalseid ja keskkonnaalaseid klausleid avalikus värbamises.**

» **Reformida raamatupidamisstandardeid, et need hõlmaksid ökosüsteemiteenuseid, materjalide ja energia tarbimist, keskkonna- ja sotsiaalkulusid, jäätmekäitlust ning sotsiaalhoolekannet (2017:30).**

»

Fernando Prats samuti tuletab meile meelde, et nii sotsiaalmajandus kui ka sõõrikumajandus võimaldavad üleminekut isemajandavale majandusmudelile ka riigi põhilistes sektorites. Tegelikuses mitmed sõõrikumajanduse põhimõtetel tegutsevad algatused juba õitsevad ja on õitseinud majanduskriisist alates. Nende hulka kuuluvad tema sõnul tootja-tarbijate ühistud, hooldusühistud, finantsühistud, eetilised pangad jne.

Seega on sotsiaalmajandus juba edendamas muutusi antud suunas. Antud protsessi saaks soodustada erinevate majanduslike toimijate kokkutoomine. Kohtari (2015) rõhutab, et elamumajandus ja urbanism, alternatiivsed rahasüsteemid, agroökoloogia ja toidusüsteemid, kliimaõiglus, haridus või transport on nende teemavaldkondade hulgas, mida sõõrikumajandus võiks ühendada. See on „võrgustike võrgustik“, mis ei piirdu ühe konkreetse probleemiga.

Seistes silmitsi globaliseerumise, ökoloogilise radikaliseerumise ja üha kiirneva kliimamuutusega võib tunduda lihtsam ette kujutada maailmalõppu, kui kasvu lõppu. Samas võime olla ka

mida Itaalia filosoof Antonio Gramsci kutsus „interregnumiks“, kus vana status quo on suremas ja uus pole veel sündinud. Sotsiaalsed liikumised on muutmas oma struktuure, tavasid ja kultuurisõnumit (Burkhart et al., 2020).

Mis on selle põhjus? Käesoleval ajal on tekkimas nn „üleminekudiskursused“, mis oma mitmekesisuse ja intensiivsuse tõttu on muutumas tõeliseks „üleminekuuuringute“ valdkonnaks. Huvitava kombel selle eestvedajateks pole mitte ainult akadeemikud, vaid enamus neist tuleb sotsiaalsetest liikumistest ja MTÜ-dest (Escobar, 2015).

Samuti näeme ka **transformatiivse majanduse** sündi (nimetus võeti kasutusele 2019. aastal Maailma Sotsiaalfoorumil): ühisvara, vähemuste, agroökoloogia ja kooperatiivsuse ümber tekkivad uued majandusmudelid ja -tavad, mille eesmärgiks on olemasoleva majandussüsteemi muutmine (The World Social Forum).

Soovid rohkem teada saada? ??

WATCH

Ja nüüd... On aeg planeedimajanduseks

WATCH

Vaata inimesed vs kliimamuutus | Vimeo On Demand on Vimeo

WATCH

Rachael Treharne: Oleme kliimahädaolukorras - on aeg mässata | TED Talk

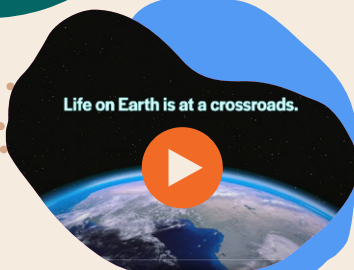

Ära anna alla

Sõõrikumajandus: teooria ja praktika

67

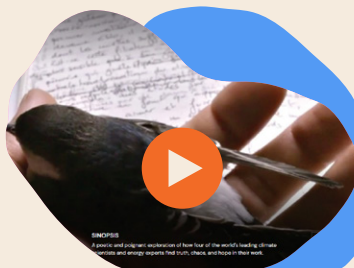
WATCH

Löppmäng 2050 | Dokumentaafilm [Ametlik]

WATCH

Kui saad teada (2020) | MUBI

READ

Lõpetage ökotsiid

LISTEN

The Yikes Podcast: mida ma saan teha?

Praktiline harjutus

“Mõtlemismüts”

Juhised: Mõtlemismüts on metafoor, mis esindab erinevat tüüpi isiksusi ja arvamusi, millega me meeskonnatöös kokku puutume. Selles rollimängus esindavad erinevad isiksusetüübid erinevat värvi mütsi.

Jagage osalejad rühmadesse ja andke neile värviline kaart (müts), mida nad saavad hoida enda ees, et teised seda näeksid.

Mütsid võivad olla järgmised:

 Oranž müts. Informatiivne: esindab probleemi kohta teadaolevaid fakte ja informatsiooni. Milline teave on saadaval ja milliseid fakte tuleb arvesse võtta?

 Kollane müts. Konstrukttiivne: esindab optimistlikku mõtlemist ja probleemile lahenduse otsimist. Millised on lahenduse eelised ja miks me usume, et see on saavutatav?

 Must müts.. Ettevaatlik: kujutab endast ettevaatlikku ja kaitsvat mõtlemist. Millised on võimalikud riskid? Mis võib valesti minna?

 Punane müts. Intuiitiivne: esindab erinevaid emotsioone ja emotsioonidest lähtuvaid reaktsioone. „Kuidas te sellesse olukorda/probleemi/ lahendusse suhtute?”

 Roheline müts. Loominguline: analüüsib võimalikke ettepanekuid loomingulisest vaatenurgast.

 Sinine müts. Juht: peab läbirääkimisi erinevate mudelite vahel ja juhib arutelu. Rõhutab vastutust õigel ajal leitud ühise lahenduse eest ning hoolitseb grupi eest.

Kui kaardid on jagatud, on osalejatel või juhtidel endil (sinised mütsid) 1 minut aega, et leida üks teema, mis on seotud keskkonna-, sotsiaal- või majandusprobleemidega, mis neid huvitab või paneb muretsema.

Samal ajal on ülejäänud osalejatel aega omavalhel ja teiste juhendajatega vestelda, et oma rollidest ja ülesannetest õigesti aru saada.

Seejärel selgitavad juhid ja läbiviijad ülejäänud rühmale teemat (juhul kui grupis on palju inimesi, saab luua mitu gruppi). Rühmadel on piiratud aeg, et arutada teemat neile antud rolli ja vaatenurga (kübaravärvi) kaudu.

Lõpus esitatakse järeldused. Osalejatelt küsitakse, kuidas nad oma rolli suhtusid ja millist rolli nad endale kõige rohkem sooviksid (võimalik on ka mütsivahetus).

Rõhutame, et erinevad inimesed mõistavad ja tegelevad probleemsete küsimustega erinevalt (ehk kannavad erinevaid mütse) ning et oluline on üksteist mõista ja austada, harjutada aktiivset kuulamist ning püüda jõuda üksmeelele.

3. Sõõrikumajandus ja ettevõtlus

3.1 Kes me oleme? Homo economicus

Ei ole midagi uut majanduslike huvide ja kasvu seadmises inimestele kõrgemale. See on olnud pikka aega ilmne, eriti vaadates keskkonna saastatust, sellega seotud erinevate liikide suremust ja teisi kahjulikke nähtusi.

Homo oeconomicus või Chicago inimene (kaas- aegne väljend, mis oli loodud mõne sarkasmiga Daniel L. McFadden poolt, viidatud Calvo, 2013:127) on enamiku ühiskonna jaoks muutunud vaevalt küsitavaks paradigmaks.

Seos majanduskasvu ja ökoloogilise kokkuvarisemise vahel on nüüdseks hästi demonstreeritud ning paraku on lootustel “rohelisele kasvule” või eelmainitud “jätkusuutlikule arengule” tänaseks vähe alust.

Võimalik, et SKT lahtisidumist heitkogustest on võimalik saavutada asendades fossiilkütused taastuvenergiaga, kuid seda ei saa teha piisavalt kiiresti järgides temperatuuritõusu piirmäärasid vahemikus 1,5–2 °C ning võimaldades majandustegevusel senises rütmis jätkuda (Hickel, 2020). Selle põhjus on lihtne - suurem kasv tähendaks veelgi suuremat energianõudlust, mis muudab selle saavutamise taastuvate energiaallikatega veelgi raskemaks meile järele jäänud lühikese aja jooksul (Hickel ja Kallis, 2020; Schroder ja Storm, 2020).

Isegi kui see meil õnnestuks, tähendaks taastuvenergiaks vajaliku taristu loomine suurenenud piiratud ressursside kasutamist, mis ei suudaks tänast energiamahukat tarbimismudelit üleval pidada. Seda eriti olukorras, kus selle kasv ei ole mitte peatumas, vaid pigem vastupidi (Fernández Durán, 2008).

Sageli nimetatakse seda nähtust ka Jevons'i paradokiks, või „tagasilöögiefektiks“. Guide to Energy Descent (2019: 368) on seda kirjeldanud järgmiselt: „19. sajandi alguse Inglismaal avastas majandusteadlane William Stanley Jevons, et aurumasinade efektiivsuse paranedes tarbis riik tervikuna üha rohkem kivisütt, mitte vastupidi, nagu oleks võinud eeldada. See on tingitud sellest, et saadaoleva energia tarbimine toob alati kaasa majanduslikku kasu (suurenenud kaupade või teenuste tootmine) ja seega kasutatakse

tõhusamaid masinaid rohkem, kui nende eelkäijaid. Igapäevaelus näeme seda ka näiteks selles, et mida vähem auto bensiini tarbib, seda rohkem kilomeetreid kipume sellega sõitma või mida vähem elektrit tarbib seade, seda kauem me seda kasutame.“

3.2 Kuhu me suundume? (ja kuidas on sõõrikumajandus sellega seotud?)

“Igaüks mõistab, et kuitahes suur meie maailm ka ei oleks, on sellel olemas füüsilised piirid, mida meil pole võimalik ületada. Palju keerulisem on lammutada tehnoutoopilisi müüte, näidata taastuenergia piiranguid või 100% taaskasutuse võimatust koos sellega kaasnevate kuludega, mis taaskasutusel kahtlemata ka on. Veelgi raskem on eeldada, et me ei ole jumalad ja et me peame alandlikult eeldama, et peame elama reeg-

lite järgi.” (Asociación Véspera de Nada, 2012:9).

Valitsustevahelise kliimamuutuste ekspertrühm (IPCC) asutati 1988. aastal ning 2007. aastal pälvis organisatsioon Nobeli rahupreemia oma töö eest kliimamuutuse ja inimtegevuse mõju uurimisel (UNESCO, 2018). Sellest ajast alates on IPCC koostanud raporteid, mis kajastavad teaduslikke, tehnilisi ja sotsiaalmajanduslikke teadmisi kliimamuutuste ja reageerimisstrateegiate valdkonnas.

Juba nende 2018. aasta aruanne näitas, et ainus võimalik viis ohututes biofüüsikalistes piirides püsimiseks on tootmise ja tarbimise tempo aeglustamine arenenud riikides (IPCC, 2018). Taoline lähenemine on ka ökoloogiliselt järjekindlam: tootmise vähendamine vähendab survet ka muudele planeedi piiridele (Hickel, 2020). 2022. aastal avaldati IPCC kuues ja viimane aruanne.

Samu lahendusi toetas ka Valencia ülikooli emeriitprofessor Bono, viidates, et need hõlmavad "rahvastiku ja põhikapitali eksponentsiaalse kasvu pidurdamist ja lõpuks peatamist, (...), mis tähendab institutsionaalset ja filosoofilist muutust ning sotsiaalset innovatsiooni. See nõuab elanike ja tööstustoodangu soovitava ja jätkusuutliku taseme määratlemist." (Meadows et al., 2006, Bono, 2012: 469).

Kahjuks olid 20. sajandi kaks domineerivat mõtet, nii endine Nõukogude Liit kui ka lääneblokk, „igavese majandusliku kasvu“ idee orjad. Mõlemad eirasid oma kulusid, peamiselt keskkonnakulusid. NSV Liidu süsteem langes esimesena oma tsent-

raliseeriva lähenemise tõttu. Samal ajal kui lääne detsentraliseeritud turg (mis sellest tulenevalt austab rohkem isikuvabadusi) on vastu pidamas veidi kauem. Kuid ka see kukub kokku (Daly, 2004). Tegelikult ei seata säästva arengu diskursustes isegi kahtluse alla majanduskasvu ülimuslikkust. Sellega seoses kritiseeritakse isegi kuulsaid säästva arengu eesmärges (SDG), mille ÜRO võttis vastu 2015. aastal, kui rahvusvahelise üldsuse väidetavalt ambitsioonikamat ülemaailmset tegevuskava.

Neokolonialistlik ja etnotsentriline nägemus on asetanud mitmed postulaadid arenenud riikide juhtimise alla, justkui oleksid need eeskujuks vaestele riikidele, mida nad peaksid järgima ja jäljendama. Taoline lähenemine peegeldub ka mõnedes seatud eesmärkides, nagu näiteks 12.1, mis räägib "... tootmis- ja tarbimismudelite rakendamiseks arenenud riikide juhtimisel, kuigi suur osa meie tootmis- ja tarbimismustritest on tegelikkuses jätkusuutmatuse mudeliks" (Gómez Gil, 2017:114).

Veelgi enam, eesmärk 8 hõlmab otseselt „püsiva, kaasava ja jätkusuutliku majanduskasvu edendamist“, järgides 3% SKT igaastase kasvu stratee-

giat (Wiedmann et al., 2020). Samal ajal ei tohiks majanduskasv olla omaette eesmärgiks ja jätkuv majanduskasv on lihtsalt füüsiliselt võimatu piiratud planeedi piirides (Latouche, 2009).

Kahjuks kipuvad inimesed katastroofi võimalikkusse uskuma siis, kui see on juba toimunud, ehk siis... liiga hilja (Servigne ja Stevens, 2020). Seda näitab kõige ilmekamalt allpool väljatoodud kuulus Jacquarti vesiroosi paradoks, mille on lahti selgitanud Carlos Taibo (2009:10).

Kujutagem ette tiigi, mille vesirooside arv kahekordistub iga päev. Teame, et 30 päeva pärast on tiik vesiroose niivõrd täis, et nad surevad eluruumi puuduse tõttu. Millisel neist kolmekümnest päevast hõivavad vesiroosid poole järvest? Kuigi kiire arutluskäik annab mõista, õige vastus on 15, siis tegelikkuses on õige vastus 29. Sel päeval on pool tiigist kaetud vesiroosidega, nii et kui vesiroosid korrutada kahega, siis järgmisel päeval katavad vesiroosid kogu veepinna. 28. päeval võtavad nad enda alla veerandi tiigist, 27. päeval kaheksandiku ja 26. kuupäeval kuueteistkümnendiku. Oletame, et on 26. päev. Kuigi võib väita, et see, mida me oleme teinud, pole niivõrd tõsine, arvestades

asjaolu, et vesiroosidega on kaetud vaid väike osa tiigist, siis samal ajal tuleb vastu seista sellele, et vallandunud agressioonide meeletu tempo jätab meid vaid nelja päeva kaugusel lõpust.

Võrdluseks, kui SKT jätkab kasvamist 3,5% aastas (keskmine kasv Prantsusmaal aastatel 1949–1959), siis sajandi pärast on SKT suurenenud 31 korda ning 2 sajandi pärast 961 korda. Kui kasv oleks tõesti heaolu tagatiseks, siis elaksime juba paradisis. Paraku aga oleme teel põrgusse (Latouche, 2009), ja seda kõige otsesemas tähenduses.

Vastavalt varasemalt mainitud IPCC raportile, tõuseb maakera keskmine temperatuur 3-5 kraadi võrra sajandi lõpuks. See põhjustab mitmeid keskkondlikke, majanduslikke, poliitilisi ja sotsiaalseid vapustusi terves maailmas. **Kopeniku Kliimamuutuse Amet** (C3S) viitab, et 2020 oli kõige kuumem aasta Euroopas, varasemast 0.4°C võrra kõrgema temperatuuriga (2019).

Keskmine temperatuur Hispaanias on tõusnud ligi 1.7°C võrra võrreldes industriaalajastule eelnenud ajale. AEMET (Hispaania meteoroloogiaagentuur) raporti kohaselt on temperatuur alates 1960. aastatest tõusnud umbes 0,3°C igal kümnendil. Lisaks sellele on suvi 1980. aastate algusega võrreldes pikenenud viie nädala võrra ning poolkuivade kliimavööndite ulatus on 20 aastaga kasvanud enam kui 30 000 ruutkilomeetri võrra. Ja see on alles algus (Robaina, 2021: 32).

Peame lähenema „jätkusuutliku arengu“ ideele mitte sellest kasvule orienteeritud aspektist, vaid peaksime seda käsitlema kui kvalitatiivset muutust meie võimes rahuldada oma vajadusi kvantitatiivse toodangu suurendamiseta. Kuigi

neoklassikalised majandusteadlased võivad defineerida majanduskasvu, kui kaupade ja teenuste tootmise suurenemist, mida tavaliselt mõõdetakse nende turuväärtusega, siis tegelikkuses saab majandus areneda ka kasvamata (Daly, 2004).

2020. aastal korraldasid 20 looduskaitse ja keskkonnamajandusteadlast uurimuse, mis selgelt näitas majanduskasvu ja bioloogilise mitmekesisuse säilitamise vahelisi vastuolusid (Otero et al., 2020). Uurimuses **kutsutakse Valitsustevahelist bioloogilise mitmekesisuse ja ökosüsteemiteenuste platvormi** (IPCC ekvivalent) üles tuginema oma aruannetes stsenaariumile, mis läheb kaugemale majanduskasvu ideest.

Tehtud ettepanekud hõlmavad ka ülemaailmsete kaubanduse ja ressursside kaevandamise piirangute kehtestamist või tööjõu vähendamist ja jagamist. Osa pakutud alternatiividest käsitleme hiljem.

Sõõrikumajandus võib küll tunduda abstraktne, kuid mitmed algatused on juba alustanud selle põhimõtete rakendamist, näiteks: remondikohvikud, kogukonnaiad, põllumajandustalud, ühistud jne.

Millistest eeldustest ja eelarvamustest (meie mõtetes) ning raamistikest ja institutsioonidest (meie majanduslikus reaalsuses) peame loobuma, ümber kujundama või looma, et üle minna “kasvult” sõõrikumajandusele? Üheks võimalikuks sammuks on arutada olemasolevaid alternatiive, mis võiksid olla uue majanduse nurgakivideks ning mis oleksid sõõrikumajandusega kooskõlas. Vaatamata teatud erinevustele ja teadmatusele on sõõrikumajanduse pooldajad ühel meelel, et majanduse vabatahtlikuks ja püsivaks vähendamiseks on vaja individuaalset ja kollektiivset poliitilist tegevust.

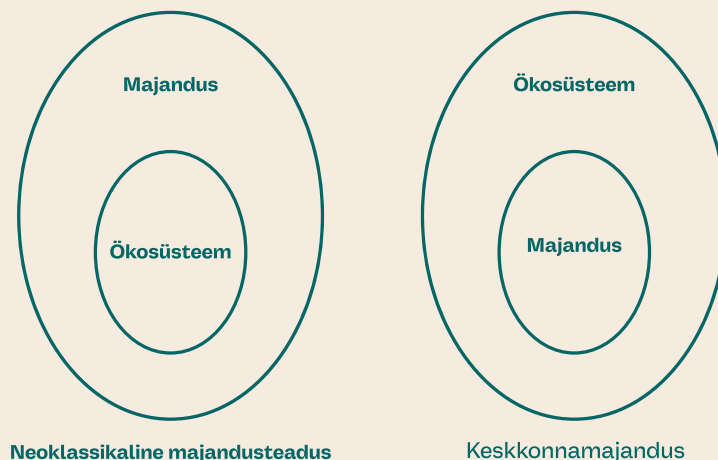
Veelgi enam, 2020. aasta koos sellega seotud COVID-19 kriisiga, kasvava kliimahädaolukorraga ja sotsiaalse ebaõiglusega (näiteks liikumine **Black Lives Matter**) on jättnud ühiskonnad ristteele ja majandusteadlastelt nõutakse üha enam vastuseid.

Vaatamata ülaltoodud akadeemilistele edusamudele on õigustatud küsimus, kas majandusuu-

ringud täidavad oma rolli kasvava erakorralisuse ja kiiresti muutuva maailma kontekstis?

Rethinking Economicsi aruanne “Economists & Crises” (2020) põhineb 920 majandustudengi ja -lõpetaja küsitlusel, milles uuriti nende valmisolekut keskkondlikuks- ja süsteemseks kriisiks. Millised olid tulemused? 78,5% vastanutest arvab, et 2020. aasta kriis peaks olema majandushariduse pöördepunktiks. 42,3% vastanutest leiab, et nende majandusõpingud ei käsitle majanduse seotust ja sõltuvust keskkonnast. Vaid 8,5% vastanutest usub, et majanduses tehtavad ettepanekud ei ole poliitiliselt kallutatud, hoolimata tõsiasiast, et enamik “peavoolu” majandusõpikutest nende endi eelistusi avalikult ei maini.

Kuidas defineerivad uuringu autorid “peavoolu” majandust?

Neoklassikiline majandusteadus ja keskkonnamajandus. Allikas: Richter, 2019:78

Nad viitavad, et maailma õpikutes ja klassiruumides domineeriv neoklassikiline versioon käsitleb oma ainet konkreetse meetodina, mitte aga uurimiseks avatud valdkonnana.

Uurimuse autorid tunnistavad, et mitmed majandusteadust õpetavad õppeasutused on omaks võtnud kriitilised, heterodokssed ja pluralistlikud vaated. Siiski märgivad nad, et nende 120 liikme-rühma 6 kontinendi kogemuse põhjal põhineb märkimisväärne arv majandusuuringuid neoklassikalisel raamistikul, kus on vähe või üldse mitte nõutud kriitilist seotust teiste koolkondade ja muude distsipliinidega.

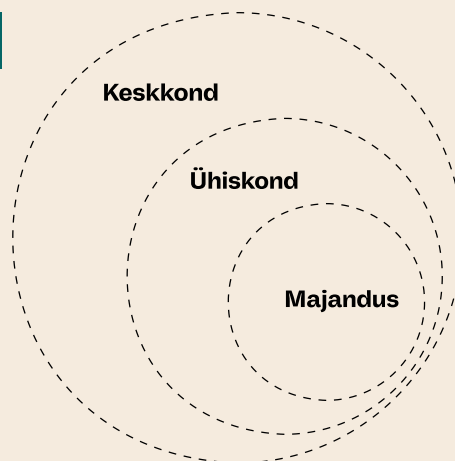
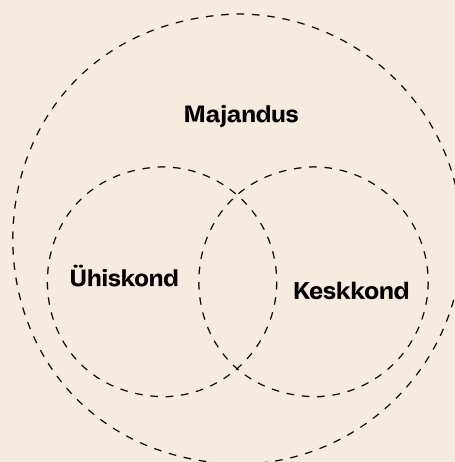
Ja kuidas taoline neoklassikiline vaade keskkonnale end positsioneerib? Antud lähenemine tuleneb kartesiaanlikust dualismist ehk looduse ja kultuuri eristamisest. Selle nägemus loodusest, kui millestki inimese välisest, on hõlbustanud looduse ja selle ressursside peaaegu täielikku omas-tamist piiramatu majanduskasvu tarbeks.

Taastumine.

Peame üle minema

MAJANDUSMUDELILT

ÖKOLOOGILISELE MUDELILE

“Peame minema üle majandusmodelilt ökoloogilisele modelile .

Veel üks graafiline kujutis, mis on veelgi rohkem kooskõlas sõõrikumajandusega, on vajaliku regenereerimisprotsessi kujutis, mille autoriks on disainer ja arhitekt Adib Dada. Tema sõnul on looduses leiduvate süsteemide ja mustrite integreerimine ainus usaldusväärne viis tagada jätkusuutlikud disainipraktikad ja harmoonia loodusmaailmaga.

Mida sooviksite oma majandusõpingutes kõige rohkem näha? Majandusteadlased & kriisid - Rethinking Economics Report, Rethinking Economics Journal, 2020.

Last but not least, käesolev graafik kujutab vastust küsimusele „mida sooviksid kõige rohkem näha oma majandusõpingutes?“ Kõige sagedamaks vastuseks oli: ringmajandus, majandusfilosoofia, muud paradigmad, feministlik majandus, kriitiline mõtlemine. Kõige rohkem mainiti eetikat, mis on ka sõõrikumajanduse üheks osaks.

“ Võimaliku tekkeks tuleb võimatut ikka ja jälle proovida”.

Herman Hesse

“ Käesoleva põlvkonna seas, kes hakkab järk-järgult mõistma, et ta hakkab elama palju halvemini, kui tema vanemad, hakkab otsima väljapääsu, sest tema eluase ei ole enam taskukohane, avalikke teenuseid kärbitakse ja töökohti napib ning pakutakse pikemaid töötunde madalama palga eest. Ja võib-olla saame vaadata, kuidas teistel aegadel ja teistes kultuurides elanud inimesed elasid oma elu väärikalt ja tähendusrikkalt ning õppida neid õppetunde, mida me saame.”

Paul O'Connor

Sõõrikumajandus ja uus töötamise mudel

Sõõrikumajandus pakub välja majandusmudelit, mis põhineb looduslikul, inimeste heaolul ning mitte ainult kapitali kogumisel. Tegemist peab olema ettekavatsetud muudatusega, sest eelnevalt planeerimata oleme sunnitud neid muudatusi läbi elama looduskatastroofide ja muude kriiside kaudu.

Pealegi seab see eesmärgiks võrdsuse loomist ja diskrimineerimise vähendamist tööturu ja kapitalistliku sotsiaaltootmise valdkonnas. Sõõrikumajandus kehtestaks piirangud keskkonda laastavatele ja sotsiaalselt mittevajalikele sektoritele (relvatööstus, reklaam, kavandatud toodete tarbetuks muutumine, lihatööstus jne). Samal ajal toetaks see sotsiaalselt olulisi sektoreid (tervishoid, keskkonnakaitse, haridus, sotsiaaltootmine). Vastupidiselt sellele majanduslangused nii „heldelt“ ei diskrimineeri.

Nagu näeme edaspidi, oleks töökohtade toetamise poliitika eesmärgiks mitte ainult tööpuuduse

ennetamine, vaid isegi selle „parandamine“, lühendades tööpäeva või kehtestades universaalse kodanikupalga (Hickel, 2020).

Teisest küljest nõuab androtsentrilisest süsteemist põgenemine ja bioeetilise poole pöördumine vastuseid küsimustele: milliseid vajadusi tuleb ökoloogilise ülemineku raames prioritseerida ja rahuldada? Ja millised on tulevikus vaates need vajalikud töökohad?

Järgnevalt esitame 3 ettevõtlusideed, mida sõõrikumajanduse raames rakendada:

- » **rohelised töökohad.**
- » **“tööta vähem, et kõik saaksid töötada”.**
- » **hoolekanne.**

3.3 Rohelised töökohad

Vastavalt **Rahvusvahelisele Tööorganisatsioonile** on „... rohelised töökohad väärikad ja toetavad keskkonna säilistamist ja taastamist. Nad ühendavad endas vähemalt ühte või mitut järgnevast: energia- ja toorainete tarbimise efektiivsuse tõstmine; kasvuhoonegaaside heitkoguste piiramine; jäätmete ja reostuse minimeerimine; ökosüsteemide kaitsmine ja taastamine; ja kliimamuutustega kohanemisele kaasaaitamine“ (ILO, 2015).

Sarnaselt sellele ka Euroopa Parlament (2015) võttis kasutusele **ÜRO Keskkonnaprogrammi (UNEP)** definitsiooni ning defineerib rohelisi töökohti, kui „igasugust väärikat tööd, mis aitab kaasa keskkonnakvaliteedi säilitamisele ja taastamisele, olgu siis põllumajanduses, tööstuses, teeninduses või halduses“.

Vähesed inimesed seavad kahtluse alla nende töökohtade arvu kasvu vajalikkust bioloogilise

mitmekesisuse kaitse või nõuetekohase jäätme-
käitluse valdkonnas.

Muud teadlaste poolt välja pakutud roheliste
töökohtadele üleminekustrateegia elemendid
(Diesendorf, 2020) hõlmavad neid, mis on seotud:

» **tootmisprotsesside, tööstuse, ehituse ja
kodumasinade kasutamise energiatõhususe
parandamisega,**

» **kütte ja suurema osa transpordist elektri-
fitseerimisega, kasutades taastuvelektrit ja
vesinikku,**

» **ülemineku tõttu ebasoodsas olukorras
olevate töötajate abistamisega koolituse,
hariduse, töökohta vahetamise või pensionile
jäämise kaudu.**

Lisaks sellele on COVID-19 pandeemia mingil
määral soodustanud üleminekut madalama heit-
kogusega tööhõivele, kuna paljud inimesed on
pidanud harjuma kodus töötamisega või jalgsi ja
jalgrattaga tööl käimisega (Diesendorf, 2020).

Näiteks energeetikas käiksid rohelised töökohad
käsikäes fossiilkütuste asendamisega taastu-

venergiaga. Kuid isegi see ei lahenda energia- ja ressursside tarbimise ja heitkoguste tekitamise probleemi. Samuti peaks toimuma tõsine debatt selle üle, millised töökohad on tõesti vajalikud.

Uue kriisiga kaasneb tagasi pöördumine inimliku töö juurde ning paljudel juhtudel otstarbekuse kaotanud töökohad peavad kaduma. Nagu viitab Trainer (2021), siis tõenäoliselt kaoks arvestatav osa järgnevate sektorite ametikohtadest: reklaamindus, transport, pakendamine, ehitus, kosmeetika ja ilutooted, relvatööstus jne. Samal ajal kerkivad nende asemele uued: majade lammutajad, teede ja tsemenditööstus, (masinate) parandusettevõtted, permakultuuri eksperdid, kompostimise tehnikud jne (Taibo, 2017).

„Kas miski saab olla demoraliseerivam kui see, et täiskasvanueas tuleb viiel päeval seitsmest hommikul üles ärgata, et teha midagi, mida inimene peab tegelikult ebavajalikuks, aja ja ressursside raiskamiseks või isegi maailma halvemaks muutmaks?“

Selle lausega tuletab Parrique meelde, et Graeber (2018) alustab oma raamatut palgatöö vormidest, mis on niivõrd kasutud, ebaevajalikud või kahjulikud, et isegi töötajad ei suuda nende olemasolu õigustada, kuigi töötaja tunneb kohustust teeselda, et see nii ei ole (2019:599).

Tööta vähem, et kõik saaksid töötada

Jorge Riechmann tsiteerib järgmist Heinrich Bölli mõistujuttu:

Turist märkab võluvast vaatepilti, kus tagasihoidlikult riietatud kalur lebab suurepärasel rannal vastu liivale jäänud sõudepaati. Ta pildistab teda, pakub talle sigaretti ja nad alustavad vestlust.

» **Miks sa istud siin ja magad kala püüdmise asemel?**

» **Püüdsin täna hommikul juba piisavalt kala.**

» **„Aga kujuta ette,“ vastab turist, „käid kolm-neli korda päevas merel ja seega püüad kolm-neli korda kala. Aasta pärast võiksid osta mootorpaadi, kahe aasta pärast teise, kolme aasta pärast võiks olla üks**

või kaks korralikku kalapaati. Kujuta ette! Mõne aja pärast võiksid ehitada külmutustehase või soolatehase, hiljem lendaksid ehk oma helikopteriga, et leida püügikohti ja juhatada oma paadid nendeni, või võib-olla omad veoautode laevastikku, et kalad pealinna tuua ja siis...

» **Ja siis mis? küsis kalur.**

» **„Siis“, selgitas turist võidukal toonil „võiksid vaikselt rannas istuda, päikese käes uinutada ja ookeani ilu üle mõtiskleda”.**

»
Kalamees vaatas teda ja ütles „Täpselt seda ma tegingi, enne kui sa siia ilmusid (2006: 120).

Euroopas vähenes 19. sajandi lõpuks töötundide arv 3 200 tunnile aastas ning 20. sajandi alguseks 1 700 tunnile, kus ta on siiani suhteliselt stabiilselt ka püsinud. Oma viimases kampaanias „Tööta vähem, et kõik saaksid töötada“ käsitleb Ecologistas en Acción (2021) iganenuna asjaolu, et viimase

100 aasta jooksul oleme pidanud töötama 8 tundi päevas (või isegi rohkem paljude töökohtade puhul).

Andmed näitavad, et tööaja vähendamine 25% võrra vähendaks meie ökoloogilist jalajälge 30%, süsiniku jalajälge 36,6% ja süsinikdioksiidi heitkoguseid 10,5% võrra. Teame ka, et vaatamata tootlikkuse kasvule on palgad alates 1980. aastatest stagneerunud. Veelgi enam vähenenud tööaeg on seotud kõrgeenenud eluga rahuloluga. On võimalik karpida suuri kaotusi kandmata (idem).

Seda enam, et töö on sotsiaalselt konstrueeritud institutsioon ja seetõttu ei ole selle vorm kunagi loomulik, vaid alati kultuuriline.

Parrique (2019) sõnul on lühem tööaeg soovitatav eeskätt kolmel põhjusel.

(1) Esimene põhjus on seotud võrdsuse-, jagamise- ja töö jagamise kontseptsiooniga: kui töökohad on muutumas „haruldaseks kaubaks“, siis on võimalik töötundide arvu vähendada tööhoi-ve tõstmiseks. Nagu filosoof ja mõtleja Bertrand Russel (1935) hoiatas juba peaaegu 100 aastat tagasi – oleme silmitsi seismas ühelt poolt üle-töötamise- ja teiselt poolt nälgimisega, mis keh-tib ka tänapäeval (nagu ka kahjuks paljud tema teised sotsiloloogilised tähelepanekud).

Samal ajal on oluline välja tuua, et seda tüüpi meetmetes ei ole midagi uut. Sarnased meetmed võeti kasutusele peale suure depressiooni lõp-pu F.D. Roosevelt'i poolt Ameerika Ühendriikides ja paljudes Euroopa riikides (Saksamaa, Austria, Rootsi ja Sloveenia) peale 2008. a majanduskriisi lõppu.

Siin tuleb aga alati arvestada, et uued osalise tööajaga töökohad peavad olema väärivad ega tohi muutuda vaesustamise või ebaõigluse vor-miks töötaja suhtes (Parrique, 2019).

(2) Teine põhjus on ökoloogiline: vähem töötamist tähendab vähenenud tootmist, reisimist, ressurs-side kaevandamist ja saastamist. Bostoni ülikooli teadlased analüüsisid seost CO2 heitkoguste ja iganädalase töötaja vahel USAs. Nad leidsid, et iga täiendav 1% töötundide arvule toob kaasa 0,65% heitgaaside suurenemist ja jõudsid järeldusele, et töötaja lühendamine võib olla keskkonnamõju-de leevendamise kriitiline komponent (Scarrow, 2017).

Nørgård (2013) väidab samuti, et tööl vähem aega veetmine soodustab ka selliseid harjumusi nagu **“aeglane toit”** või **“aeglane transport”**, mille keskkonnajalajalg on palju väiksem.

(3) Lõpuks tähendab vähem tööd rohkem aega haridusele, omaste eest hoolitsemisele ja demo-kraatlikule osalemisele, mis mõjutab positiivselt ühiskonna heaolu ja tervist (Parrique, 2019). Seda toetab ka Kallis (2013), kelle sõnul aitaks lühem töönädal mitte ainult võidelda tööpuudusega, vaid annaks rohkem aega vaba aja tegevusteks ja kooseluks.

Siinkohal tuleks aga meesles pidada, et oluline on ka “lõpmatu” ja tarbijaliku vaba aja veetmise öko-loogiline jalajalg. Töötaja vähendamise strateegiad

kaotavad oma eesmärgi, kui vaba aega kulub Bahama saartele lendamiseks või luksuskaupade ostmiseks.

Seda nähtust kutsutakse sageli “töö- ja kulutamiskultuuri fordistlikuks lõksuks” ning see iseloomustab ühiskonda, kus on vaid kaks rolli: tootja ja tarbija. Seda saaks leevendada erinevate poliitiliste meetmetega, nagu näiteks kodanikupalk (Parrique, 2019).

Kuidas võiks taoline ümberkujundamine toimuda? Teadlased pakuvad välja mitmeid viise, sealhulgas ennetähtaegset või ajutist pensionile jäämist või töö jagamist, st tööaja ümberjaotamist. Antud meetmed ei ole mõeldud ainult töökohtade kogumahu suurendamiseks, vaid pigem selleks, et tööd jaguks rohkematele inimestele (Branco, 2008; Wiedmann et al, 2020).

Trainer (2021) pakub välja luua kogukondadesse israeli kibutsiasunduste eeskujul töö koordineerimiskomiteed (mis tagaksid, et kõik, kes tahavad töötada, saavad seda teha). Tema hinnangul oleks taolistes kogukondades vaja teha palju vähem tööd võrreldes tänapäeva tarbimisühiskon-

naga, kus töötame ilmselt kolm korda rohkem, kui seda on tegelikult vaja.

04.

Keskkondlik õiglus

Vähendades töötamist, tarbimist ja tootmist saame saasteheiteid vähendada ja parandada keskkonna

03.

Tööjaotus

Et me kõik saaksime töötada ja luua väärtust..

02.

Mudeli vahetamine

Tootmismudel, mis asetab keskmesse ühised vajadused, mitte majandusliku kasumi ja selle suurendamise.

01.

Tööaja lühendamine

Palgakärbete või vahenduvate päevadeta. Rohkem aega nautimiseks, elamiseks ja hoolimiseks.

05.

TÖÖ- JA SOTSIAALÕIGUSED

Olemasolevate õiguste aktiivne kasutamine ja nende laiendamine

06.

Õnnelik ja täisväärtuslik elu

Nendel tingimustel tööaja lühendamine parandab inimeste tervist ja võimaldab tõeliselt nautuda elu ja olla koos inimestega, keda me armastame.

Tööaja lühendamine?

Lühendame tööaega, et vähendada meie energiatarbimist, saasteheiteid ja fossiilkütuste kasutamist. See võimaldab parandada elukvaliteeti, tööõigusi ja alustada tootmismudeli ümberkujundamist.

3.4 Hoolekanne

Paljude teadlaste sõnul on hoolekanne see, millele peaks tööjõu üleminek toetuma (Dengler ja Strunk, 2018).

Merkantiilne maailm peab oluliseks vaid seda, millel on rahaline väärtus. Sisemajanduse koguprodukt (SKP) on antud kontseptsiooni „fetiitlikuks instrumendiks“. Tegemist on indeksiga, mis sünteesib majanduslike suurusjärkude arengut jättes kõrvale need põhiküsimused, mis puudutavad elu ja heaolu säilitamist, nagu näiteks hoolekanne (mida peamiselt teostavad naised). Samuti ei arvesta see vastastikust abistamist, vabatahtlikku tööd ega ka keskkonnamõjusid, mida tegelikkuses taoline arengumudel eeldab (Ecologistas en Acción, 2017:17).

Seega on hoolekanne tänapäeva majanduses jätkuvalt alahinnatud, mis veelgi suurendab soolist ebavõrdsust. Seetõttu on vajalik hoolduskoormu-

se õiglane jaotus, mis samamoodi nagu keskkonnakaitsega seotud töökohad, suudaks kompenseerida praegust tööpuuduse tõusu, edendades samas väärikamat, tervemat ja jätkusuutlikumat ühiskonda (Kallis, 2019).

Mõned teadlased lähevad nii kaugele, et nimetavad seda „hoolekande revolutsiooniks“ selle keske rolli tõttu palju hoolivama ühiskonna loomisel. Millisel viisil ta seda teeb? Läbi rohkema vaba aja ja turvalisuse tagamise ning toetavama sotsiaalse infrastruktuuri loomise. Kõik need on eeldused hooldustöötajate positsiooni parandamiseks ja nende töö tunnustamiseks.

Huvipakkuvaks on kahe järgmise eesmärgi samaaegne kombineerimine: rohkem hooldust ja ökoloogilisi ressursse ning vähem ressursside kasutamist sellistes sektorites nagu relvatööstus, elektri- ja sõejaamad ning isiklikud transpordivahendid.

Üldjuhul on küsimus ühiskonna ümberkorraldamises ja ümberkasvatamises nii, et see oleks võimeline rahuldama tegelikke vajadusi ja säilitaks samal ajal ökoloogilisi aluseid.

Veel üks liikumine, mis on taolisi eesmärke toetav ning inimesi ühendav, on feministlik majandus, või isegi ökofeminism, mis samuti taotleb hoolekan- de rohkemat tunnustamist. Seda liikumist mää- ratletakse Ecologistas en Accióni (2018) sõnade kohaselt mõtte- ja aktivismivooluna, mis analüü- sib kriitiliselt ökotsiidse, patriarhaalse, kapitalist- liku ja koloniaalse elumudeli aluseks olevaid us- kumusi ning mõistab hukka sellega seotud riskid, mis ohustavad nii inimesi kui ka ülejäänud maail- ma.

Seega pakub ökofeministlik majandusteadus analüüsi, mis vaatleb inimese ja muu maailma vahelisi hävitavaid suhteid läbi naiste positsiooni mõistmise majandussüsteemide piiridel. Sellest vaatenurgast vaadatuna on naiste töö ja elu, sar- naselt loodusmaailmaga, traditsioonilise majan- duse poolt ära kasutatud (Mellor, 2006:139).

Antud liikumine väidab, ja mitte ilma põhjuse- ta, et tänapäeva turumajanduslike korporatsiooni- de hiiglane ei oleks võimeline funktsioneerima, kui jäämäe veealuses osas ei oleks hoolekannet, mil- le eest vastutavad peamiselt naised. Huvitaval

kombel muudab turg taolise töö nähtamatuks, mida ei tunnustata ega väärtustata, kuigi just hoolekanne on sageli see, mis on keskkonna- ja sotsiaalse jätkusuutlikkusega kooskõlas.

Nagu d'Alisa (2015) tuletab meile meelde, on fe- ministid hoolekandega seoses juba aastaid tau- ninud selle alaväärtustamist ja omakorda naiste alahindamist. Seda tehakse hoolimata asjaolust, et hoolekanne on ühiskonna vaimse, füüsilise ja sotsiaalse terviklikkuse seisukohast ülioluline.

„Hooldus võib saada pigem taastootmisel, kui laienemisel, põhineva majanduse tunnusjooneks. Taastootmine viitab nendele tegevustele, mis toetavad elutsüklit ja seda tavaliselt perekonnas. Kuid üldisemalt hõlmab see kõiki ülalpidamise ja taastamise protsesse. Hooldustöö on tänapäeva majanduses endiselt soopõhine, alahinnatud ja surutud formaalse majanduse varju (...) Solidaar- susmajandus on töömahukas seetõttu, et just inimtöö annab hooldusele tema väärtuse. Sellise- na on sellel potentsiaali kompenseerida praegust tööpuuduse tõusu, edendades samal ajal inimli- kumat ühiskonda.” (Kallis, 2019:3).

3.5 Sotsiaalmajanduse roll

Sotsiaalmajanduse üheks peamiseks ülesandeks on tööhõive tõstmine ja mis ehk veel olulisem – tõrjutud inimgruppide sotsiaalne ja tööalane integratsioon.

Klassikalised tööturumeetmed (karjäärinõustamine, töövahendus, koolitused) annavad sageli viletsaid tulemusi, eriti kui nende efektiivsuse mõõdupuuks on püsivate ja kvaliteetsete töökohtade leidmine. Taolistes olukordades on oluline tugisüsteemi loomine, sh töökogemuse omandamise ja tööharjumuse tekitamise toetamine. Seejuures peab arvestama isikute olemasolevate oskuste ja vajadustega.

Sellest vaatenurgast vaadatuna täidavad töökohti loovad sotsiaalmajanduslikud organisatsioonid palju erinevaid funktsioone, nagu näiteks erinevate teenuste pakkumine. Nendeks võivad olla koolitused, nõustamine, töövahendus ning spetsiaalselt tõrjutud inimrühmadele suunatud töökohad. Lisaks eeltoodule teotavad nad töö-

alaste projektide arendamist ning kaitsevad ja esindavad haavatavate ning tõrjutud inimrühmade huve.

Samuti on tööturul tegutsevatel sotsiaalmajanduslikel organisatsioonidel suur innovatsioonikapital, sest nad töötavad väga spetsiifiliste sihtrühmadega, olles „teerajajateks“ riiklikul tasandil. Sageli peavad nad välja töötama omaenda töömeetodid (muutudes sellega ka teamiste „hoidjateks“) ning koguvad sotsiaalset kapitali (kuna nad tegutsevad kohalikes kogukondades ja nende tegevus on sageli väga kõikehõlmav ulatudes turust kaugemale).

Tänu nendele omadustele loovad nad sageli uuenduslikke projekte, mis arvestavad kohaliku keskkonna eripäradega. Seega tuleb arvestada taoliste organisatsioonide saavutusi tööturupoliitika kujundamisel. Need sotsiaalmajanduslike organisatsioonide omadused ning sihtrühmade vajadustega arvestavad tegevused annavad neile

eelise tööturul võrreldes teiste organisatsioonidega.

Nagu viitab Kallis (2017), võivad sotsiaalmajanduslikud organisatsioonid mängida väga olulist rolli ökoloogilisel ja sotsiaalsel üleminekul, kui võrd neid iseloomustab kõrge vabatahtlike määr, nad ei sea eesmärgiks laienemist „iga hinna eest“ ning oma tegevuses kasutavad nad vähem ressursse võrreldes oma erasektori konkurentidega. Taolised praktikad võimaldavad neil paremini kasvatada solidaarsust ja inimestevahelisi suhteid, luues suurt lisaväärtust mitterahalise rikkuse näol. See, koos eelnevalt mainitud poliitiliste meetmetega nagu näiteks kodanikupalk, kindlustatud töökohad, lühendatud töönädal või töötajamine töötasu vähendamiseta, võimaldaksid võidelda töötuse vastu ning soodustada samal ajal kooselamist.

Antud ettepanekute rakendamine vähendaks majanduslikku ebakindlust, vältides igasugust sõltuvust suurema majanduskasvu hegemoniast ja annaks tööd ühist hüve toetavate tegevuste näol.

Sarnaselt sellele ka kolmanda sektori organisatsioone iseloomustavad madalamad majanduslikud kulud, sest nad ei maksa ebamõistlikult kõrget palka ega sea eesmärgiks soodsate partneritevaheliste lepingute sõlmimist. Pigem vastupidi, nende aluseks on altruistlik ja vabatahtlik koostöö (2010. a Hispaania kolmanda sektori aastaraamatu andmetel moodustasid vabatahtlikud 62,3 % kõigist MTÜ-de töötajatest). Kuna antud organisatsioonid ei ole ajendatud tulust, siis nende tegevus ei lähtu tasuvusest ning isegi kasumi teenimisel investeeritakse see raha tavaliselt tagasi organisatsiooni (Crespo, 2013).

Antud eeldused ongi uue majanduse aluseks. Majandusele, kus stabiilne tootmisvõimsus (kasvu prioritseerimata) katab isegi kõige haavatavamate inimeste vajadused, kulutades minimaalselt ressursse, tööjõudu ja jäätmeid ning seda ökoloogiliselt vastutustundlikult viisil. Samuti arvestaks see tööde, sh hoolekande, õiglase jaotusega ühiskondliku ja mittetulundusliku majanduse raames (Taibo, 2017).

Paraku lähtub meie praegune majandus hoopis vastupidistest põhimõtetest lähtuvalt: kasumi, tarbimise ja SKP suurendamine.

Nagu Teresa Crespo viitab, siis tõrjutud või selle riskis olevate inimeste roll sotsiaalmajanduses „ei ole alati sellisel määral tootlik, mida oleks vaja konkurentsivõimelise ja stabiilse tootlikkuse saavutamiseks. Organisatsioonid saavad aru, et kuigi nad võivad sattuda ühel või teisel määral kahjumisse, siis nende tegevus loob teisi sotsiaalseid kasutegureid, mis lõppkokkuvõttes õigustavad seda tüüpi projekte. Nende kahe teguri, sotsiaalse ja majandusliku, summal on kahtlemata ühiskonnale märkimisväärse väärtusega mõju, mida ei tohiks kunagi ignoreerida. Rääkides sektori suutlikkusest integreerida tõrjutuse riskis olevaid inimesi, siis see on ka uus töökohtade allikas tänu sellele, et kuni viimase ajani on see suurendanud spetsialistide värbamist, keskendudes inimeste hoolekandele ja sotsiaalteenuste juhtimisele” (Crespo, 2013: 70).

Raport „Kolmanda sotsiaalsektori radiograafia Hispaanias: väljakutsed ja võimalused muutavas keskkonnas“ (2018) räägib vajadusest ette näha suuri eelseisvaid muutusi, millest mitmed on häirivad ja mõjutavad nii sotsiaalmajanduse organi-

satsioone kui ka ühiskonda tervikuna. Samuti rõhutatakse aruandes, et kliimamuutus tähendab, et keskkonnaküsimustele pühendunud sotsiaalmajanduse organisatsioonid mängivad selles transtsendentaalset rolli.

Lisaks sellele võtavad paljud üleminekut pooldavad organisatsioonid kasutusele neid praktikaid, mida me oleme seni pidanud aegunuteks, kuid mis vaatamata sellele häirivad oluliselt vähem keskkonda ja kohalikke kultuure. Sarnane on sotsiaalmajanduse organisatsioonide kaasatus ka tööturul Euroopas:

Hinnanguliselt töötas aastatel 2009-2010 Euroopa sotsiaalmajanduses üle 14 000 000 inimese, sh üle 9 200 000 ühingutes ja muudes mittetulundusühingutes. See pole mitte ainult oluline majanduslik reaalsus, mis moodustab 6,5% Euroopa Liidu palgatööst, vaid ka dünaamiline reaalsus, mis on alates 1990. aastatest pidevalt kasvanud (Chaves et al., 2013:28).

Mainimist väärib ka sektorist pakutavate töökohtade kvaliteet ja nende stabiilsus, töötajatega arvestamine ning dialoogi pidamine palgatöölise-

ga. Olulisel kohal on koolitused ja praktikakohad, mida on rohkem kohandatud üksikisiku vajadustele võrreldes era- või avaliku sektoriga.

Mis aga puutub lepingulistesse suhetesse administratsiooniga ja allhanketeenustega, siis sageli on tegemist iga-aastaste läbirääkimiste- ja seega ajutiste lepingutega, mis toovad endaga kaasa ka teatud ebakindluse. See aga muudab keeruliseks projektide ja tähtajatute lepingute jätkusuutlikkuse tagamist (Crespo, 2013).

Kokkuvõtte ja praktilise näitena sotsiaalmajanduse organisatsioonide teabe- ja haridustööst uute töömudelite valdkonnas toome välja graafikud ülalmainitud Ecologistas en Acción hiljutisest kampaaniast „Tööta vähem, ela paremini“ (2021).

Tööta vähem, ela paremini. Allikas: Ecologists in Action, 2021.

Vähem töötamist ja heitkoguseid?

Muidugi!

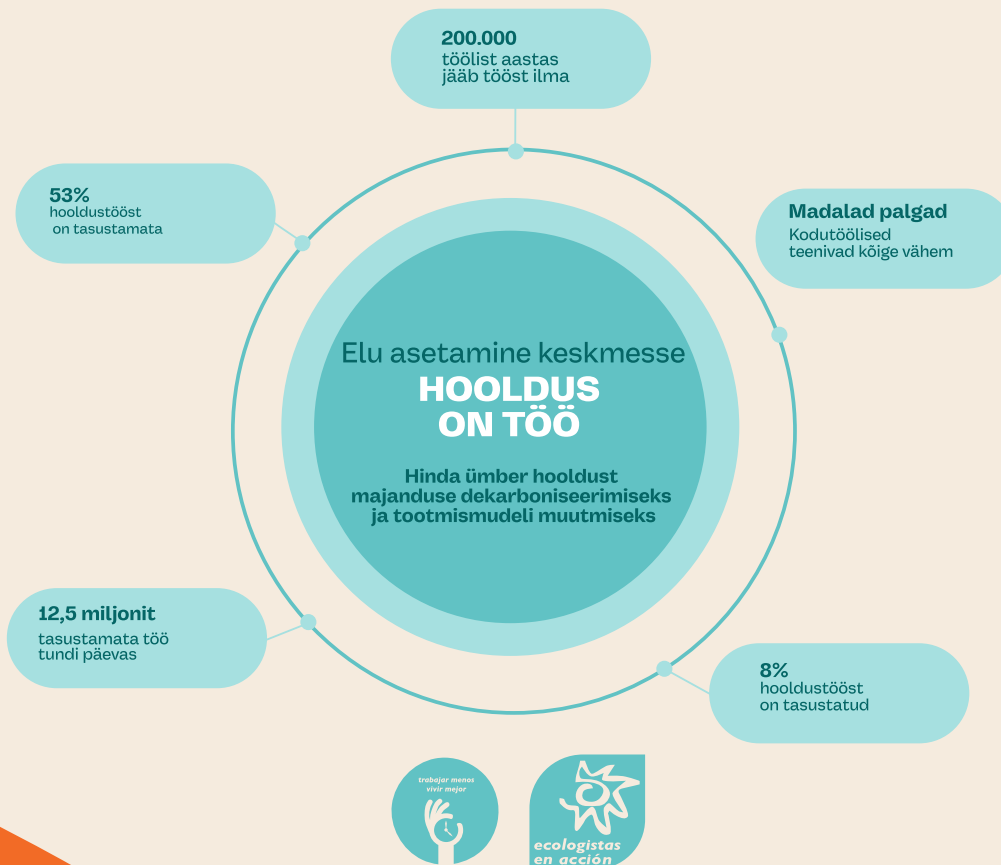
2019. aastal tootis Hispaania 313,5 miljonit tonni CO₂.

Vastavalt Pariisi kokkuleppele peame seda kogust vähendama 29 miljonini 2050. aastaks

Kui vähendame tööpäeva 30%, kuni 28 tundi nädalas säästame 33 miljonit... ehk siis ...

Lühendage tööaega ja jagage tööd teistega

Tööta vähem, ela paremini. Allikas: Ecologists in Action, 2021.

Tegutseda on vajalik mitte ainult kolmandal sektoril ja aktivistidel, vaid eelkõige on vajalikud riiklikud tegevused ja õiguslikud muudatused. Sellela ei ole võimalik üleminek konventsionaalselt kiireneva kasvu ja tööturu mudelilt. Käesoleval ajal puuduvad poliitikad, mille eesmärgiks oleks tarbimise või tootmise vähendamine. Samuti puudub poliitika, mis hõlmaks kodanikupalka, töö jagamist, lühendatud töönädalat jne.

On raske ettekujutada, kuidas võiks eelnimetatud meetmeid rakendada neid toetava seadusandlusega. Samas võiksid sotsiaalmajanduslikud organisatsioonid olla sobivaks muudatuste vektoriks, sest neil mitmeid ühiseid jooni sõõrikumajandusega: **nad ühendavad majanduslikke, ökoloogilisi ja sotsiaalseid väärtusi, julgustavad kodanikke osalema kogukonnaelus, keskenduvad kõige pakilisemate ja kohalike sotsiaalsete probleemide lahendamisele, võimaldavad luua vajalikke töökohti majanduskasvu kinnisideeta ning tugevdavad sotsiaalset, majanduslikku ja piirkondlikku ühtekuuluvust.**

Soovid rohkem teada saada? ??

WATCH

[Business and the Doughnut, 2021](#)

WATCH

[Kate Raworth: A healthy economy should be designed to thrive, not grow | TED Talk](#)

WATCH

[3. Nurture Human Nature - 3/7 Doughnut Economics](#)

WATCH

Kate Raworth, Doughnut Economics | An economy designed to prosper

READ

Growth without economic growth - European Environment Agency

PARTICIPATE

DEAL's Doughnut and Business Survey to assist in the creation of the official Doughnut Guide

Praktiline harjutus

Sõõrikumajandus võib sobida noorsootöös, kui olete parasjagu noortega käsitlemas ettevõtlust. Teatud tüüpi ettevõtete ja organisatsioonide (nt mahetoidutootjad või erinevad kohalikud ühised) puhul on nende seos sõõrikumajandusega selgem. Siiski on võimalik sellega siduda sisuliselt kõiki äritegevuslikke projekte.

Naiste juhitud ärigrupp The Big Whisper on ettevalmistanud küsimused, mida tulevased noored ärijuhid peaksid endale esitama, et järgida sõõrikumajanduse vaimu oma projektides:

1. Milliseid emotsionaalseid ja/või sotsiaalseid põhivajadusi me pakutava kaudu rahuldada aitame?

2. Mida me teeme selleks, et meie kaubad ja teenused (sh nende tootmine), ei kahjustaks keskkonda?

3. Mida me teeme selleks, et anda tagasi teatud osa ökosüsteemile, mille osaks me oleme?

Samuti võime endalt küsida, kas rahuldame põhivajadusi ja peame silmas neid tegevusi ja algatusi, mis on oma loomult taastavad (nii kodanikele kui ka keskkonnale) või hoopis neid „üleliigseid“ vajadusi, mida oleme antud peatüki vältel käsitlenud. Peaksime noortelt küsima mitte ainult „mida“ vaid ka „kuidas“ nad näevad töökorraldust oma loodavates algatustest. See võib olla ka huvitavaks aruteluks ning sissejuhatavaks osaks eelnevalt käsitletud teemadesse.

Sõõrikumajandusega nõustumine nõuab tööd, pingutust ja muutusi. Ent meie keskkonna eest vastutuse võtmine on väike hind, mida maksta majanduse, rahvastiku ja planeedi eest, mis päästetakse eelseisvast katastroofist.

“Ökoloogia ei ole “loodusearmastus”, vaid vajadus inimeste enesepiiramise järele (mis on tõeliseks vabaduseks).“

Cornelius Castoriadis

4. Sõõrikumajandus ja tehnoloogiad

4.1 Kuidas on seotud sõõrikumajandus ja tehnoloogiad?

Anekdoot USA presidendi John W. Bushist ja tema pressikonverentsist 2001. aasta mais on juba tuntud.\

Ajakirjanik küsis presidendilt, kas tema hinnangul arvestades USA-s tarbitava energia hulka elaniku kohta ja seda, kui palju see ületab kaugelt ühegi teise maailma riigi oma, peaksid ameeriklased oma elustiili kohandama vastavalt energiaprobleemidele. Vastus oli "kindel ei" ("That's a big no" Macy, 2012:13), millele järgnes selgitus, et selline on Ameerika elustiil ja selle kaitsmine peaks olema riigi poliitiline eesmärk.

Jason Hickel (2020:108) läheb nii kaugele, et ta kutsub seda olukorda „Kolonialismiks 2.0“. Ja seda täiesti õigustatult. Nagu ta selgitab, siis India elanik tarbib keskmiselt aastas 4 kg liha, Keenias 18 ja Ameerika Ühendriikides... 120 kg.

Lähis-Idas ja Aafrikas toodab inimene aastas keskmiselt 16 kilogrammi plastikut. See võib tunduda palju, kuid Euroopas on see näitaja üheksa korda suurem, 136 kilogrammi elaniku kohta aastas. Vähe tarbivate riikide ökoloogiline jalajälg on umbes 2 tonni elaniku kohta aastas, samas kui suure tarbimisega riigid, sealhulgas Euroopas, toodavad 28 tonni (USAs 35).

Võrdluseks toovad keskkonnateadlased välja, et jätkusuutliku ökoloogilise jalajälje saavutamiseks ei tohiks see ületada 8 tonni aastas elaniku kohta. Kui kõik maailma riigid tarbiksid sama palju, kui kõige väiksemad tarbijad, siis ei oleks me käesoleval ajal kriisis. Kui kõikidel riikidel oleks kõige rohkem tarbivate riikide harjumused, vajaksime sellise elustiili säilitamiseks nelja planeeti. Antud peatükis jätkame pärast kujunenud olukorra põgusat teaduslikku selgitust vabatahtliku lihtsuse mõistega, selle põhjuste- ja selle seosest sotsiaalmajanduse valdkonnaga.

Peame tegema ka väikese kõrvalpöike ja käsitlema tehnoloogia rolli roheliste töökohtade (eelkõige taastuvenergiaga seotud) loomisel ning olemasolevate töökohtade digitaliseerimisel.

Siinkohal soovime rõhutada, et on oluline mitte langeda nõ „tehnoloogilise optimismi“ lõksu, mis tähendab veendumust, et tehnoloogia on võimeline lahendama kõik keskkonnavalased ja tehnoloogilised probleemid. Miks? Sest taoliste tehnoloogiate arendamine nõuab juba niigi väheste

ressursside kulutamist (Martinez-Alier, 2012). Samuti ei tundu kuigi mõistlik luua rohelisi töökohati pelgalt selleks, et parandada kahju, mida on tekitanud „traditsioonilised“ töökohad (Parrique, 2019). **Probleemi Gordiuse sõlm ei ole tehnoloogiline, vaid sotsiaalne, kultuuriline, poliitiline ja majanduslik.**

Lühidalt öeldes, kuigi tehnoloogiline innovatsioon on osa praeguste ja tulevaste keskkonna- ja sotsiaalmajanduslike probleemide lahendusest (eriti taastuvenergia osas), on selle kasutamine mõistlik ainult siis, kui see käib käsikäes väheneva energianõudlusega. Vastasel juhul ei suuda see püsida biofüüsikalistes piirides ja säilitada lõpmatu kasvu paradigmat (Demaria et al., 2013).

See ei tähenda, et peaksime loobuma „tsivilisatsioonist“ ja „naasma koobastesse“. Sõõrikumajandus ei eita tehnoloogia kasulikkust ega ka aktsepteeri seda tingimusteta. See lihtsalt juhib tähelepanu tõsiasjale, et tehnoloogiate eesmärk on parandada inimeste elutingimusi, mitte sundida neid tootlikkuse ja sõltuvuse paradigmasse, mis võtab neilt väärikuse ja autonoomia (Garcia et al., 2018; Millward-Hopkins et al., 2020; Vetter, 2020; Alexander et al., 2018).

Samas on üha rohkem põhjusi olla veendunud, et see, mida tavaliselt nimetatakse “progressiks”, pole midagi muud, kui looduskeskkonna hävitamise kate (Latouche, 2009). Taolist tehnootimistlikku mudelit peetakse mitte ainult võimalikuks, vaid isegi soovitavaks, jättes loodusele puhtalt instrumentaalse funktsiooni ning mille keskmeks on turu- ja tehnoloogiakultus.

Antud Antropotseeni aspekt on nn **ökomodernismi** liikumise aluseks, mida kasutatakse oma-moodi „intellektuaalse vihmavarjuna“ keskkonna-probleemide valelahenduste jaoks (Lomas et al., 2020). Niinimetatud “roheline majandus” lahenduseks “arengu” (mis on samuti Lääne kultuuriline konstruktsioon) poolt tekitatud jätkusuutmatusele ning “jätkusuutlik areng”, nagu eespool mainitud, on oksüümoron (Daly, 2004).

4.2 Miks on oluline antud teemaga arvestada?

Kapitalism on veennud enamuse inimkonnast, et „vabadus“ tähendab piiranguteta elu (Harari, 2018). Aastaks 2020 oli inimese toodetud tehismaterjali kogumass esimest korda ületanud biomassi (loodusliku massi) kogumahu, kinnitades vaid ülalmainitud antropotseeni teesi.

Weizmanni teadusinstituudi uuring näitab, et 7,7 miljardit inimest moodustavad vaid 0,01% kogu

biomassist. Samas nende poolt toodetud inimekkeline mass on aga juba ületanud 1,1 triljoni tonni. Nad toovad rohkem näiteid: “Plastmassi mass on juba kaks korda suurem, kui kõigi maismaalt ja merelt pärit loomade oma. Ainuüksi New Yorgi tänavad, hooned ja sillad kaaluvad juba rohkem, kui kõigi meredes leiduvate kalade koguhulk” (Criado, 2020)).

Veelgi hirmutavam on selle olukorra tekkimise kiirus, mis on kujutatud alloleval graafikul.

1,6 teratonni

1,4

1,2

1,0

0,8

0,6

0,4

0,2

0,0

Loodusliku pätirolu mass

antropogeenne mass

● teised

● metallid

● Asfalt

● Telliskivi

● Kruus

● Betoon

Inimtekkeline mass

1,1 teratonni

1900

1920

1940

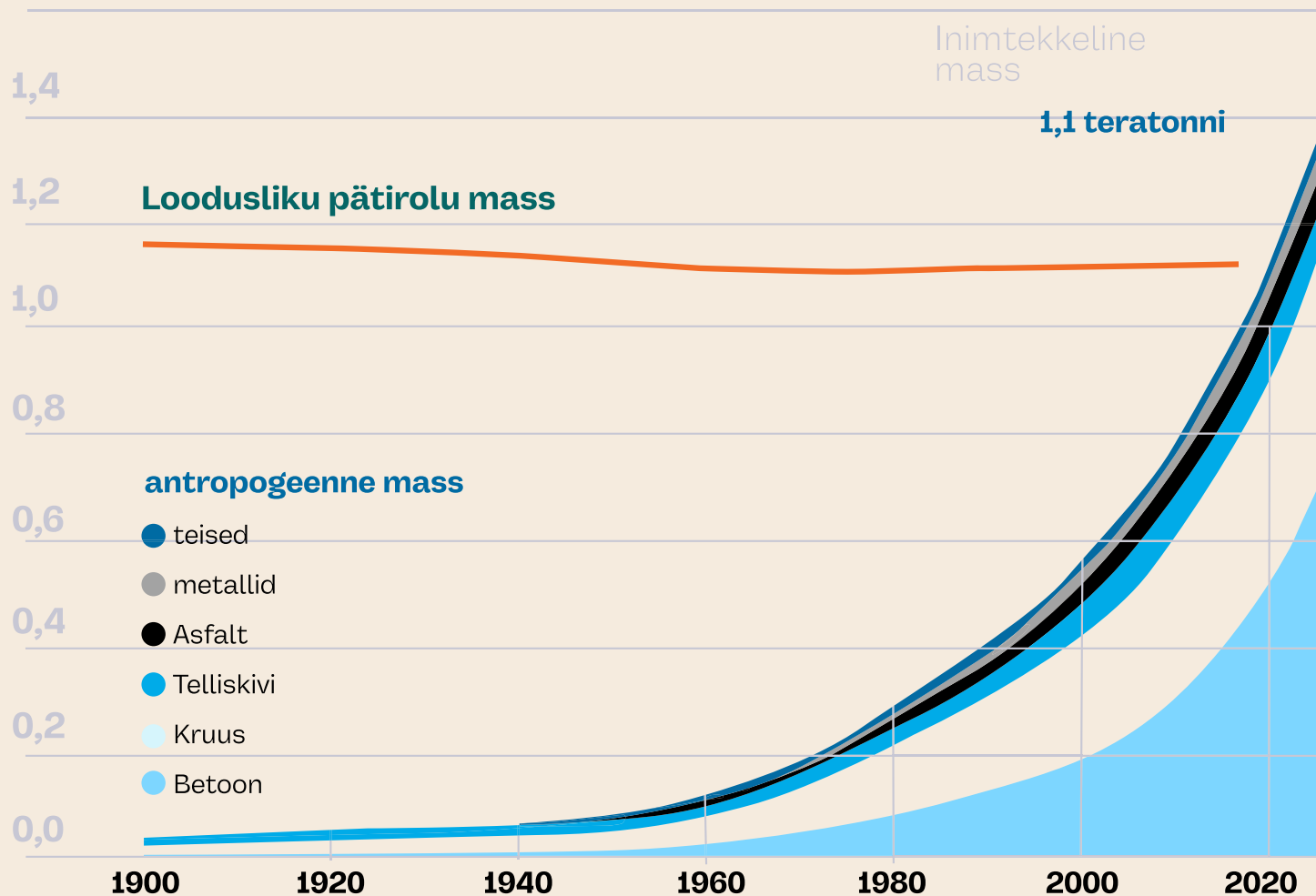
1960

1980

2000

2020

Allikas: Loodus Riik

Inimtekkeline mass ja looduslikku päritolu mass.

20. sajandi alguses moodustas inimtekkeline mass vaid 3% kogu biomassist. Sellest ajast saadik on aga see pidevalt kasvanud.

Praegusel ajal ei tundu tulevik olevat kuigi helge. Jason Hickel (2020) meenutab 2012. a Saksamaa teadlaste grupi, keda juhtis Monika Dittrichi, avaldatud uurimust. Nad näitasid keeruka arvutipõhise arvutusmudeli abil, mis juhtuks loodusvaradega, kui jätkaksime praegusel 2-3% aastase SKP kasvu trajektoorigil. Kahjuks kinnitas analüüs, et materjalide ja ressursside tarbimine kasvab tulevikus SKTga samas tempos ning 2050. aastaks jõuame 200 triljoni tonnini. See tähendab, et meid on ootamas jätkusuutmatu katastroof.

2016. aastal tehti veel üks sarnane uuring, kuid kasutades "rohelisemat" stsenaariumi ning tehnoloogilise innovatsiooni muutujat. Antud stsenaariumis suureneks ressursside kasutamise tõhusus või saavutataks globaalne konsensus

süsinikumaksu tõstmiseks. Tulemused olid paljude jaoks üllatavalt samad, mis ka Dittrichi meeskonnal. Isegi parima stsenaariumi ja mõne keskkonnasäästliku poliitika korral saavutab ressursside kasutamine ohtliku taseme.

Ka ÜRO keskkonnaprogramm UNEP tegi 2017. aastal sarnase uuringu, suurendades veelgi tehnoloogiate ja süsinikumaksude potentsiaalset mõju. Ka antud olukorras oleks ülemaailmne ressursside tarbimine 21. sajandi keskpaigaks kaks korda suurem. Organisatsioon pidi oma varasemast rohepoliitika hinnangust taganema, tunnistades, et jätkusuutlik majanduskasv pole globaalses mastaabis lihtsalt võimalik. Biosfääri taastumisvõime ei ole võimeline säilitama meie praegust tempot.

Keeruline on leppida sellega, et tootmise ja tarbimise vältimatuid mõjusid tuleb vähendada (näiteks Prantsusmaal umbes kahe kolmandiku võrra) ning loobuda seni valitsenud majandusliku kasvu loogikast, nagu ka meie senisest elustiilist. Konkreetsete süüdlaste väljatoomine ja kollektiivse tegevuse koordineerimine tundub peaaegu

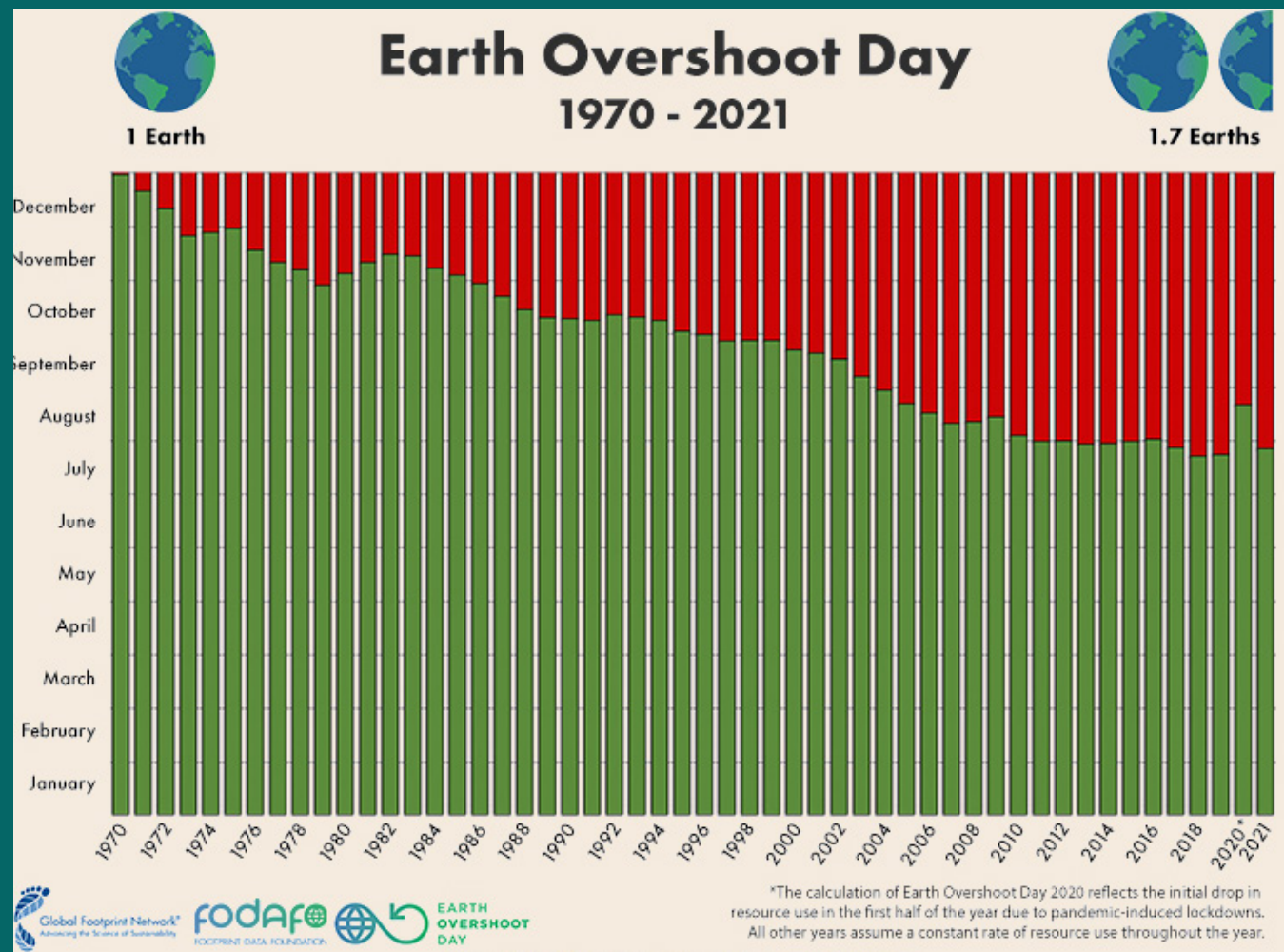

jumalateotusena, hoolimata teaduslikest tõenditest, mida pidevalt ignoreeritakse (Latouche, 2009).

Veel üheks planeedi ülekoormatuse indikaatoriks on juba tunud **globaalse ületarbimise päev**. Tegemist on teoreetilise konstruktsiooniga, mis näitab seda kuupäeva, millal iga riik on oma aastaks ettenähtud ressursid ära kulutanud. Näiteks Hispaanias saavutati see 25. maiks, mis tähendab, et juba aasta keskpaigaks elame laenatud ajast looduslike ressursside kontekstis. Ja olukord ei ole muutumas paremaks. Kui 2019. aastal „tähistas“ Hispaania seda päeva 29. mail, siis 2020. aastal juba 27. mail.

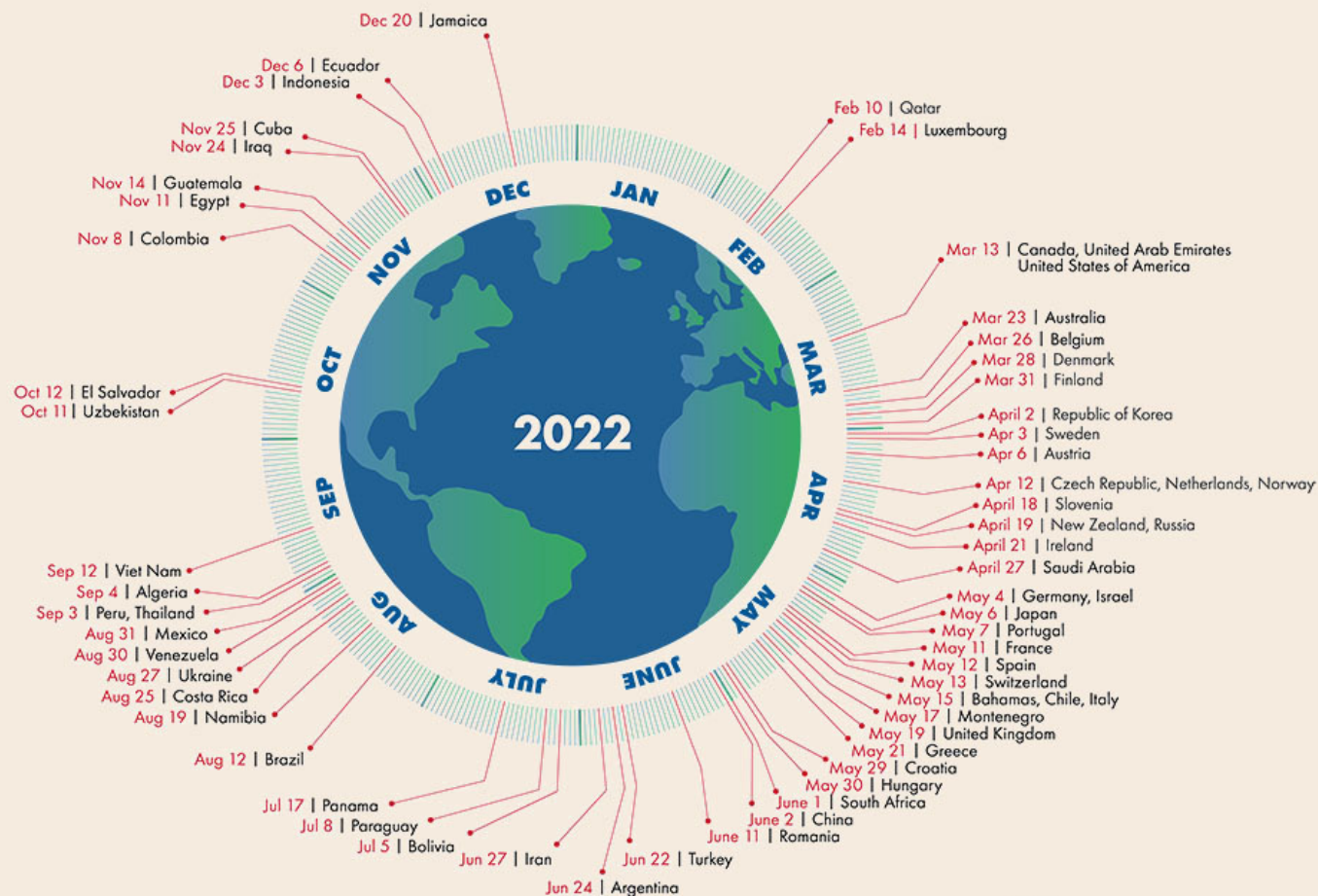
Sisuliselt tähendab see seda, et ühe aasta jooksul tarbiti Hispaanias 2,5 maakera jagu ressursse. See on maailma keskmisest oluliselt rohkem ning kaugelt ületab Ülemaailmse Jalajälge Võrgustiku (teadlaste mõttekoda, mida on tunnustanud mitmed rahvusvahelised organisatsioonid, sh ÜRO ja EL) poolt välja arvutatud piirangut.

Country Overshoot Days 2022

When would Earth Overshoot Day land if the world's population lived like...

For a full list of countries, visit overshootday.org/country-overshoot-days

Source: National Footprint and Biocapacity Accounts, 2022 Edition
data.footprintnetwork.org

4.3 Mida saame teha? Vabatahtlik lihtsus

Üks ettepanekuid, mida võiks teha eelkõige noor-tele, on seega “vabatahtlik lihtsus”. Mida see tähendab?

Vabatahtlik lihtsus ühendab isiklikke hoiakuid konsumerismi suhtes. Tegemist on mõistega, mille määratles Duane Elgin juba 1981. a. Vabatahtlikku lihtsust tuntakse samuti „vaikse revolutsiooni“ nime all ning tähendab materiaalsete vajaduste rahuldamist võimalikult lihtsal ja otsekohesel viisil, mis aitab vähendada kaupade ja teenuste tarbimist. See eeldab ka järjest suurenevat panustamist mittemateriaalsete rahuloluallikate otsimisse.

Üldjuhul tähendab see madalama sissetuleku ja tarbimistasemega leppimist. Selle asemel aga saab inimene rohkem aega ja vabadust muude elueesmärkide saavutamiseks, näiteks kogukondlike või sotsiaalsete, kunstilisteks või intel-

lektuaalseteks tegevusteks, poliitiliseks osaluseks, jätkusuutlikuks eluviisiks jne (Alexander, 2015).

Vabatahtlik lihtsus põhineb eeldusel, et inimesed on võimelised elama täisväärtuslikku ja mitmekesist elu, tarbimata enam, kui jätkusuutlikku ja õiglast osa looduse ressursidest (Gambrel ja Cafaro, 2009). Tegelikult nimetatakse seda mõnikord ka iidse arusaama tänapäevaseks versiooniks, kus sisemine kasv oli materiaalsest rikkusest olulisem.

Nagu vabatahtliku lihtsuse autorid ise selgitavad, ei ole lihtsuse idee iseenesest uus (ajalooliselt on vabatahtliku lihtsuse juured puritaanide kokkuvõttekuses ja iseseisvuses, Thoreau naturalistlikus nägemuses või Emersoni lihtsa elu ja kõrge mõtlemise vajaduses).

Lisaks sellele käsitletakse lihtsusel põhinevaid eluviise sageli kui jätkusuutlikumat elustiili ning

see on olnud peamiseks teguriks erinevate teadusvaldkondade huvi äratamisel (Aidar ja Daniels, 2020).

Vabatahtlik lihtsus on mõiste, mis tähistab suurt hulka sotsiaalseid liikumisi ja hõlmab inimese individuaalse ja sotsiaalse elu erinevaid aspekte. Duane Elgin (1977), üks selle kontseptsiooni autoritest, koostas nimekirja väärtustest, mis asuvad selle eluviisi keskmes:

- » **Materiaalne lihtsus**
- » **-Inimlik mastaap**
- » **-Enesemääramine**
- » **Ökoloogiline teadlikkus**
- » **Isiklik kasv**

Kaasaegsematest autoritest on Taibo (2011) toonud Hispaania kontekstis välja järgmised vabatahtliku lihtsuse kasuks otsustamise põhjused:

- » **üldine halb majanduslik olukord.**
- » **tervislikuks eluks vajaliku aja puudumine.**

» **vajadus säilitada tasakaalustatud suhet keskkonnaga.**

» **arusaam, et liigne tarbimine ei jäta ruumi heale elule (täpselt nimetatakse Ladin-Ameerikas “vastupidist kasvu” “heaks elamiseks”).**

» **teadlikkus erinevustest nende vahel, kes tarbivad liiga palju, ja nende vahel, kellel puudub esmavajalik.**

» Reyes Mate (2012:9) toob välja mõtte, et tuleb teha lõpp “gnostilisele unistusele, et alati on aega hakata kaaluma elamist vähemaga. Siiski ei ole tegemist viletsuse ülistamise või “koobastes-naasmisega”. “, vaid oma elu väheste kaupade ja ressursidega kohandamist. Taoline kultuuriline muutus seisneks peamiselt elukvaliteedi ümberhindamises (Sapienza, 2006).

Latouche (2009) jutustab lugu oma Sitsiilia sõbrast, kes oli lapsepõlves ainuke, kes kandis kingi, samal ajal kui kõik teised mängisid paljajalu. Tänapäeval on valdaval enamusel, kui mitte kõigil Itaalia lastel jalanõud ja just selle varasemalt kogetud viletsuse ja ebavõrdsuse tõttu ollakse vabatahtliku lihtsuse idee vastu.

Samal ajal on oluline välja tuua, et sõõrikumajandus pelgalt soovitab endalt küsida, kas heaolu tähendab tõesti 10-15 moele vastavat kingapaari omamist, või piisab vaid kahest heast kingapaarist. Murray Bookchin (Latouche, 2001) tuletab meile meelde, et hea elu ei nõua meilt piiramatult isiklikke materiaalseid hüvesid.

Madridi filosoofi ja professori Jorge Riechmanni viitab oma artiklis "Valitseva mõistmatu nihilismi vastu on meil vaja Gaya kultuuri" (2020:1):

Keskseks mõisteks ei ole mitte „elektromobiilsus“, vaid vähem mobiilsust. See ei ole „teadlik turism“, vaid vähem turismi“. See ei ole „solidaar-

ne finantssektor“, vaid erapanganduse võõrandamine. See ei ole „roheline majandus“, vaid erakorraline majanduse mahu vähendamine. See ei ole „jätkusuutlik areng“, vaid vastupanuvõime suu-

rendamine võimaliku ökosotsiaalse kokkuvarisemise kontekstis ning vähendamine õiglasel ja korrapärasel viisil. Planeet Maa on materiaalselt ja esteetiliselt piisavalt suur kaheksa miljardi Homo sapiens'i majutamiseks. Sellest ei piisa lääne keskklassi elustiilide ülalpidamiseks, mida kapi-

talism sunnib meid väärtustama (ja muidugi 1% kuritegelikust elustiilist pimestatud olemine, on kuriteole kaasaaitamine). Kas me muudame oma majandussüsteemi ja eluviisi? Või laseme end viia ökotsiidi ja genotsiidi kujuteldamatu tragöödiani?

4.4 Sotsiaalmajanduse roll

Muidugi ei too lihtsus automaatselt kaasa mingit ranget reeglit, mis ei võimalda üleastumisi. Nagu Cheynet õigesti märgib, on probleem selles, et meie ühiskondades on üleastumised muutunud normiks, mida julgustab skeem, mille järgi oleme seotud tarbimisega ega ole võimelised teist elu ette kujutama (Taibo, 2011:74).

Vabatahtliku lihtsuse kontseptsiooniga otseselt seotud või sellel põhinevaid ülemaailmseid võrgustikke on mitmeid nii Euroopas kui ka Ameerika

Ühendriikides (näiteks simpleliving.net või simplicitevolontaire.org). Samuti on sellest kirjutatud arvukalt raamatuid (Ridoux, 2009).

Samas on õigustatud küsimus, kuidas ja millisel viisil saab vabatahtliku lihtsuse idee kolmandat sektorit mõjutada? Käsitleme seda allpool.

Haridus on esmane, ja ehk kõige olulisem õppimise ja sotsialiseerumise ala. Olles integreeritud materiaalsesse ja kultuurilisse konteksti, edastab see väärtusi, hoiakuid, teadmisi ja käitumis-

mustreid, mis omakorda kujundavad uskumusi. Seega on haridus kõige tõhusam sotsiaalse taastootmise ja järjepidevuse instrument. Keerulises ja muutuvmas maailmas, mida iseloomustavad väga erinevad sotsiaalsed vajadused, on vajalik anda inimestele üleminekuks vajalikud väärtused, teadmised ja oskused. Seega on vajalik hariduspoliitika põhjalik ülevaatamine, mis peaks keskenduma ökoloogilise kodakondsuse ülesehitamisele (Prats et al, 2017:211).

Muutusi inimeste väärtushinnangutes, hoiakutes ja oskustes saab saavutada ainult hariduse abil, kõigis selle vormides: formaalses, mitteformaalses ja informaalses (viimased kaks on valdava enamuse sotsiaalmajandusorganisatsioonide tegevusvaldkonnaks).

Samuti võimaldavad need ka hariduspõhist strateegiat maakogukondades, kus alternatiivsete, uuenduslikel tehnoloogiatel või suurematel rahalistel ja haldusressurssidel, põhinevate strateegiate rakendamine on märkimisväärselt keerulisem.

Kooperatiivsuse ja Valencia sotsiaalmajanduse Valges raamatus (Chaves et al., 2019) mainitakse, et sotsiaalmajandusorganisatsioonide panus on erinevates aspektides väga väärtuslik ja keskkonnaharidus on üks neist. Nende haridusliku väärtuse suurendamiseks on aga oluline teadlikkuse tõstmise, suhtlemine ja keskkonnaalaste koolituste pakkumine, kohalikele omavalitsustele surve avaldamine, tegevusetuse taunimine ja kodanike mobiliseerimine. Samuti tuuakse esile sotsiaalmajandusorganisatsioonide rolli praeguse majandusliku mudeli üle kriitilisel mõtlemisel ja alternatiivsete lahenduste väljapakumisel.

Sotsiaalsete ja keskkonnamuutustega seotud stressi- ja ebamugavustunne seob võitluse kliimamuutustega kohanemise ja leevendamise nimel võitlusega suurema heaolu nimel.

Teadlased on juba kinnitanud, et enesetappude määr tõuseb temperatuuri tõustes. Samuti viitab lingvistiline analüüs enam kui 600 miljonis sotsiaalmeediapostituses vaimse tervise halvenemisele soojematel perioodidel (Burke et al., 2018).

Kasutusele on võetud uusi termineid: “solastalgia”, mis tähendab traumaatilisest keskkonna hävitamise kogemusest tingitud stressi (Albrecht,

2005:41), või “ökoärevus”, termin, millele viitas 2018. aastal Ameerika Psühholoogide Assotsiatsioon (Verplanken. et al., 2020). Solastalgia on neologism, mille tuleneb ladinakeelse sõna “sōlācium” (lohotus, rõõmustamine, lohotus) ja sõna „nostalgia“ ühendusest, mille kreeka tüvi -algia tähendab füüsilist või antud juhul moraalsel valu.

Lamb (2020) tsiteerib Zoë Schlangerit, kes lisab sellele etümoloogilisele „alkeemia“ veelgi maagiat. “Solastalgia” on kombinatsioon kolmest elemendist:

» **”solas”, mis viitab ingliskeelsele sõnale “solace” (mis pärineb ladinakeelsest sõnast “solari”, mis tähendab rahu, ängistavates tingimustes).**

» **„it“ viitab “mahajäetusele”, mis pärineb ladina sõnadest “solus” ja “desolare”, märkides mahajäetuse ja üksinduse ideid.**

» **ja “algia”, mille kreeka tüvi tähendab “valu, kannatusi või haigust”.**

Selle emotsioonide „kaleidoskoobi“ veelgi põnevamaks muutmiseks lisasid Austraalia teadlased ja psühholoogid hiljuti veel ühe „ökoviha“ kontseptsiooni ja uuringu, näidates, et seda saab suunata ümber kogukondlikeks tegevusteks (nagu me teame vastutavad nende eest suures osas sotsiaalmajanduslikud organisatsioonid). Nad tõstsid esile **ökoviha**, kui kliimakriisiga seotud sotsiaalse kaasatuse peamist emotsionaalset **tõukejõudu** (Stanley et al, 2021).

Sarnaselt tõstab Rob Hopkins, allpool käsitletud üleminekuvõrgustiku looja, esile „motiveerivat rahulolematust“, mis võib olla tugeva emotsionaalse laengu asemel tõukeks prioriteetide ja käitumise ümbermõtlemiseks ning selle kriitilise ülevaate kohaselt tegutsemiseks (Hopkins, 2008).

Samuti on tähtis edendada laiahaardelist arutelu vajaduste üle ning lähtuda nii ressursside kui ka elu enda piiratusest meie kõigis tegevustes. Vajalik on arutelu heaolu üle ja ka selle üle, kuidas defineerida head elu keerukuse ja võimaliku nappuse kontekstis. Mõlemad teed – tarbijalikkuse dekonstrueerimine ning arutelu vajaduste ja hea elu üle – võivad aidata kaasa piisavuse ja kainuse paradigma ülesehitamisele, mida vajame üleminekuperioodil, ning kohaneda olemasolevate

ressurssidega jätkusuutlikkuse, õigluse ja õigluse kriteeriumide alusel. See aitaks tõsta individuaalset ja kollektiivset vastutust, et teha ühiseid ettepanekuid tekkivate väljakutsetega toimetulekuks. (Prats et al., 2017:205).

Taolised arutelud ja piirangute mõiste kasutuselevõtmine on juba toimumas erinevates sotsiaalmajanduslikes organisatsioonides üle terve maailma. Miks? Sest vaja on radikaalsemat suunamuutust, kultuuri revolutsiooni (Latouche, 2009).

On välja pakutud mitut sammu ökoloogiliseks üleminekuks. Näiteks:

Informeerida, informeerida ja veelkord informeerida asjade tõelisest käigust ning tegelikest ökoloogilistest riskidest, millel võivad olla tsivilisatsiooni muutvad mõjud. Sest ei sotsiaalmajanduslikul ega veel vähem ökoloogilisel tasandil ei ole enamikul inimeskonnast sellist teavet, mis ei ole mõjutatud majanduslikest ja poliitilistest huvidest, mille muutmata jätmisel põhjustataks lõpuks tsivilisatsioonilise ulatusega globaalse

katastroofi. Kõigist olemasolevatest probleemidest, on käesolev probleem see, mille ulatusest on vaja ühiskonnale kõige rohkem rääkida (Prats et al., 2017:93).

Pat Murphy hinnangu kohaselt on 67% USA energiatarbimisest mõjutatud eelkõige üksikisikute endi valikutest ja harjumustest (eelkõige transporti, toitumist ja eluaset puudutavates küsimustes). Seega, kui suurem osa energiatarbimisest sõltub elustiilist, siis ei tohiks alahinnata ühiskonnallikmete ja nende harimise rolli muutuste edendamisel (Eve of Nothing Association, 2019:16). Loomulikult peaksid need muutused harjumustes minema käsikäes surve avaldamisega valitsustele, mis aitab kaasa öko-sotsiaalsele ja energeetilisele üleminekule. Siiski, mida rohkem on teadlikkust üksikisiku, kohalikul ja lõpuks ka ühiskondlikul tasandil, seda lihtsam on muutusi ellu viia.

Joanna Macy (2012) räägib psühholoogide Bibb Latané ja John Darley läbiviidud uuringust, kus inimestel paluti täita ankeet, samal ajal kui ruum, kus nad viibisid, oli täidetud suitsutaolise auruga. Uuring näitas, et kui ruumis oli ainult üks inimene, reageerisid osalejad lõhnale palju kiiremini, peaaegu kohe, lahkudes ruumist ja otsides abi.

Samal ajal gruppide puhul täheldati, et inimesed kaldusid enne reageerimist lootma neid ümbritsevate inimeste tegevusele. Seega, nähes teisi rahulikult ankeeti täitmas, ei võtnud nad midagi ette, isegi kui nad hakkasid juba kõhima. Valdav enamus uuringus osalejatest viibis ruumis kuni kuus minutit, enne kui uuringu korraldajad nad "päästsid". Üks selle uuringu võimalikest tõlgendustest viitab üksikisikute käitumise muutuste suurele tähtsusele – ülesandele, millega enamus mittetulundusorganisatsioone ka tegeleb.

Konsumerism on muutunud niivõrd keskseks teemaks, et seda saab kasutada muutuste hoovana teistes valdkondades ning lähtepunktiks tarbimishulluse ja ökoloogilise kriisi seoste rõhutamisel. Heaks näiteks sotsiaalmajandusorganisatsioonide tegevusest antud valdkonnas on Briti heategevuspoed. Need põhinevad ringmajanduse põhimõtetel, võttes ühelt poolt vastu ja müües kasutatud kaupu ning teiselt poolt annetades oma kasumit erinevatele sotsiaalsetele ja keskkonnaalastele eesmärkidele.

Ühendkuningriigi heategevuspoed aitavad vä-

hendada CO2 taset keskmiselt 3,7 tonni võrra aastas, taaskasutades ja võttes uuesti ringlusesse asju, mis muidu läheksid prügimäele. Veelgi enam, uuringute kohaselt ostab aasta jooksul kümnest Briti elanikust kuus midagi heategevuspoest (Owen, 2013). Samuti Heategevusliku jaemüügi ühingu andmetel lasevad heategevuspoed uuesti ringlusesse 90% annetatud riidest, üle 90% raamatutest ja 85% elektroonikaseadmetest. Aastatel 2018-2019 päästeti Suurbritannias tänu heategevuslikule jaemüügile 339 000 tonni tekstiili. Ühing tõstab esile ka järgmisi alternatiivse kaubanduse eeliseid:

- » **taaskasutamise ja ringlussevõtu edendamine.**
- » **jäätmete mahu vähendamine.**
- » **kokkuhoid olmejäätmete käitlusmaksudelt.**
- » **suurjäätmete kogumise vähendamine.**
- » **“kiirmoe” ohjeldamine ja vähem tarbijalike hoiakute propageerimine.**
- » **vahetuse ning ostu ja müügi edendamine kohalikul tasandil.**

Lisaks solidaarsuse edendamisele pakuvad heategevuslikud poed tööd enam kui 25 500 inimesele ja 233 000 vabatahtlikule kokku 11 209 poes (tegemist on suurima vabatahtlike rühmaga riigis) (Charity Retail Association Annual Report, 2020). Lisaks on nende töötajad sageli tihedalt seotud kohaliku kogokunnaga: 70% heategevuspoodide juhtidest on pärit oma kaupluse piirkonnast ja 40% on elanud oma piirkonnas juba üle 20 aasta. 75% heategevuspoodide vabatahtlikest hindab kõrgelt omandatud kogemust ja leiab, et vabatahtlik tegevus on aidanud neil omandada uusi oskusi. Lisaks sellele usub 61%, et vabatahtlikul tegevusel on või on olnud positiivne mõju nende füüsilisele ja vaimsele tervisele ning üle 80% usub, et see parandab nende enesehinnangut (Harrison-Evans, 2016).

Eeltoodut arvestades võib arvata, et taolised algatused on seotud pigem ringmajandusega, kui vastupidise kasvu liikumisega. Samas mitmed uurijad (Schroeder et al, 2019) leiavad, et mõlemad raamistikud on suhteliselt sarnased ja omavad positiivsed mõju (samas peame arvestama ka mitmete nendevaheliste erinevustega). Neid

ühendab ühine eesmärk: mõlemad püüavad parandada praegust olukorda ja jõuda olukorrani, kus ühiskond austab planeedi biofüüsikalisi piire. Ühiste pingutuste tegemine ei saa olema alati lihtne. Nagu filosoof Jorge Riechmann tunnistab, siis „oleme halvad enesepiirangute kehtestamisel“ (kreeklased nimetasid seda voorust „enkrateia’ks“). Siiski jätkab ta, et just „enesepiiramine teeb meid inimesteks (...) Suuta olukorda ära kasutada, teisele inimesele kahju tekitamise hinnaga ja samas olla võimelised ka seda mitte tegema: see on see, mis muudab meid inimlikeks.“ (2015: 230).

Schroeder samuti tunnistab, et arukus, pühendumus ja konkreetsus viib meid paljude edusamudeni ringmajanduse ja sõõrikumajanduse põhimõtete rakendamisel. Tegelikult on Hispaanias juba mõned sotsiaalmajanduslikud algatused, mis on hakanud palju tõsisemalt arvestama planeedi biomahutavuse piiridega.

Galiitsias tegutseb aastast 2008 ühendus nimega “Véspera Nada, por unha Galiza sen petróleo”, mille nimi viitab populaarsele Galiitsia ütlusele “Dia de muito, véspera de nada” (eesti keeles: “külluse päevad, eimillegi tulevik), mis hoiatab „kõhnade lehmade eest, kes tulevad tavaliselt pärast taimede õitsemist” (Asociación Véspera de Nada, 2012:14).

Käesoleva organisatsiooni missioon seisneb tööstustsivilisatsiooni allakäigust tingitud riskide minimeerimises, et võimalikult paljud inimesed saaksid öelda, et kuigi nad on kaotanud suure osa nafta poolt antud küllusest, ei ela nad „eimillegi tulevikus“, vaid tulevikus, mida iseloomustab küllus ja naasmine inimväärsel elu juurde planeedi füüsilistes piirides (idem).

Soovid rohkem teada saada? ??

WATCH

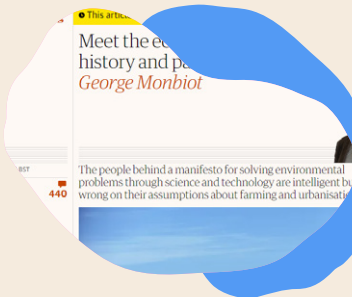
Create to Regenerate - 6/7 Doughnut Economics

WATCH

The Story of Stuff

Meet the ecomodernists: ignorant of history and paradoxically old-fashioned : George Monbiot : The Guardian

Praktiline harjutus

Kuivõrd antud peatükis käsitlesime tehnoloogia rolli üleminekus, siis antud jaotises pakume veebitööriista, mille abil saate luua oma sõõrikumajanduse graafilisi kujutisi, olgu see siis teie enda, pere, sõpruskonna, organisatsiooni, äriettepaneku jne jaoks. Seda saab kasutada isegi mingile ühele konkreetsele tegevusele keskendumiseks.

Ringide abil saab vaadata erinevaid mastaape ja kontekste. Milliseid te lõpuks otsustate kasutada või välja jätta, sõltub sellest, mida analüüsite ja mida peate oluliseks.

Niisiis, kuidas saab teha erinevaid graafikuid koos noortega? Minge **Sõõrikugraafiku loomise** lehele, mille abil saate luua vastavalt enda vajadustele etteantud või enda loodud sõõrikuid.

Alustuseks võite lihtsalt vajutada lehe allosas asuvat nuppu “Test”, mis loob juhusliku graafiku, millega saab mängida ideede saamiseks.

Samuti on olemas nupp “Tühjenda” (ingl clear), mis lähtestab kõik parameetrid ja võimaldab luua oma sõõrikut.

Ärge kunagi kahelge, et väike rühm pühendunud inimesi suudab muuta maailma. Tegelikuses ainult nemad ongi selleks võimelised.“

Margaret Mead

5. Sõõrikumajandus ja noorsootöö kogukondades

5.1 Mida saame teha?

Varasemalt käsitletud vabatahtlik lihtsus eeldab eluviisi, mis hõlmab teadliku raiskamise minimeerimist ja ressursside võimalikult vähest tarbimist. Aga see ei ole ainus asi. Selle eesmärgiks on samuti taasleiutatada „hea elu“, pühendades üha rohkem aega ja energiat mittemateriaalsete heaolu allikate ja tähenduste otsimisele (Alexander, 2015).

Eelnevates peatükkides tõime välja mitu töötamisega seotud ettepanekut, mis eeldasid eelkõige selle piiramist. Samas vähendades tööaega, vähendades igapäevaseks kasutamiseks saadaolevaid ressursse ja piirates harjumuspärast tarbimist, kas meil õnnestub elada elu, mida võib

pidada „heaks“? Siinkohal ongi oluline sõõrikumajanduse soov muuta „hea elu“ mõistet – eemalduda „omamiselt“, kui „heaolu“ sünonüümilt (Natale et al., 2016:52).

Teisisõnu on „... tugisambaks sotsiaalse elu võit vara ja piiramatu tarbimise üle. Tegusõnad, mis juhivad meie tänapäevast elu on omada-teha-olla: kui mul on üks või teine asi, siis ma saan seda teha ja olla õnnelik“ (Taibo, 2009:57).

Tänapäeval aga seisame silmitsi (neo) Malthusia-nitliku lähenemisega, mille kohaselt inimkond mitte enam ei peaks, vaid on kohustatud kuuletuma omaenda piirangutele, et mitte ületada planeedi

omi. Miks? Maa eksisteerib ka siis, kui me need piirid ületame, aga kuidas on lood inimestega?

Nagu oleme juba selgitanud, siis tõenäoliselt ei ole enam tulevikus neid tingimusi, mis võimaldavad elada „head elu“ (selle tänapäevases tähenduses). Taolise apokalüptilise tuleviku vältimiseks (või „petroapokalüptilise“, tulenevalt Antonio Turieli raamatu pealkirjast „Petrocalypse: Global Energy Crisis and How We Will (Not) Solve It“,

2020) ei tohiks oodata mingeid väliseid piiranguid, mis meid peataksid, vaid panna need ise paika. Näiteks piirates tarbimist või heitgaaside kogust (Kallis, 2019).

5.2 Kuidas leida motivatsioon? Homo consumens või Easterlini Paradoks

Paljud väidavad, et õnn ei sõltu (kasvavast) SKTst. Sageli põhineb see tähelepanek kuulsal „Easterlini paradoksil“.

Ameerika majandusteadlane ja akadeemik Richard Easterlin töötas 1974. aastal avaldatud artiklis välja teesi, et riigi majanduskasv põhjustab ühiskonnas eluga rahulolu kasvu, kuid seda vaid teatud piirini, millest edasi minnes kaotab see oma mõju.

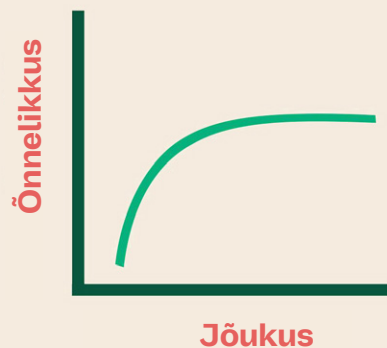
Üksikisiku tasandil peetakse igas riigis rikkaima se rühma kuuluvaid inimesi õnnelikumaks võr-

reldes nendega, kes kuuluvad vaesemate hulka (kuigi teises riigis asuksid nad sama sissetuleku korral madalamal või kõrgemal positsioonil). See näitab, et õnne eristamise aluseks on suhteline positsioon sotsiaalses hierarhias, mitte aga sissetulek kui selline.

See vastab küsimusele, kas „õnn peitub rahas?“ ning üldjuhul on vastuseks jah. Turumajanduse intensiivne areng põhjustab õnnetaseme üldist kasvu.

Samas Easterlini vastuseks on, et riikide kontekstis on rikkuse poole püüdlemine tulutu tegevus, sest pärast vaesusest väljatulekut kulutab edasine areng inimjõudu, toomata märkimisväärset

JÕUKUS JA HEAOLU EASTERLINI PARADOKS

kasu. Seda kinnitab ka praktika: USA on alates 20. sajandi keskpaigast dünaamiliselt arenenud, ometi ei tõuse selle ühiskonna õnnetase.

Paljud on seda uuringut kritiseerinud (Hagerty ja Veenhoven, 2003) või isegi pilkanud, tuues välja mitte ilma teatava rassismiga, et selle tulemused kehtivad ainult globaalse Lõuna riikide kontekstis, sealsete elanike kultuuriliste eripärade tõttu. Ometigi on Easterlini fenomeni järelused leidnud kinnitust paljudes teistes riikides (Easterlin et al., 2010). Fanning ja O'Neill (2019) analüüsisid perioodi 2005–2015 120 riiki ning kinnitavad Easterlini tulemusi.

Lisaks sellele Easterlini kritiseerinud Hagerty ja Veenhoven (2003) ei arvestanud sellega, et keskmise sissetuleku kasvu mõju sõltub ka selle jaotumisest ühiskonnas (millest räägime teises osas selle olulisuse tõttu sõõrikumajanduse kontekstis). **Kui kogu kasvu ja ühiskondliku ülejäägi tarbib ära väga väike inimrühm, siis ühiskond tervikuna ei pruugi seda kasvu üldse tajuda (see kehtib näiteks mittedemokraatlike arengumaade kohta, kes saavad oma tulu turismist või loodusvarade kasutamisest).**

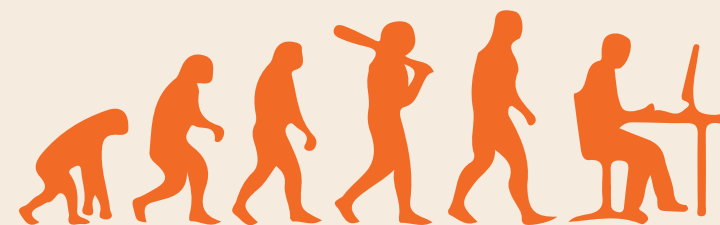

Samas on õigustatud küsimus, kas siis sissetuleku kui sellise suurenemine, olenemata inimese sotsiaalsest positsioonist, ei suurendagi tema rahulolu? Sellega seoses on kirjeldatud kahte mehhanismi (Robert Frank'i raamatus *Luxury fever: why money fails to satisfy in an era of excess*, 1999):

» **uute stiimulitega harjumine (uus ja kallim auto ei tekita mõne aja pärast enam sellist naudingut)**

» **suurenevad soovid (kui ühed soovid on rahuldatud, tekivad teised, uued ja sageli keerukamad).**

Mõlemad tegurid on seotud nähtusega, mida psühholoog ja psühhoanalüütik Erich Fromm nimetas **Homo consumens'iks** (1976:172). „Ma tarbin, seega ma olen“ (Parrique, 2019:151) või filosoofi Cornelius Castoriadis'e iroonilisi sõnu kasutades: „Ma eelistan uut sõpra uuele autole, aga muidugi, kui palju on sõber väärt?“

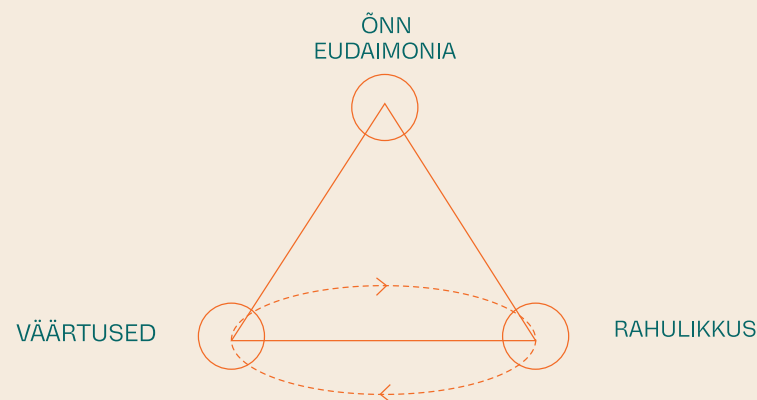
Igatahes on Easterlini teesi aluseks küsimus, kas õnne saamiseks on muid, odavamaid ja lihtsamaid viise, kui raha teenimine. Tema uuring näitab, et SKT suurendamise kaudu õnne eest hoolitsemine pole mitte ainult vale, vaid ka kulukas strateegia. Sissetulekute kasv tuleb sageli stressi, ebakindluse, tervise või piiratud inimestevaheliste kontaktide arvelt, muutes oletatavad kasud puudusteks.

5.3 Miks on emotsioonid olulised ja mis on uue paradigma näiteks?

Prantsuse majandusteadlane ja mõtleja Serge Latouche (2020) tõi hiljuti antud debatti huvitavaid keelelisi, sotsioloogilisi, filosoofilisi ja ajaloolisi arusaamu.

Nii näiteks eristab ta „hea elu“ ja „õnne“ mõisteid. Erinevalt „heast elust“, mille juured ulatuvad tema hinnangul Kreeka eudaimonia kontseptsiooni, mis on oma loomult palju laiem, staatilisem ja sügavam mõiste ning põhineb voorusel ja eetikal. Latouche'i hinnangul on „õnne“ mõiste tekkinud palju hiljem ega ole staatiline ega ka „hea elu“ sünonüümiks, vaid sarnaneb „parima elu“ mõistega.

Locke seab eesmärgiks „õnne otsimise“ ja pärast teda on Bentham ja paljud teised otsinud „suurimat õnne“. 1776. aastal Ameerika Ühendriikides (mida käsitleti „puutumata“ maana, kus saab realiseerida valgustusaja ideaale) välja kuulutatud Iseseisvusdeklaratsioon tugineb just nendele filosoofidele ja sätestab, et elu eesmärgiks on „elu, vabaduse ja õnne otsimine“ (Latouche, 2020:137).

Ta selgitab, et (tänapäeval üsna toksiliseks muutunud) kinnisidee leida „õnne“ või „positiivsust“ iga hinna eest sündis samal ajal, kui kontseptsioon majandusliku kasumi teenimisest mis tahes eetilise, sotsiaalse või ökoloogilise hinnaga. Kasv, või nagu öeldakse ilma irooniata, „kasvu-ism“ (ingl growthism) ei ole juba aastaid ainus võimalik valik.

Juba 2008. a moodustas Prantsusmaa valitsus komisjoni, et analüüsida SKT-le alternatiivseid edukuse määratlemise viise. Samal aastal käivitasid OECD ja Euroopa Liit kampaania „Beyond GDP“, mille raames avaldasid Nobeli preemia laureaadid Joseph Stiglitz ja Amartya Sen uuringu SKT rollist uue edu definitsiooni väljatöötamisel: „Meie elu valesti mõõtmine - Miks SKT ei tööta“. Antud uurimuses pakkusid nad välja uue mõõdiku: parema elu indeksi, mis hõlmab selliseid tegureid nagu tervis, haridus, töö ja heaolu.

Teisest küljest püüavad sellised katsed nagu **säästva majandusliku heaolu indeks** või **tõelise progressi indikaator** korrigeerida SKP mõõtmist, võttes kasutusele ökoloogiliste ja sotsiaalsete kulude kontseptsioonid.

Uus-Meremaa peaminister **Jacinda Ardern** tõmbas 2019. aastal meedia tähelepanu, teatades, et loobub SKP-st mõne muu mõõdiku kasuks, mis hõlmab ja peegeldab inimeste heaolu laiemalt. Talle järgnesid peaaegu kohe **Šoti Nicola Sturgeon** koos islandlanna Katrin **Jakobsdottiriga**.

Olgem ausad – maailm on muutumas ja SKT on mõõdikuna aegumas.

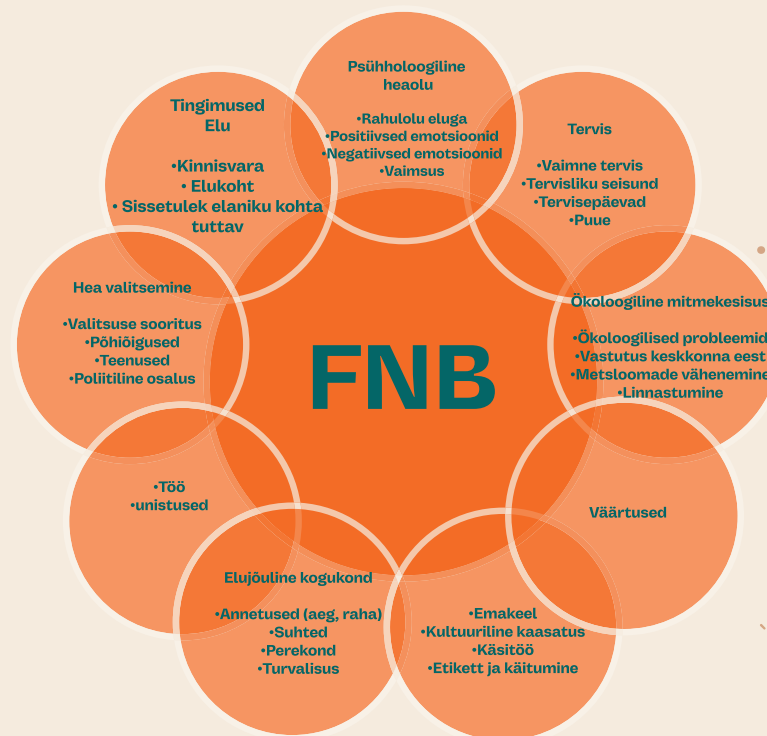

Seda on juhtunud ka varem viimase 30 aasta vältel, näiteks Bhutanis (hästi organiseeritud feodaalne budistlik riik), kus kuningas asendas SKT kodumaise koguõnne või rahvusliku õnnega (Larmer, 2008). Lisaks sellele julgustati riigis aktiivselt kollektiivseid tegevusi, mis suurendasid heaolutunnet ning vähendasid konsumerismi ja teineteisega võistlemist. Vaatamata madalale sissetulekule on Bhutani inimesed õnnelikud, nagu teatas **Bhutani rahvusliku õnne uuringute keskus**.

Lühidalt öeldes, kuigi narratiiv majandusliku kasvu positiivsest mõjust sotsiaalsele arengule on väga veenev (eriti kui seda on pidevalt korrutatud viimaste kümnendite vältel), siis tänapäeval seavad teadlased selle kahtluse alla. Tundub, et seos majandusliku kasvu ja oletatava progressi vahel ei ole enam nii ilmne.

Miks see nii on? Kasv iseenesest ei ole see, mis on muutunud ega see, mis loeb, vaid see, kuidas on tulu jaotatud ning millisel määral seda investeeritakse kodanikele suunatud teenustesse.

Hickel juhib tähelepanu sellele, et valdava osa kapitalismi ajaloost ei põhjustanud majanduskasvu suurema osa elanikkonna heaolu paranemist. “Kunstliku nappuse” kontseptsioonist tulenevalt omas see vastupidist mõju, juhindudes toleaeagsete maaomanike huvidest (2020:170).

5.4 Sotsiaalmajanduse roll

Sõõrikumajandus selgelt keskendub süsteemsete muutuste vajadustele, et ressurside tarbimine ei väljuks planeedi turvalistest piiridest ning et meie elukvaliteet enam ei sõltuks pidevast

kasvust. Samal ajal peab sellel muutusel olema kindel sotsiaalsel õiglusel tuginev vundament (vastasel juhul kukub see läbi, nagu näitavad Prantsusmaa “kollaste vestide” protestid).

Seetõttu on arengu võtmekomponendiks selle sotsiaalsed komponendid, nagu näiteks kodanikupalk, universaalsed põhiteenused, sotsiaalse ebavõrdsuse vähendamine, kohalike kogukondade tugevdamine (näiteks kohaliku valuuta või kogukonna tugivõrkude kaudu), maksimaalse sisetuleku seadmine ja progressiivne maksustamine. Seega on sõõrikumajandus kontseptsioon, mis ühendab endas tarbimise vähendamist ning head elu võimaldavat sotsiaalset õiglust. See on paljudel juhtudel parem lahendus, kui tänapäeva neoliberaalse turumajandusliku mudeli poolt pakutav ebastabiilsus (Cosme et al., 2017, Hirvilampi and Koch, 2020).

Seetõttu on sõõrikumajanduse ja sotsiaalmajanduse organisatsioonide töö üks olulisemaid ühisjooni keskendumine inimeste koostööle ja solidaarsusele.

Taoline kollektiivsus (olgu selleks ruumide, raamatukogude, aedade, transpordi, eluaseme või mõne muu kauba või teenuse ühiskasutus), kui see on demokraatlikult ja edukalt elluviidud, ei tähenda ohverduste tegemist, vaid pigem rikka-

maid sotsiaalseid suhteid ning ökoloogilise jala jälje piiramist. Taoline idee inimeste vastastikusest sõltuvusest on väga sarnane ülalmainitud hoolelande revolutsiooniga ja peaks uuesti saama inimeste elu oluliseks osaks.

„Kui ülalmainitud tegevused on tegevuskavaks, et õpiksime elama naftata, siis nende tegevuste kontekstiks on kahtlemata kogukond. Ajalugu näitab, et teineteise abistamine ning majanduslangustest tingitud vaesus on omavahel seotud. Meie liigi kõige pakilisem ülesanne on moodustada ühistulisi inimrühmi, kes tegelevad maa ja selle ressursside eetilise ja säästva kasutamisega, kuna me ei saa jätta seda ülesannet valitsustele ja tööstusele“ (Bill Mollison, keda peetakse üheks permakultuuri liikumise isaks, 1988, Eve of Nothing Association 2012:177).

Ted Trainer (2020) tuletab meile meelde, et tänapäeval vaid väga vähesed mäletavad Kropotkini mõjukat analüüsi vastastikuse abistamise rollist looduses ja eriti inimühiskonnas, mis on avaldatud tema raamatus „Vastastikune abi“ (1902). Üks tema järeldusi oli, et inimestel on tugev impulss nautida koostööd, abistamist ja suhtlemist, millel on suur evolutsiooniline tähtsus, kuna see tugevdab rühma või liigi ellujäämisvõimet.

Samat mõtet on korratud Hollandi mõtleja ja ajaloolase Rutger Bregmani hiljutises raamatus "Inimkond: Lootusrikas ajalugu". Paul Servigne (2021) lisab: "Ainus viis selle sajandi päästmiseks on üksteise aitamine" (Hamilton, 2021:1), "elu ei

vallutanud Maad võitluse tulemusena, vaid levi-
tades koostöövõrgustikku üle selle pinna" (Mar-
gulis, 2013:12).

«La vida es una unión
simbiótica y cooperativa
que permite triunfar
a los que se asocian»

Ka filosoof **Arne Naess** tunnistab, et kogukonna autonoomia, koostöösidemed või ökoloogiline tundlikkus, mis asendavad valitsevat consumerismi, on alternatiivsele sotsiaalsele mudelile omased hoiakud (Speranza, 2006).

Kõik see on seotud sotsiaalmajandusega, mille üheks keskseks mõisteks on sotsiaalne kapital või ühishüve. Teisisõnu: võime inimestevaheliseks ja organisatsioonidevaheliseks koostööks ühiste huvide saavutamise nimel (Coleman, 1990). Alternatiivselt võib seda käsitleda võrgustike, normide ja sotsiaalse usaldusena, mis edendab koostööd vastastikuse kasu nimel (Putnam, 1995).

Sotsiaalset kapitali moodustavad väärtused nagu näiteks usaldus, ausus, vastutus ja vastastikuse põhimõte, mis hoiavad koos üha mitmekesisemat ja killustunud reaalsust. Need on ka kõige tõhusamad vahendid sotsiaalsete düsfunktsioonide vähendamiseks. Ilma nendeta ei oleks kodanikuühiskonna eksisteerimine võimalik. Sotsiaalne kapital annab aluse ka ekspansiivse individualismi piiramiseks (mida soodustavad

paljud juurdunud kultuurimustrid nn postmodernsetes ühiskondades).

Veelgi enam, ajalooliselt on sotsiaalne kapital olnud vastukaaluks rõhuvale riigile (mis rikub kodanikuvabadusi) ja kõikvõimsale paternalistlikule riigile (mis on liigselt kaitsev).

20.-22. juuni 2012 toimunud ÜRO säästva arengu konverentsil rõhutasid 190 riigi esindajad esimest korda sotsiaalmajanduse tähtsust. Eelkõige rõhutati ühistulise liikumise rolli seoses:

- » **sotsiaalse kaasatuse parandamisega.**
- » **sotsiaalse osaluse parandamisega.**
- » **vaesuse vähendamisega.**

Kuidas seda praktikas rakendada?

„Teame, et sotsiaalmajandus areneb kapitali akumulatsiooni äärel. See kasvab tänu teistsugusele organisatsioonitüübile, kus on olemas uued juhtimise, tegutsemise ja tulemuste saavutamise viisid, mida saab ära tunda vaid sotsiaalmajanduse parameetrite piires. Kriiside ajal küsime endalt, kas see annab meile uusi võimalusi? Usun siiralt, et see on nii ja me näeme, et nüüd on tekkimas ka muud suhtlemise, töötamise ja vahetamise viisid. Kui varasemalt teadsime Ladina-Ameerika kogemustest, mis põhinesid vahetuskaubandusel ning sotsiaalsel valuutal (mitteringleva vahetusühiku), siis nüüd leiame oma keskkonnas vähemuste algatusi, mis tulevad meile meelde seda reaalsust, mis tundus meile väga kaugel. Teame naabruskondi, kus on hakatud mitteametlikult vahetama teenuseid, esemeid, toitu või midagi muud, mida inimene saab pakkuda vastutasuks selle eest, mida ta vajab, ning selle mudeli põhjal on tekkimas sotsiaalsed algatused ja mitteametlikud võrgustikud, mis edendavad kogukonna toidupankasid, aja, kogemuste ja teadmiste vahetust. Taoline praktika viib meid teistsuguse sotsiaalmajandusliku mudelini, kus ei ole kasumit või erahuvi ja kus otsitakse ainult inimväärses elamiseks vajalikku miinimumi. Me

ei kavatse edendada elatusmajanduse või vahetuskaubanduse juurde naasmist, kuid need näited on pannud sotsiaalteenuste pakkujaid ja mõningaid sotsiaalseid üksusi kaaluma seda osalus- ja kogukonnamudelit kui ressursi, mis tugevdab ja loob suuremat sotsiaalset ühtekuuluvust.“ (Crespo, 2013:72).

Ecologistas en Acción (2017:33) teeb ettepaneku:

» **Reformida haridussüsteemi, asetades selle keskmesse ökosotsiaalse ja ökofeministliku maailmavaate, mis tunnistab meie liigi sõltuvust keskkonnast ja üksteisest.**

» **Edendada (üksikisikute ja institutsioonide) sotsiaalset kaasvastutust eluliselt vajalikes sektorites, näiteks sotsiaalhoolekanne.**

» **Julgustada ja toetada kodanike enesejuhtimise protsesse, edendades osalemist ja sotsiaalset võimestamist, toetades uusi valitsemismudeleid, mis on tõeliselt kaasavad ja demokraatlikud.**

» **Levitada sõõrikumajanduse, hea elu, üleminekuliikumise, ökofeminismi ja permakultuuri lähenemisviisi ettepanekuid, kui tegelikke alternatiive praegusele turumajanduslikule süsteemile.**

DO NOT Give Up

Sõõrikumajandus ja noorsootöö
kogukondades

134

» Edendada teistsugust tarbimismudelit, mis seab prioriteediks inimeste põhivajaduste rahuldamist ökoloogiliselt jätkusuutlikul ja sotsiaalselt õiglasel viisil, uuringute

ja erinevate kollektiivsete alternatiivide rakendamise kaudu.

» Kehtestada reklaamikontrolli reeglid.

Soovid rohkem teada saada?

WATCH

5. Design to Distribute - 5/7 Doughnut Economics

WATCH

Social change needs engaged communities, not heroes | Gerardo Calderón | TEDxLehighU

Praktiline harjutus

Kliima Ikigai

Ikigai (生き甲斐) on jaapanikeelne sõna, mis tõlkes tähendab "olemise põhjust" ja viitab elu eesmärgi tundmisele.

Ikigai "hõlmab tegevusi, mida inimene naudib ja mida seostatakse saavutus- ja rahulolutundega". (Kumano, Michiko, "On the Concept of Well-Being in Japan: Feeling Shiawase as Hedonic Well-Being and Feeling Ikigai as Eudaimonic Well-Being". Applied Research in Quality of Life. 13(2): 419-433).

Ikigai hõlmab:

- » millegi tegemise rõõmu,
- » eesmärgitunnet,
- » selle tegemisest tekkivat heaolu.

Üks viise oma isikliku Ikigai avastamiseks põhineb järgmise kujutise kasutamisel.

Ikigai

A JAPANESE CONCEPT MEANING "A REASON FOR BEING"

SOURCE: dreamstime

TORONTO STAR GRAPHIC

Seda harjutust saab teha ka muul viisil, sealhulgas veebis:

Video: [What is YOUR Reason for Being \(Ikigai\)?](#)

Samal ajal kliimahädaolukorra kontekstis küsivad paljud noored: “Mida saame teha, et kliimakriisiga toime tulla?” See on küsimus, mis võib sageli põhjustada lootusetust. Seetõttu on Aya-na Elizabeth Johnsoni (@ayanaeliza) kliimameetmete raamistik kasulikuks ressursiks, mis põhineb ülaltoodud Ikigai kontseptsioonil. See näitab, mida saab igaüks meist teha.

Juhised:

Alustage kolme ringi joonistamisest. Täitke üks neist asjade või tegudega, mis pakuvad teile rõõmu; muud asjade või tegudega, milles olete hea. Viimasesse ringi märkiga ära need asjad, mida on lihtsalt vaja ära teha. Alustage tegutsemist sealt, kus kõik kolm ringi ristuvad.

Selles liikumises on igaühel oma roll, milline on teie oma?

“ Luua maailm, mida me tahame, selle asemel, et lihtsalt vastu seista maailmale, mida me ei taha ”.

David Holmgren

6. Kokkuvõte

Pluriversum

Tänapäeval vajame arutelu erinevate võimalike oleviku ja lähituleviku visioonide üle, vaatamata sellele, et need pole veel realiseerunud. Alternatiivsete visioonide üle, mis põhinevad status quo radikaalsel muutmisel. Visioonide üle, mis lähevad kaugemale majanduskasvu kriitikast, mis koondavad loodusteaduste saavutusi planeedi biofüüsikaliste piirangute kohta ning sotsiaal- ja humanitaarteaduste poolt välja töötatud kontseptsioone, nagu näiteks sotsiaalne kujutlusvõime või kultuurilised ja isegi filosoofilised raamistikud.

Käesolevas käsiraamatus esitatud lühiülevaate üks peamisi järeldusi on see, et ei sõõrikumajandus ega sotsiaalmajandus ei ole selgelt piiritletud ja homogeensed valdkonnad. Vastupidi, mõlemad toimivad omamoodi katuskontseptsioonina, mis koondab erinevaid algatusi ja tegevusmudeleid, kuid mida ühendab ühine visioon.

Sõõrikumajandusteadlased ei moodusta ühtset liikumist ja seetõttu pole nad siiani sõnastanud ühist poliitilist doktriini. Samuti pole sõõrikumajandus täisväärtuslik ja kodifitseeritud paradigma ja tundub, et see isegi ei pürgi selleks, jäädes ideede ja postulaatide kombinatsiooniks.

Nagu Danecka (2017:27) märgib, tulenevad riskused erinevate sotsiaalmajanduslike üksuste jaotamisel konkreetseesse diskursusesse „nende üksuste hübriidsest olemusest”.

Sellest hoolimata ei pea taoline avatus ja mitmekesisus olema ilmtingimata puuduseks. Ülalmainitud “homo economicusele” või “homo consumensile”, võib pakkuda mitmeid alternatiive. Näiteks saksa filosoof Odo Marquard pakkus välja termini “homo compensator”, väites, et absoluutne - täiuslik, erakordne - pole inimlikult võimalik, sest inimesed on oma loomult piiratud olendid. “Kõik või mitte midagi” ei ole teostatav: inimene asub keskel.

Need teadused vajavad pluralismi, kuna neil ei ole absoluutset positsiooni, vaid ainult tingimuslikud. Seetõttu, ja seda teadsid juba antiikfilosoofid, on ainsaks tegelikuks reaalsuseks pidev muutus. Seega peab muutuma ka majanduslik süsteem (mis ei peaks tähendama "kasvamist").

Seni hästi toimivad poliitikad võivad sattuda raskustesse uute väljakutsete taustal. Seega naaseb González Reyes (2017:66) sotsiaalmajanduse paljususe juurde ja järgib bioloogilise mimikri põhimõtet, et "et tugevate muutuste ajal, mille võimalikke arenguid me ei tea, on üheks strateegiaks mitmekesisuse maksimeerimine (sama, mida loodus kasutab turvalisuse suurendamiseks). Looge palju erinevaid alternatiive, et ühel neist oleks suurem tõenäosus edu saavutada."

Bioloog Margulis lisab:

„Luues organisme, mis ei ole lihtsalt mingite koostisosade summaks, vaid midagi enam kui nende iga osa kõigi võimalike kombinatsioonide summa, viivad need liidud arenevaid olendeid seni uurimata sfääridesse. Sümbioos, erinevate organismide

ühinemine uute kollektiivide moodustamiseks, on osutunud kõige olulisemaks muutuste jõuks maa peal. (2013:31).

Hariduse seisukohast tuleb edendada elukestvat õpet ning „... see haridusrevolutsioon nõuab distsipliinide tervikliku perspektiivi omaksvõtmist ning oluliste teadmiste ja mõistete populariseerimist ülemineku õpikutesse” (Prats et al., 2017: 211). Sõõrikumajanduse laias maailmas arendatakse mitmeid erinevaid teoreetilisi lähenemisi ja praktilisi algatusi. Meenutades kirjanik Eduardo Galeanot: “Me oleme see, mida me teeme, et muuta seda, mis me oleme”

Samal ajal, kas me suudame üha individualistlikumate kodanikena olla harjunud elama vähemaga? Kas on aega ellu viia ökoõlemine, enne kui puhkeb sotsiaalne barbariseerimine ja ökofašism? Kuidas me saame piirata süstemaatilist tootmist ja tarbimist, enne kui oleme sunnitud ootamatult ja valusalt ülekoormatud süsteemi pidurdama? Millised organisatsioonivormid vastavad kõige paremini kasvujärgse majanduse vajadustele?

Pealegi, nagu oleme käsiraamatus juba rõhutanud, sõõrikumajanduse ainus eesmärk ei ole majanduse ja tootmise vähendamine. Pigem püüab

see seda uuesti üles ehitada ja koos sellega uuesti üles ehitada ka ühiskonda ja selles valitsevaid suhteid. Sõõrikumajandus kutsub üles leidma uusi viise, kuidas teha ja mõelda tõeliselt demokraatlikul ja kollektiivsel viisil.

Seega, kuna sotsiaalmajanduslikke üksusi ise loomustab horisontaalne võimujaotus ja nende ülesandeks on toetada inimesi nende kohalikus kontekstis, on nad sobivaks kandidaadiks muutuste vektoriks olemisel.

Näiteks tööintegratsiooni ettevõtete puhul ei ole sotsiaalmajanduse eesmärk kohandada töötuid ja erivajadustega inimesi vastavalt süsteemi ja turu nõudmistele. Muutumist vajavad süsteem ja turg ning sotsiaalmajanduse organisatsioonid võiksid olla nende (ümber)ehitamise praktiliseks vahendiks. Seda enam, et nende ülejäägid võiksid jääda kohalikesse kogukondadesse ning tugevdada usaldusel, keskkonna ja inimeste eest hoolitsemisel põhinevaid sotsiaalseid suhteid.

Võrdsete võimaluste, sotsiaalse innovatsiooni ja osalemise edendamine on osa sünteesist, mis näitab sotsiaalmajanduse kasulikkust ning mille eesmärgiks on ebavõrdsuse leevendamine (Crespo, 2013).

Kasutatud allikad

Acosta, A., Demaria, F. and Kothari, A. (2015). Buen Vivir, Degrowth, and Ecological Swaraj: Alternatives to Sustainable Development and Green Economy, Development, 57(3-4), 362-375. DOI: 10.1057/dev.2015.24

Aguado, M. (2017). Llamando a las puertas del antropoceno. Iberoamérica Social: revista red de estudios sociales VII, 41 - 59. Retrieved from: <http://iberoamericasocial.com/llamando-a-las-puertas-delantropoceno>

Aidar, L. and Daniels, P. (2020). A critical review of voluntary simplicity: Definitional inconsistencies, movement identity and direction for future research. The Social Science Journal, 1-14. DOI: 10.1080/03623319.2020.1791785

Albrecht, G. (2005). Solastalgia. A new concept in health and identity, PAN, 3, 41. Retrieved from: https://www.academia.edu/21377260/Solastalgia_A_New_Concept_in_Health_and_Identity

Alexander, S. (2015). Simplicity. In G. D'Alisa, F. Demaria and G. Kallis (Eds), Degrowth: A Vocabulary for a New Era (pp. 133-136). Abingdon: Routledge
Alexander, S., and Yacoumis, P. (2018). Degrowth, energy descent, and 'low-tech' living: Potential pathways for increased resilience in times of crisis. Journal of Cleaner Production, 197, 1840-1848. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.09.100>

Anguelovski, I. (2015). Environmental justice. Annals of the Association of American geographers, 105(2), 360-368. <https://doi.org/10.1080/00045608.2014.973803>

Asociación Véspera de Nada (2019). Guía para el descenso energético. Preparando un futuro después del petróleo. Málaga: Ediciones del Genal.

Banerjee, A. B., **Jermier**, J.M., **Peredo**, A.M., Pe-rey, R. and Reichel, A. (2020). Theoretical perspectives on organisations and organising in a post-growth era. *Organisations*, 28, 337-357.

<https://doi.org/10.1177/1350508420973629>

BBC News World (02-05-2019). What is climate change: 10 key terms to understand the phenomenon. Retrieved from <https://www.bbc.com/mundo/noticias-48134021>

BBC News World (23-12-2020). The 5 billionaires who increased their fortune the most in 2020. Retrieved from <https://www.bbc.com/mundo/noticias-55432897>

Bellamy Foster, J. (2019). The Long Ecological Revolution, The Jus Semper Global Alliance. Retrieved from: <https://www.jussemper.org/Inicio/Recursos/Info.%20econ/lalargarevo-lucionecologica.html>

Bono, E. (2012). Sustainable degrowth, ecological-economic crisis, inequality and social economy. CIRIEC-Spain, *Journal of Public,*

Social and Cooperative Economics, 76, 181-196. Retrieved from: <https://www.redalyc.org/pdf/174/17425849008.pdf>

Bordera, J. (01-30-2017). Organised degrowth or ecofascism? A chess game.

15/15/15 Journal for a new civilisation. Retrieved from:

<https://www.15-15-15.org/web-zine/2017/01/30/decrecimiento-organizado-o-ecofascismo-un-a-chess-match/>

Borzaga, C., Galera, G., Nogales, R. (2008). Social enterprise: A new model for poverty reduction and employment generation: An examination of the concept and practice in Europe and the Commonwealth of Independent States. Bratislava: EMES European Research Network and UNDP Regional Centre for Europe and the CIS.

Branco, M. C. (2008). A human rights based political economy for a degrowth based equitable development. Presented at First international conference on Economic De-growth for Ecological Sustainability and Social Equity, Paris.

Brossmann, J. and Islar, M. (2020). Living degrowth? Investigating degrowth practices through performative methods. Sustainability Science, 15(3), 917-930. <https://doi.org/10.1007/s11625-019-00756-y>

Brundlandt, G. (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, Oslo. Retrieved from: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>

Büchs, M., Koch, M. (2019). Challenges for the degrowth transition: The debate about wellbeing.

Futures, 105, 155-165. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2018.09.002>

Bukhart, C., Schmelzer, M. and Treu, N. (2020). Degrowth in Movement(s): Exploring Pathways for Transformation. Winchester: John Hunt Publishing.

Burke, M., González, F., Baylis, P. (2018). Higher temperatures increase suicide rates in the Uni-

ted States and Mexico. Nature Climate Change 8, 723-729. <https://doi.org/10.1038/s41558-018-0222-x>

Calvo, P. (2013). Civil economy from an ethics of cordial reason. CIRIEC Spain, Journal of Public, Social and Cooperative Economics, 79, 115-143. Retrieved from <https://www.redalyc.org/pdf/174/17429940005.pdf>

Carlsson, C. and Manning, F. (2010). Nowtopia: Strategic exodus? Antipode 42(4), 924-953. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2010.00782>

CBOS (2006). Zaufanie do rządu, przedsiębiorstw, ONZ i organizacji pozarządowych w 20 krajach świata, Komunikat z badań. Warszawa: CBOS.

Charity Retail Association Workforce report, (2020). Retrieved from: <https://www.charityretail.org.uk/charity-shops-the-environment/>

Chaves, R., Monzón J. L., and Zaragoza, G. (2013). La economía social: concepto, macromagnitudes y yacimiento de empleo para el Trabajo Social. Cuadernos de Trabajo Social, 26(1), 19-29. DOI: 10.5209/rev_CUTS.2013.v26.n1.40269

Chaves, R., Monzón, J.L., Julia, J. (dir) (2019). Libro blanco del cooperativismo y la economía social valenciana. Valencia: CIRIEC-Spain, International Centre for Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy.

Chew, Sing C. (2008). Ecological Futures. What History Can Teach Us, Lanham: Rowman & Littlefield.

Chomsky, N. (2020). Internationalism or Extinction. Barcelona: Penguin Random House Grupo Editorial, S. A. U.

Coleman, J. (1990). Foundations of Social Theory. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.

Economic and Social Council of the Government of Spain, (2018). Informe Medio Rural y su Vertebración Social y Territorial. Retrieved from: [http://www.datosdelanzarote.com/Uploads/doc/Informe-sobre-el-Medio-Rural-y-su-vertebraci%C3%B3n-social-y-territorial-\(2018\)-2018062621131520465Medio-Rural.pdf](http://www.datosdelanzarote.com/Uploads/doc/Informe-sobre-el-Medio-Rural-y-su-vertebraci%C3%B3n-social-y-territorial-(2018)-2018062621131520465Medio-Rural.pdf)

Cosme, I., Santos, R., and O'Neill, D. W. (2017). Assessing the degrowth discourse: A review and analysis of academic degrowth policy proposals. Journal of Cleaner Production, 149, 321-334. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.02.016>

Courtney, C. (04-12-2020). What does it mean when water starts trading on the Wall Street futures market? El País. Retrieved from: <https://elpais.com/clima-y-medio-ambiente/2020-12-08/que-significa-que-el-agua-empiece-a-trading-on-the-wall-street-futures-market.html>

Crespo, T.J. (2013). A new relationship between the Third Sector and the social economy. Cuadernos de Trabajo Social, 65-74. http://dx.doi.org/10.5209/rev_CUTS.2013.v26.n1.40751

Criado, M.A. (09-12-2020). 2020, the year in which buildings overtook trees. El País. Retrieved from: <https://elpais.com/ciencia/2020-12-09/2020-el-ano-en-el-que-los-edificios-superaron-a-los-arboles.html>

Crutzen, P. (2002). Geology of mankind. Nature, 415(23). Retrieved from: <https://www.nature.com/nature/journal/v415/n6867/full/415023a.html>

Czternasty, W. (2014). Idee i wartości spółdzielcze w rozwoju ekonomii społecznej. Przegląd Zachodniopomorski 3, 69-83. Retrieved from: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-e63dd01d-d5c0-4ff3-91f6-f5f0f1f607ec>

Daly Herman E. (2004). Ecological economics: principles and applications, Washington: Island Press.

Dearing, J.A., Wang R., Zhang, K., Dyke, J.G., Haberl H., Hossain, M.S., Langdon P.G., Lenton T.M., Raworth, K., Brown, S., Carstensen, J., Cole M.J., Cornell S.E., Dawson, T.P., Doncaster P.C., Eigenbrod, P., Flörke, M., Jeffers, E., Mackay, A.W., Nykvist, B. and Poppy, G.M. (2014). Safe and just operating spaces for regional social-ecological systems. Global Environmental Change 28, 227-238. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2014.06.012>.

Demaria F., Kallis G. and Bakker K. (2019). Geographies of degrowth: Nowtopias, resurgences and the decolonization of imaginaries and places. Environment and Planning E: Nature and Space, 2:3, 431-450. <https://doi.org/10.1177/2514848619869689>

Demaria, F., Schneider, F., Sekulova, F. and Martínez Alier, J. (2013). What Is Degrowth? From an Activist Slogan to a Social Movement. Environmental Values, 22(2), 191-215. DOI: 10.2307/23460978

Dengler, C. and Strunk, B. (2017). Degrowth and feminism. Retrieved from: <https://www.degrowth.info/en/2017/11/degrowth-and-feminism/>

Dengler, C., and Strunk, B. (2018). The Monetized Economy Versus Care and the Environment: Degrowth Perspectives On Reconciling an Antagonism. *Feminist Economics*, 24(3), 160-183. <https://doi.org/10.1080/13545701.2017.1383620>

Diesendorf, M. (2020). COVID-19 and economic recovery in compliance with climate targets. *Global Sustainability*, 3. 36. doi: 10.1017/sus.2020.32.

Easterlin, R.A. (2010). The happiness-income paradox revisited. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 107 (52), 22463-22468. DOI:10.1073/pnas.1015962107

Easterlin, R.A., (1974). Does Economic Growth Improve the Human Lot? In P.A. David and M.W. Reder (Eds.), *Nations and Households in Economic Growth*. Reder (Eds.), *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz*, pp. 89-124. New York: Academic Press Inc.

Ecologists in Action (20-04-2021). Work less to work all of us and decrease better. Retrieved from: <https://www.ecologistasenaccion.org/168274/trabajar-menos-para-trabajar-todas-y-decrecer-mejor/>

Ecologistas en Acción and La Transicionera (2017). *Caminar sobre el abismo de los límites Políticas ante la crisis ecológica, social y económica*. Madrid: Libros en Acción.

Ecologistas en Acción, (01-01-2018). What is Eco-feminism? Retrieved from: <https://www.ecologistasenaccion.org/153210/>

Ecologists in Action, (01-05-2021). May Day: reduce and share in order to live. Retrieved from: <https://www.ecologistasenaccion.org/169587/10-de-mayo-reducir-y-repartir-para-vivir/>

The World Social Forum on Transformative Economies. Retrieved from: <https://transformadora.org/>

El País (28-02-2002). Spain will be the oldest country on the planet in 2050, according to the UN. Retrieved from: <https://elpais.com/sociedad/2002/02/28/actuali->

[dad/1014850801_850215.html](https://doi.org/10.1108/eb053820)

Elgin, D. and Mitchell, A. (1977). Voluntary simplicity. **Strategy and Leadership** 5(6),13-15. DOI:[10.1108/eb053820](https://doi.org/10.1108/eb053820)

Escobar, A. (2015). Degrowth, postdevelopment, and transitions: a preliminary conversation.

Sustainability Science 10:3. [DOI:10.1007/s11625-015-0297-5](https://doi.org/10.1007/s11625-015-0297-5)

Escobar, A. (2017). Designs for the Pluriverse: Radical Interdependence, Autonomy, and the Making of Worlds. London: Duke University Press.

European Commission, (2019). Beyond GDP: Measuring progress, true wealth, and well-being. Retrieved from: https://ec.europa.eu/environment/beyond_gdp/background_en.html

European Environmental Agency (2011). Growth without economic growth. Narratives of Change.

Fanjul, G. (23-09-2017). The economics of the Doughnut. A new book offers radical and hopeful alternatives to a failed model of de-

velopment. El País. Retrieved from: https://elpais.com/elpais/2017/09/23/3500_millones/1506163490_526884.html

Fanning, A.L. and O'Neill D.W. (2018). The Well-being-Consumption paradox: Happiness, health, income, and carbon emissions in growing versus non-growing economies. Journal of Cleaner Production 212. DOI: 10.1016/j.jclepro.2018.11.223.

Fernández Durán, R. (2010). The Anthropocene: the ecological crisis goes global. Monthly publication of the Central American Historical Institute, 29:341, 39.

Mylondo, B. (2008). Ne pas perdre sa vie à la gagner. Paris: Homnisphères.

Fournier, V. (2008). Escaping from the economy: the politics of degrowth. International Journal of Sociology and Social Policy, 8,11/12, 528-545. Retrieved from: https://degrowth.org/wp-content/uploads/2011/05/Fournier_Escaping.pdf

Frank, R. (1999). Luxury Fever. Princeton: Princeton University Press.

PricewaterhouseCoopers Foundation (PwC), (2018). Radiography of the Third Social Sector in Spain: challenges and opportunities in a changing environment. Retrieved from: <https://www.pwc.es/es/publicaciones/tercer-sector/fundacion-pwc-tercer-sector-social-2018.pdf>

Gambrel, J. and Cafaro, P. (2009). The Virtue of Simplicity. Journal of Agricultural and Environmental Ethics 23(1), 85-108. DOI:10.1007/s10806-009-9187-0

Garcia, J. L., Jerónimo, H. M., & Carvalho, T. M. (2018). Methodological Luddism: A concept for tying degrowth to the assessment and regulation of technologies. Journal of Cleaner Production, 197, 1647-1653. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.03.184>

Gills, B. and Morgan, J. (2020). Global Climate Emergency: after COP24, climate science, urgency, and the threat to humanity, Globalizations, 17:6, 885-902. DOI:10.1080/14747731.2019.1669915

Gilman, R. (1991). The ecovillage challenge: The

challenge of developing a community living in balanced harmony-with itself as well as nature-is tough, but attainable. Context, 29, 10-14.

Retrieved from: <https://www.context.org/iclib/ic29/gilman1/>

Głowacki, J. (2015). Wartość w ekonomii społecznej. Ekonomia Społeczna 2, 60-68. DOI: 10.15678/EN.2015.2.04.

Gómez Cantero, J. (2015). Climate change in Europe. Perception and impacts. 1950-2050. Retrieved from: <http://www.comunidadism.es/herramientas/1950-2050-cambio-climatico-en-europa-percepci-on-e-impacts>, [https://doi.org/10.1002/sd.2196\(1/2\).139-150](https://doi.org/10.1002/sd.2196(1/2).139-150).

Gómez Gil, C. (2017). Sustainable Development Goals (SDGs): a critical review. Papers in ecosocial relations and global change 140, 107-118. Retrieved from: https://www.cvongd.org/ficheros/documentos/ods_revision_critica_carlos_gomez_gil.pdf

Gómez Granell, S. (2020). The Social Economy as a way to reverse depopulation and contribute to rural development. In Despoblamiento y Desarrollo Rural. Proposals from the Social Economy. Fajardo, G. and Escribano, J. (Coord). Valencia: CIRIEC-Spain, International Centre for Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy.

González Reyes, L. (2017). Routes and challenges for transition in the era of energy collapse. Strategies for times of civilizational collapse. Viento Sur 151. Retrieved from: https://cdn.vientosur.info/Vscompletos/vs_151_.pdf

Gross National Happiness. Retrieved from: <http://www.grossnationalhappiness.com/Default.aspx>

World Bank Group (2020). The Poverty and Shared Ownership Report, A Change of Luck. Retrieved from: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/34496/211602ovSP.pdf?sequence=21&isAllowed=y>

Hagerty M.R. and Veenhoven, R. (2003). Wealth and Happiness Revisited. Growing wealth of nations does go with greater happiness. Social Indicators Research 64, 1-27. DOI: 10.1023/A:1024790530822

Hamilton, O. (03-05-2021). Pablo Servigne: the only way to survive this century will be mutual aid. Paudal. Retrieved from: <https://www.paudal.com/2021/05/03/pablo-servigne-the-only-way-to-survive-this-century-will-be-mutual-aid/>

Hankammer, A., Kleer, R., Mühl, L., Euler, J. (2020). Towards Degrowth-Conform Organisational Models: Framework Development and Application, Academy of Management Proceedings, 1. doi.org/10.5465/AMBPP.2020.168

Harari, Y. N. (2018). Sapiens: A Brief History of Humankind. New York: Harper.

Haraway, D. (2015). Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene: Making kin.

Environmental Humanities, 6, 159-165. DOI:10.1215/22011919-3615934

Harrison-Evans, P. (2016). Shopping for good: the social benefits of charity retail. London: Demos.

Herrero, Y., Cembranos, F. and Pascual, M. (2011). Changing the glasses to look at the world. A new culture of sustainability. Madrid: Libros en Acción.

Herrero, Y. (2010). Caring: an anti-capitalist and anti-patriarchal political practice, pp. 17-31. In Taibo, C. (Coord), Decrecimientos: sobre lo que hay que cambiar en la vida cotidiana. Madrid: Los Libros de la catarata.

Hickel, J. (2019). Is it possible to achieve a good life for all within planetary boundaries? Third World Quarterly, 40(1), 18-35. <https://doi.org/10.1080/01436597.2018.1535895>

Hickel, J. (2020). Less is More: How Degrowth Will Save the World. London: William Heinemann.

Hirvilammi, T., and Koch, M. (2020). Sustainable welfare beyond growth. Sustainability, 12(5), 1-8. <https://doi.org/10.3390/su12051824>

Holmgren, D. (2009). Future Scenarios. How Communities Can Adapt to Peak Oil and Climate Change. Vermont: Chelsea Green Publishing.
Hopkins, R. (2008). The Transition Handbook: From oil dependency to local resilience. Vermont: Chelsea Green Publishing.

Hubbert, K. (1949). Energy from Fossil Fuels. Science, 2823, 103-109. DOI: 10.1126/science.109.2823.103

Illich, I. (2005). Oeuvres complètes. Paris: Fayard.

National Institute of Statistics (INE). Retrieved from: <http://www.ine.es>

International Energy Agency (2015), World Energy Outlook 2015. Retrieved from: <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2015>

IPCC (2013). Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Stocker, T.F.

D. Qin, G.-K. Plattner, M. Tignor, S.K. Allen, J. Boschung, A. Nauels, Y. Xia, V. Bex, and P.M. Midgley (Eds). Cambridge: Cambridge University Press. DOI:10.1017/CBO9781107415324.

Jackson, T. and Victor, P.A. (2021). Confronting inequality in the "new normal: Hyper-capitalism, proto-socialism, and post-pandemic recovery. Sustainable Development, 29(3). DOI: 10.1002/sd.2196

Johanisova, N. (2008). Towards an eco-social enterprise. Paper presented at the 8th International Conference and 2nd EMES-ISTR European Conference. ISTR Conference Working Papers, VI. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/254559740_Towards_an_eco-social_enterprise

Johanisova, N., Crabtree, T., Fraňková, E. (2013). Social enterprises and non-market capitals: a path to degrowth? Journal of Cleaner Production, 38, 7-16. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2012.01.004> DOI: 10.1016/j.clepro.2012.01.004

Jones, L. (2021). Losing Eden. Barcelona: Gato-pardo Ediciones.

Gibson-Graham, J.K. and the Community Economies Collective (2020). Diverse Economies Iceberg "licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License". Retrieved from: <https://www.communityeconomies.org/resources/diverse-economies-iceberg>

Kallis, G. (2011). In Defence of Degrowth. Ecological Economics 70, 873-880. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2010.12.007>

Kallis, G. (2017). In Defense of Degrowth. Opinions and Manifestos. Creative Commons. Retrieved from <https://indefenseofdegrowth.com>

Kallis, G. (2015). The Degrowth Alternative, Great Transition Initiative. Retrieved from <http://www.greattransition.org/publication/the-de-growth-alternative>

Kallis, G. (2019). The Degrowth Alternative. The Jus Semper Global Alliance. Retrieved from: [https://www.jussemp.org/Inicio/Recursos/Info.%20econ/Resources/Kallis-AlternativaDe growth.pdf](https://www.jussemp.org/Inicio/Recursos/Info.%20econ/Resources/Kallis-AlternativaDe%20growth.pdf)

Kallis, G., Kalush, M., O'Flynn, H., Rossiter, J., Ashford, N. (2013). Friday off: Reducing Working Hours in Europe. Sustainability 5:4, 1545-1567. <https://doi.org/10.3390/su5041545>

Keyßer L.T. and Lenzen M. (2021). 1.5 °C degrowth scenarios suggest the need for new mitigation pathways. Nature Communications. 12, 2676. <https://doi.org/10.1038/s41467-021-22884->

Khmara, Y. and Kronenberg, J. (2020). Degrowth in the context of sustainability transitions: In search of a common ground. Journal of Cleaner Production, 267. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.122072>

Klein, N. (2015). This Changes Everything. London: Penguin Books.

Konferencja Narodów Zjednoczonych w sprawie Zrównoważonego Rozwoju Rio+20 (2012). Report "Przyszłość jaką chcemy", Rio de Janeiro.

Kothari, A., Salleh, A., Escobar, A., Demaria, F. and Acosta, A. (2019). Pluriverse: A Post-Development Dictionary, Delhi: Tulika and Authors Up Front.

LaDanta LasCanta, (10-07-2017). Ecología Política, El Faloceno: Redefining the Anthropocene from an ecofeminist perspective. Ecología Política. Retrieved from https://www.ecologiapolitica.info/?p=9705#_ftn2

Lamb, G. (12-11-2020). Solastalgia: A New Word For Our Climate Homesickness. Medium. Retrieved from: <https://medium.com/thewildones/solastalgia-the-word-invented-to-label-our-climate-homesickness-cb4c257a2d26>

Lambert, J. (2015). Report on the Green Jobs Initiative: Harnessing the job creation potential of the green economy. Committee on Employment and Social Affairs, European Parliament. Retrieved from: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0204_ES.html

Larmer, B. (2008). Bhutan's Enlightened Experiment. National Geographic. Retrieved from <http://ngm.nationalgeographic.com/2008/03/bhutan/larmer-text/122>

Latouche, S. (2009). Farewell to growth. Cambridge: Polity Press.

Latouche, S. (2010). Degrowth. Journal of Cleaner Production 18(6), 519-22. DOI: 10.1016/j.jclepro.2010.02.003

Latouche, S. (2020). Degrowth and the paradoxes of happiness. Annals of the Fondazione Luigi Einaudi, LIV, 133-152. Retrieved from: <https://www.annalsfondazioneLuigieinaudi.it/immagini/LIV/2020-1-007-latouche.pdf>

Le Guin, U. (1982). The Dispossessed: An Ambiguous Utopia. San Francisco: Harper & Row.

Lenton, T., Rockstrom, J., Gaffney, O., Rahmstorf, S., Richardson, K., Steffen, W., and Schellnhuber, H. (2020). Climate tipping points too risky to bet against. Nature, 575(7784), 592-595. Retrieved from: <https://www.nature.com/articles/d41586-019-03595-0>

Law 5/2011, of 29 March, on social economy. Retrieved from https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2011-5708

Lomas, P. (2020). False solutions and their dangers for sustainability, the case of ecomodernism. In Enríquez Sánchez J.M., Duce, C., Miguel González L.J. (Eds) Repensar la sostenibilidad (pp.131-146). Madrid: UNED.

Macy, J. and Johnstone, C. (2012). Active Hope. Novato: New World Library.

Margulis, L. and Sagan, D., (2013). Microcosms: Four billion years of evolution from our microbial ancestors. TaliZorah.

Marquard, O. (2006). Happiness in unhappiness. Buenos Aires: Katz.

Martinez Alier, J. (2012). Environmental justice and economic degrowth: An alliance between two movements. *Capitalism Nature Socialism*, 23(1), 51-73. Retrieved from: <https://degrowth.org/wp-content/uploads/2012/11/jma-degrowth-and-ej.pdf>

Medina, I. (2020). Social and cooperative economy to alleviate employment problems. Retrieved from: <https://economia3.com/2020/07/27/274477-economia-social-y-cooperativa-para-paliar-problemas-de-empleo-en-171-municipios/>

Mellor, M. (2006). Ecofeminist political economy. *International Journal of Green Economics* 1/2, 139-150. DOI: 10.1504/IJGE.2006.009341

Mielkov, Y. (2020). From sustainable development to degrowth: philosophical and educational strategies for sustainability. *Philosophy of Education*, 26(1), 37-53. doi:

10.31874/2309-1606-2020-26-1-2.

Millward-Hopkins, J., Steinberger, J. K., Rao, N. D., and Oswald, Y. (2020). Providing decent living with minimum energy: A global scenario. *Global Environmental Change*, 65, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2020.102168>

Mollison, B. (1988). *Permaculture: A Designer's Manual*. Sisters Creek: Tagari Publications.

Moore, J. (2016). The rise of cheap nature. In: Moore, J. (ed.) *Anthropocene or Capitalocene? Nature, history, and the crisis of capitalism*, pp. 78-115. Oakland: PM Press.

Muraca, B. (2012). Towards a fair degrowth-society: justice and the right to a good life beyond growth, *Futures*, 44 (6), 535-545. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2012.03.014>

Muraca, B., Petridis, P. and Kallis, G. (2015). Degrowth: between a scientific concept and a slogan for a social movement. In Martinez-Alier, J. Muradian, J. (Eds) *Handbook of Ecological Economics*, pp.176-200, Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Murphy, J. and Drexhage, D. (2010). *Sustainable Development: From Brundtland to Rio 2012*. New York: United Nations Headquarters.

Murphy, P. (2008). Plan C: Community Survival Strategies for Peak Oil and Climate Change. Gabriola Island: New Society Publishers.

Myers D.G. (2000). The funds, friends, and faith of happy people. Am. Psychol., 55:1, 56-67. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.56>

Naess, A. (1988). Self-Realisation: An Ecological Approach to Being in the World. In Seed, J., Macy, J., Fleming, P. and Naes, A. (Eds). Thinking Like a Mountain: Toward a Council of All Beings, pp. 18-29. Kalispell: Heretic Books.

Narski, Z. (2009). Ekonomia społeczna, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Natale, A., Di Martino, S. Procentese, F. Arcidiacono, C. (2016). De-growth and critical community psychology: Contributions towards individual and social well-being. Futures 78-79, 47-56. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2016.03.020>

National Footprint and Biocapacity Account Data. Retrieved from <https://www.footprint-network.org/>

Nirmal, P. and Rocheleau, D. (2019). Decolonizing degrowth in the post-development convergence: Questions, experiences, and proposals from two indigenous territories. Environment and Planning E: Nature and Space, 2(3), 465-492. <https://doi.org/10.1177/2514848618819478>

Nørgård J.S. (2013). Happy degrowth through more amateur economy. Journal of Cleaner Production, 38, 61-70. DOI:10.1016/j.jclepro.2011.12.006
International Labour Organization (2015). The ILO Green Jobs Programme. Geneva. Retrieved from www.ilo.org/greenjobs

Otero, I., Farrell, K.N., **Pueyo**, S., Kallis, G., Kehoe, L., Haberl, H., Plutzer, Ch., Hobson, P., García-Márquez, J., Rodríguez-Labajos, B., Martin, J.L., Erb, K.H., Schindler S., Nielsen, J., Skarin, T., Settele, J., Essl, F., Gómez-Baggethun, E., Brotons, L., Rabitsch, W., Schneider, F. Biodiversity policy beyond economic growth, Conservation Letters Journal 13:4. <https://doi.org/10.1111/conl.12713>

Owen, J. (24-11-2013). Charity shops are a benefit not a blight on high streets. The Independent. Retrieved from <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/charity-shops-are-benefit-not-blight-high-streets-8959767.html>

Oxfam, (2017). An economy for the 99%. Retrieved from <https://www.oxfam.org/es/informes/una-economia-para-el-99>

Oxfam, (2020). Tackling inequalities in carbon emissions. Retrieved from <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621052/mb-confronting-carbon-inequality-210920-en.pdf>

Parrique,T. (2019). The political economy of degrowth. Economics and Finance (Doctoral dissertation). Stockholms universitet. NNT: 2019CLFAD-003ff. fftel-02499463f. Retrieved from <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-02499463/document>

Polanyi, K. (1994). The Great Transformation. Boston: Beacon Press.

Polanyi, K. (2001). The great transformation: the political and economic origins of our time. Boston: Beacon Press.

Powers, M., Rambaree, K., Peeters, J. (2019). Degrowth for transformational alternatives as radical social work practice. Critical and Radical Social Work, 7:3, 417-433. DOI:10.1332/204986019X15688881497178

Prats, F., Herrero, Y. and Torrego, A. (2017). The great crossroads. On the ecosocial crisis and the change of historical cycle. Madrid: Libros en Acción.

Putnam, R.D. (1995). Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech. Kraków: Znak.

Raworth, K. (2017). Doughnut economics. Seven ways to think like a 21st-century economist. London: Random House.

Real Sánchez-Flor, J.M. (2020). The agri-food cooperative and the rural cooperative as engines for structuring, diversification and wealth in rural areas. In Despoblamiento y Desarrollo Rural. Proposals from the Social Economy. Fajardo, G. and Escribano, J. (Coord).

Valencia: CIRIEC-Spain, International Centre for Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy.

Rethinking Economics (2020). Economists & Crises. Retrieved from <https://rethinkeconomics.org/wp-content/uploads/2020/10/Economists-and-Crises-2.pdf>

Richter, K. (2021). Struggling for Another Life: The Ontology of Degrowth. Transtext(e)s Transcultures, 14. DOI: <https://doi.org/10.4000/transtexts.1242>

Ridoux, N. (2009). Less is more: Introduction to the philosophy of degrowth. Barcelona: Los Libros del Lince.

Riechmann, J. (2006). Biomímesis: Ensayos sobre la imitación de la naturaleza, ecosocialismo y autocontención. Madrid: Catarata.

Riechmann, J. (2015). Autoconstrucción. The cultural transformation we need. Madrid: Los Libros de la Catarata.

Riechmann, J. (23.11.2020). Against the unfathomable nihilism that prevails, we need a Gaian culture. CTXT. Retrieved from: <https://ctxt.es/es/20201101/Firmas/34194/Jorge-Riechmann-doblado-medioambiente-cambio-climatico.htm>

Riechmann, J. (2021). Report to the Quaternary Subcommission. Madrid: Árdora Ediciones.

Robaina, E. (11.01.2021). 2020: the hottest year in Spain, Europe and the world.

Climática Journal. Retrieved from: <https://www.climatica.lamarea.com/2020-ano-mas-caluroso-espana-europa-mundo/#:~:text=Los%20datos%20del%20CS%20para,del%20periodo%20preindustrial%201850%2D1900>

Robaina, E. (25-05-2021). Spain exhausts seven months earlier its natural resources for the whole year. ClimaticaLaMarea. Retrieved from

<https://www.climatica.lamarea.com/dia-de-la-sobrecapacidad-espana-2021/#:~:text=Espa%C3%B1a%20agota%20siete%20meses%20antes,2018%2C%20el%2011%20de%20junio.>

Rodríguez Cabrero, G. and Marbán Gallego, V. (2009). Prospective analysis of the current and future challenges of the Third Sector of Social Action. VI Third Sector Forum. Los retos del Tercer Sector ante la crisis. Luis Vives Foundation. Retrieved from https://www.plataformaong.org/ciudadaniaactiva/tercersector/analisis_prospectivo_retos_del_TSAS_parte_1.pdf

Rosauro, E. (2018). Political ecologies: extractivism, soya farming and deforestation in the visual culture of the 21st century. MODOS. Revista de História da Arte. Campinas, 2:2, 33-52. DOI: <https://doi.org/10.24978/mod.v2i2.1091>

Sałustowicz, P. (2007). Pojęcie, koncepcje i funkcje ekonomii. In Staręga-Piasek, J. Ekonomia społeczna, Perspektywa rynku pracy i pomocy społecznej, Instytut Rozwoju Służb Społecznych, pp. 21 - 46. Retrieved from https://www.academia.edu/7136735/Poj%C4%99cie_koncepcje_i_funkcje_ekonomii_spo%C5%82ecznej?auto=download

Santiago Muiño, E. (2017). Option Zero: the forced

greening of the Cuban Revolution.

Madrid: FUHEM Ecosocial, Catarata.

Santiago Muiño, E. (23-03-2019). "Será una vez Móstoles 2030": una prefiguración utópica de la transición ecosocial. Revista 15/15. Retrieved from: <https://www.15-15-15.org/web-zine/2019/03/23/sera-una-vez-mostoles-2030-una-prefiguracion-utopica-de-la-transicion-ecosocial/>

Scarrow, R. (2018). Work and degrowth. Nat Sustain 1, 159. <https://doi.org/10.1038/s41893-018-0057-5>

Schneider G., Kallis G. and J. Martinez-Alier, J. (2010). Crisis or opportunity? Economic degrowth for social equity and ecological sustainability. Introduction to this special issue. Journal of Cleaner Production, 18 (6), 511-518. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2010.01.014>

Schröder, P., Bengtsson, M., Cohen, M., Dewick, P., Hofstetter, J., Sarkis, J. (2019). Degrowth within - Aligning circular economy and strong sustainability narratives, Resources, Conservation and Recycling, 146, 190-191. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2019.03.038>

Schumacher, E.F. (1993). Small is beautiful: A study

of economics as if people mattered. London: Vintage.

Sekulova, F. (2015). Happiness. In G. D'Alisa, F. Demaria, G. Kallis (Eds.), *Degrowth: A vocabulary for a new era*, pp. 113-116, New York: Routledge.

Servigne, P. and Stevens, R. (2020). *Colapsologia*. Barcelona: Arpa Ediciones.

Servigne, P. and Chapelle, G. (2021). *Mutual Aid: The Other Law of the Jungle*. Cambridge: Polity Press.

Setién, M. and Acosta, E. (2013). Values at stake for another model of society.

Social Documentation, 168, 15-34.

Skłodowska, E. (2012). Reinventing the wheel: the special period in the Cuban imaginary.

Itineraries 16, 221-235. Retrieved from: <file:///C:/Users/Hp/Downloads/Dialnet-ReinventingTheWheelTheSpecialPeriodInTheImaginingio-5996170.pdf>

Speranza, A. (2006). *Deep Ecology & Self-realisation*. Buenos Aires: Editorial Biblos.

Stanley, S.K., Hogg, T., Leviston, Z. and Walker, I. (2021). From anger to action: Differential impacts of eco-anxiety, eco-depression, and eco-anger on climate action and wellbeing. *The Journal of Climate Change and Health* 1. <https://doi.org/10.1016/j.joclim.2021.100003>

Steffen W., Broadgate W., Deutsch L., Gaffney O. and Ludwig C. (2015). The trajectory of the Anthropocene: The Great Acceleration. *The Anthropocene Review*, 2, 81-98. <https://doi.org/10.1177/2053019614564785>

Suárez, L., Asunción, M., Rivera, L. (2020). Loss of nature and pandemics. A healthy planet for the health of humanity. WWF Spain.

Taibo, C. (2009). *Decrease, crisis, capitalism*. Ser-

vicio Editorial de la Universidad del País Vasco Euskal Herriko Unibertsitateko Argitalpen Zerbitzua.

Taibo, C. (2011). In defence of degrowth. On capitalism, crisis and barbarism. Madrid: Los libros de la Catarata.

Taibo, C. (2017). Collapse: terminal capitalism, ecosocial transition, ecofascism. Autonomous City of Buenos Aires: Libros de Anarres.

Toczyński, W. (2005). Budowanie podstaw podstaw gospodarki wspólnotowej. Trzeci sektor 4, 4. Toro-Zambrano, M.C. (2018). The concept of heterotopia in Michel Foucault. Cuestiones de Filosofía 3(21), 19-41.DOI: 10.19053/01235095.v3.n21.2017.7707.

Trainer, T. (2020). The Required Alternative Society: The Simpler Way. Retrieved from <https://thesimplerway.info/THEALTSOCLong.htm>

Turiel, A. (2020). Petrocalypse: Global energy crisis and how we are (not) going to solve it. Madrid: Alphabeta.

Turmo Arnal, J., Vara Crespo, O., Rodríguez García-Brazales, A. (2008). The Easterlin paradox in Spain. Cuadernos de Economía 31:85. Retrieved from:

<https://www.elsevier.es/en-revista-cuadernos-economia-329-pdf-S0210026608700190>

UNESCO (2018). Anthropocene: the vital issue of a scientific debate.

Valladares, F. (11.01.2018). Welcome to the Anthropocene: the Earth is no longer what it was. elDiario.es. Recovered from https://www.eldiario.es/sociedad/bienvenidos-antropoceno-tierra_1_2941748.html

Verplanken, B., Marks, E., Dobromir, A. (2020). On the nature of eco-anxiety: How constructive or unconstructive is habitual worry about global warming? Journal of Environmental Psychology, 72.DOI: 10.1016/j.jenvp.2020.101528

Vetter, A. (2018). The Matrix of Convivial Technology - Assessing technologies for degrowth.

Journal of Cleaner Production, 197, 1778-1786.
<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.02.195>

Weiss, M. and Cattaneo, C. (2017). Degrowth - Taking Stock and Reviewing an Emerging Academic Paradigm. Ecological Economics. Journal of the International Society for Ecological Economics 137, 220-230. DOI: 10.1016/j.ecolecon.2017.01.014

Wiedmann, T., Lenzen, M., Keyßer, L. T., and Steinberger, J. K. (2020). Scientists' warning on affluence. Nature Communications, 11(1), 1-10.
<https://doi.org/10.1038/s41467-020-16941-y>

WWF, World Wildlife Foundation (2006). Living Planet Report 2006 Retrieved from <https://www-feu.awsassets.panda.org/downloads/living-planet-report.pdf>

Żuk P. (2001). Społeczeństwo w działaniu. Ekologia, feministki, skłotersi. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Ära anna alla:

sõõrikumajanduse käsiraamat
noortega töötavatele kolmanda
sektori organisatsioonidele.

(2021-2-EE01-KA220-YOU-000048246)

Rahastab Euroopa Liit. Avaldatud seisuko-
had ja arvamused on siiski ainult autori(te)
omad ega pruugi kajastada Euroopa Liidu
ega Euroopa Hariduse ja Kultuuri Rakendu-
sameti (EACEA) seisukohti. Ei Euroopa Liit
ega EACEA ei saa nende eest vastutada.

Co-funded by
the European Union